MERIDIANE

F. C. WEISKOPF • UN CÎNTEC DE DEPARTE

Lei 3,50

F. C. WEISKOPF

UN CÎNTEC DE DEPARTE

EDITURA DE STAT
PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

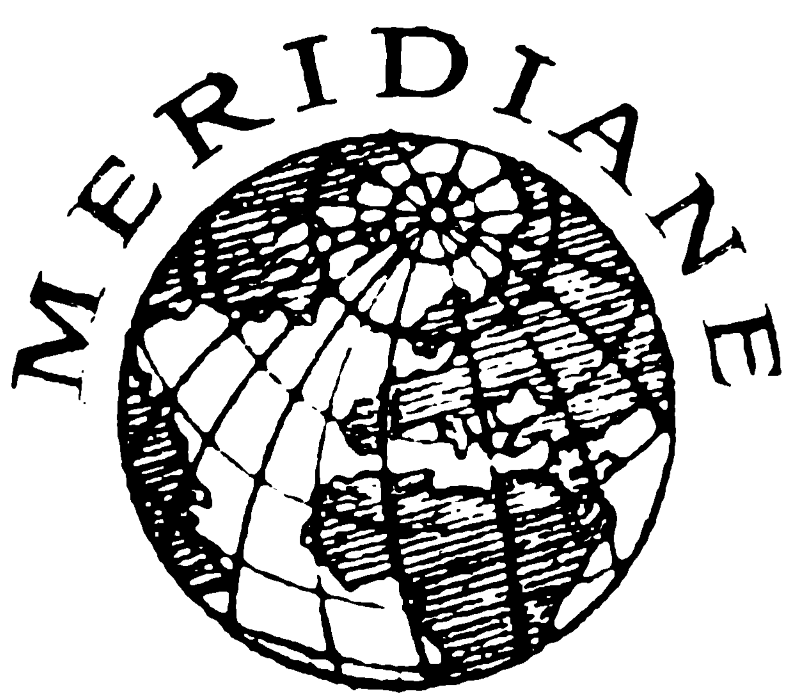
Din volumul

F. C. Weiskopf

DER FERNE KLANG

Dietz Verlag Berlin

1950



F. C. WEISKOPF

UN CÎNTEC DE DEPARTE

În romîneşte de EM. MIHAIL

1960
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

proclamată după prăbuşirea imperiului austro-ungar, însă caracterul ei burghez nu-l amăgeşte pe studentul Weiskopf, care se înscrie în două organizaţii universitare socialiste (una cehă şi una germană), ia contact cu mişcarea muncitorească cehă şi intră în Partidul Social-Democrat, pentru ca în 1921 să participe la congresul de întemeiere a Partidului Comunist Ceh. Şi astfel, din această clipă, el va sta cu credinţă, întreaga-i viaţă, alături de fiii cei mai buni ai poporului, luptînd neclintit, în anii grei ai dominaţiei capitaliste şi ai hitlerismului, împotriva duşmanului. După victorie, F. C. Weiskopf şi-a servit cu devotament patria, fiind trimis, în calitate de reprezentant diplomatic al Cehoslovaciei, în diferite ţări, printre care şi China Populară.

Fiu credincios al poporului său, F. C. Weiskopf nu este însă mai puţin unul din cei mai însemnaţi scriitori de limbă germană ai vremii noastre. Dar literatura lui, deşi scrisă în limba germană, reprezintă poporul ceh ca năzuinţă şi idei, îl oglindeşte ca realitate şi luptă proprie pentru o viaţă mai bună, constituind în acelaşi timp o preţioasă şi trainică punte de unire a celor două popoare. Întrebat de un redactor american de ce nu încetează să scrie în limba germană, ca semn de protest împotriva lui Hitler, şi nu începe să scrie în cehă, Weiskopf a dat un răspuns din care citām :

„M-am născut la Praga, şi încă din copilărie limba cehă mi-a fost apropiată şi familiară, ca o limbă soră. Mi-e dragă această limbă şi mi-e dragă în primul rînd poezia ei... Peisajele boeme şi slovace, oamenii din Boemia şi Slovacia apar mereu în cărţile mele. Eu însumi am luptat împotriva lui Henlein, conducătorul hitlerist al sudeţilor, încă din vremea cînd autorităţile cehoslovace se purtau cu mănuşi faţă de el. După ruşinosul tîrg de la München am protestat întotdeauna, de cîte ori am avut prilejul şi posibilitatea, împotriva nevrednicelor fapte ale lui Hitler în Boemia, patria mea, şi mi-am manifestat simpatia pentru poporul ceh, pentru cultura cehă..."

De altminteri, F. C. Weiskopf a scris fără întrerupere şi în limba cehă articole, reportaje, eseuri, a făcut parte din grupul poeţilor cehi „Devětsil", alături de Wolker, Vančura şi Nezval, iar poporul ceh

– aşa cum arătăm mai sus – e zugrăvit în opera lui cu adîncă iubire şi luminoasă înţelegere.

Weiskopf a fost de la început de partea celor exploataţi, de partea proletariatului ceh. Atunci cînd Austro-Ungaria dispărea, Weiskopf n-a „ales“ între burghezia germană şi cea care a pus mîna pe putere în noua republică cehoslovacă de după 1918, ci s-a alăturat fără echivoc clasei muncitoare. Şi aceasta se confirmă de-a lungul întregii lui cariere scriitoriceşti. Iată de ce republica burgheză cehoslovacă a găsit în el un duşman la fel de înverşunat ca şi Germania burgheză ; şi numai în statul popular cehoslovac, ce a luat fiinţă după al doilea război mondial, şi-a văzut Weiskopf împlinite idealurile pentru care a luptat toată viaţa. Strîns legat de cultura germană, maestru al limbii germane, pe care a cultivat-o cu o pasiune dovedită nu numai de operele sale literare, ci şi în studiile critice şi stilistice ce i le-a dedicat, el rămîne în acelaşi timp un reprezentant vrednic şi fidel al poporului ceh.

În 1923, anul în care F. C. Weiskopf îşi ia doctoratul, îi apare tînărului poet şi prima sa culegere de versuri : *Es geht eine Trommel (Trece o darabană)*. Sînt poezii revoluţionare, în care se întrevede caracterul întregii sale opere de mai tîrziu : orientarea scriitorului spre clasa muncitoare. În 1926 văd lumina tiparului însemnările de călătorie în Uniunea Sovietică : *Umsteigen ins 21. Jahrhundert (Trecere în secolul al XXI-lea)*, ediţia rusă a acestei cărţi fiind îngrijită de M. Şolohov. De altfel, Weiskopf va vizita ţara socialismului în mai multe rînduri : în 1927, 1931 şi 1934, participînd la consfătuirile scriitorilor din Uniunea Sovietică. Lupta lui consecventă pentru prietenie cu prima ţară socialistă din lume îi va aduce persecuţia autorităţilor burgheze : scriitorul e aruncat la închisoare. După eliberarea din temniţă, el va începe drumul spinos al peregrinărilor impuse de fascism. În 1928 îl aflăm în Germania, unde preia direcţia revistei *Berliner Morgen (Dimineaţa berlineză)*. Dar o noapte cumplită ameninţă să se aştearnă peste bătrînul continent. În 1933, anul înscăunării naziştilor la conducerea Germaniei, cărţile scriitorilor progresişti sînt arse pe rug în pieţele *Reich*-ului. Alături de operele lui Heinrich

CUVÎNT ÎNAINTE

Franz Carl Weiskopf s-a născut la 3 aprilie 1900 la Praga. Prin familia tatălui său el aparţine minorităţii germane de acolo, care – la sfîrşitul secolului al XIX-lea – se compunea mai cu seamă din industriaşi, funcţionari imperiali, ofiţeri, avocaţi, medici, profesori şi din rîndurile căreia s-au desprins scriitori cu renume, ca Rainer Maria Rilke, Egon Erwin Kisch etc. Mama lui F. C. Weiskopf fiind însă cehă şi el cunoscînd încă din copilărie la perfecţie ambele limbi care se vorbeau la Praga, germana şi ceha, orientarea scriitorului de mai tîrziu avea să ia încă de la început o formă deosebită. Într-adevăr, faptul de a fi studiat şi de a se fi format intelectualiceşte în limba tatălui său şi de a se simţi în acelaşi timp organic ataşat dc soarta poporului căruia îi aparţinea mama sa urmau să determine originala lui carieră literară. În Austro-Ungaria de atunci, clasele dominante sădeau în inimile germanilor din Boemia ură şovină împotriva cehilor. Cauzele politico-sociale ale acestui fenomen nu vor întîrzia să se evidenţieze pentru tînărul sensibilizat prin însăşi situaţia sa familială, de îndată ce îndemnurile conştiente din afară îl vor ajuta la aceasta.

Încă înainte de a termina liceul, F. C. Weiskopf e înrolat în armată (1918), iar o dată cu sfîrşitul războiului – care pentru el însemnase şi primul contact cu operele clasicilor marxismului, puse la îndemînă de un sublocotenent – se întoarce acasă, îşi isprăveşte studiile liceale şi se înscrie la universitate. Sîntem în noua republică cehoslovacă,

Mann, Arnold Zweig și Egon Erwin Kisch, ard și scrierile tînărului lor confrate.

Din vremea petrecută de F. C. Weiskopf la Berlin datează prima sa operă epică de dimensiuni mai largi, romanul *Das Slawenlied (Cîntecul slav)*. E o lucrare care zugrăvește viața din ultimele zile ale imperiului austriac și primii ani după proclamarea Cehoslovaciei, un loc de frunte ocupînd evenimentele politice și sociale care au culminat atunci cu întemeierea Partidului Comunist Ceh. Incursiunea adîncă în politic și social, perspectiva justă asupra evenimentelor deschisă de stăpînirea concepției materialiste asupra istoriei fac această descriere a sfîrșitului Austro-Ungariei mai pregnantă decît alte încercări de același fel. Pornind de la propria sa experiență și de la observațiile sale directe cu privire la realitatea socială a acelui timp de sfîrșit și de început, Weiskopf atacă în *Das Slawenlied* o temă care va reveni mereu de-a lungul operei sale: trecerea intelectualului, dornic să cunoască adevărul și angrenajul real al lucrurilor, de partea proletariatului, adeziunea lui la ideile și interesele clasei muncitoare. Ni se povestesc aici – la persoana întîi – întîmplările prin care trece un tînăr intelectual de după 1918, setos să-și dezvolte forțele spirituale în folosul celor mulți și obidiți, de partea cărora se înalță viitorul. În postfața la ediția din 1951 a *Cîntecului slav*, Weiskopf mărturisește că ceea ce l-a ajutat să izbutească atunci cînd, tînăr, a creat această operă a fost faptul că pentru el literatura n-a însemnat o distracție sau un ornament al vieții, ci un element social important, un mijloc de explicare și transformare a lumii.

După venirea la putere a hitleriștilor în Germania, F. C. Weiskopf părăsește Berlinul și se reîntoarce la Praga, unde scoate revista A. I. Z. *(Arbeiter Illustrierte Zeitung – Magazinul ilustrat pentru muncitori)*.

El scrie, între anii 1934–36, romanul *Die Versuchung (Tentația)*, reeditat mai tîrziu sub titlul *Lissy*, unde redă atmosfera din Berlin, în ajunul instaurării celui de al treilea *Reich*, cu marile conflicte politice și sociale din acea perioadă confuză și plină de neliniște.

Bucurîndu-se de mult succes îndată după apariție, prima ediție

germană a *Tentației*, publicată în 1937 la Zürich, a fost urmată de ediții în limba franceză și rusă ; cea în limba cehă era sub tipar cînd Hitler a ocupat Praga în 1938, și a fost distrusă ; la fel s-a întîmplat cu ediția în limba olandeză.

Rod al dragostei de patrie, în acel timp, sînt traducerile lui Weiskopf din lirica cehă și slovacă, traduceri care vădesc realul său talent poetic, sensibilitatea sa.

Dar, în 1938, Hitler ocupă Praga, și scriitorul e nevoit să-și părăsească iar țara, să ia din nou drumul pribegiei. Se refugiază, ca un prim popas, la Paris, de unde pleacă la New York, la un congres, fiind apoi silit să rămînă acolo, deoarece izbucnește cel de-al doilea război mondial. În marele oraș de dincolo de Atlantic, el organizează, împreună cu tovarășii din „Liga scriitorilor americani", acel comitet de ajutorare ce a înlesnit venirea în Statele Unite a numeroși scriitori germani refugiați (printre alții Anna Seghers și Hans Marchwitza).

Gîndul lui F. C. Weiskopf e însă mereu și dureros acasă, la plaiurile boeme și slovace, cotropite de naziști, la tovarășii săi care își dădeau sîngele pentru o lume mai bună, mai luminoasă, mai dreaptă. Din acest gînd s-a născut romanul *Vor einem neuen Tag (În prag de zi nouă)*, terminat în America în 1942 și care e un imn de proslăvire a rezistenței slovace împotriva ocupanților fasciști. În fruntea lui, autorul a pus ca motto cuvintele lui Georg Büchner : „Să-i pedepsești pe asupritorii omenirii înseamnă o favoare ; să-i ierți, însă, înseamnă barbarie".

Zugrăvind în mod amplu lupta uriașă a poporului, în clandestinitate sau pe frontul deschis, Weiskopf înfățișează bărbați și femei care pribegesc pe plaiurile propriei lor patrii, în care au ajuns niște oameni fără țară, prigoniți și alungați dintr-un loc într-altul, urmăriți, amenințați, ascunzîndu-se în păduri, în galerii subterane, arestați, uciși ca ostatici. Patrioții slovaci nu-și pierd însă nici curajul, nici elanul și luptă încrezători în victorie ; sînt muncitori, țărani, meseriași, uniți indisolubil în mișcarea de rezistență.

Ca și în alte cărți ale lui Weiskopf, *În prag de zi nouă* cunoaște soarta peregrinărilor de atunci ; romanul apare mai întîi în traducere engleză la New York, apoi în ediție germană în Mexic, apoi în ediție

slovacă la New York, în spaniolă la Buenos Aires, în rusă la Moscova, în bulgară la Sofia şi în sfîrşit în germană la Berlin şi polonă la Varşovia – un adevărat traiect al luptei şi al eliberării.

Inspirat de asemenea de viaţa din patrie în timpul ocupaţiei, romanul *Himmelfahrtskommando (Acţiune de paraşutişti)*, scris în America în 1943, se petrece la Praga, sub teroarea lui Heydrich. Anii cei mai negri pe care i-a trăit oraşul iubit reînvie ca din jalnica, eroica lor cenuşă în paginile acestui roman pe cît de zguduitor veridic, pe atît de înălţător emoţionant.

Dar F. C. Weiskopf începuse să scrie încă din 1938, pe cînd se mai afla în Boemia, întîiul roman dintr-o vastă trilogie pe care o proiecta, continuînd apoi lucrul în 1939 în Franţa şi în 1940 în America. În 1944, în ţara de peste ocean, el termină deci *Abschied vom Frieden (Adio, pace)*, operă epică importantă, de reconstituire istorică, a cărei acţiune porneşte din ultima zi a anului 1912 şi sfîrşeşte cu atentatul de la Sarajevo.

În *Abschied vom Frieden* asistăm în adevăr la acel rămas bun de la pace, care a fost punctat de uneltirile partidului războinic din imperiul danubian, avînd ca rezultat ridicarea continuă a numărului recruţilor şi sporirea considerabilă a flotei de război. Trebuia să piară, fără doar şi poate, acea „Pragă germană", compusă din mari burghezi germani, funcţionari de stat, ofiţeri şi intelectuali corupţi, suprapusă în chip samavolnic oraşului ceh, asuprit nu numai naţional, ci şi social. Împingînd ţara în război, uneltele imperialismului sperau să salveze regimul feudal, ale cărui foloase le trăgeau de veacuri.

Al doilea roman al trilogiei, *Kinder ihrer Zeit (Copii ai vremii lor)*, scris în parte la Stockholm, unde Weiskopf a reprezentat ca diplomat, după eliberare, Republica Cehoslovacă şi terminat în 1951 la Pekin, are ca figură centrală pe Adrienne, personaj din *Abschied vom Frieden*. Sîntem în anul 1917 la Geneva, unde în jurul revistei *Fanal*, „revistă lunară pentru colaborare internaţională şi transformare socialistă", s-a adunat un grup de luptători internaţionalişti, muncitori, studenţi emigranţi, şi apoi la Kiev, unde grupul internaţionalist ceh scoate ziarul *Glasul libertăţii*, redactat în colaborare cu tovarăşii bolşevici.

Romanul ia sfîrşit cu descrierea unei mari demonstraţii pentru pace la Geneva, indicînd legătura strînsă dintre revoluţie şi pace, într-o formă simbolică, pregnant realistă şi elocvent artistică.

Alături de romanele care culminează în trilogia finală (din păcate neterminată, căci scriitorul a murit în 1955), concepută ca o apoteoză în cadrul realismului socialist, F. C. Weiskopf a mai scris numeroase volume de reportaje, însemnări de călătorie, critică literară, nuvele şi, în genul scurt, „anecdote".

Ceea ce caracterizează însă permanent opera lui sînt consecvenţa şi luciditatea cu care urmăreşte noul ca formă literară, noul ce avea să poarte într-o zi numele triumfal de realism socialist. Arătîndu-se încă de la început un duşman al „copierii" valorilor burgheze, el a năzuit – ca idee principală – să reprezinte adîncul proces de transformare a conştiinţei umane în drumul către socialism. Astfel, la Weiskopf tema şi metoda se împletesc, îşi răspund în chip armonios, creator, iar cititorul operelor lui poate confrunta întotdeauna limpede opera cu semnificaţiile profunde ale realităţii.

Stăpîn pe ştiinţa materialismului istoric, artistul face din opera sa un adevărat document de previziune. E semnificativ astfel faptul că F. C. Weiskopf a scris în perioada de exil, în America, romanul *Vor einem neuen Tag*, avînd ca temă revolta patrioţilor, rămaşi în ţară, împotriva ocupanţilor fascişti. La data cînd a apărut romanul, adică în decembrie 1941, armatele germane se aflau în faţa Moscovei, îmbătate de iluzoria lor victorie. Abia trei ani mai tîrziu avea să izbucnească revolta prevăzută în *Vor einem neuen Tag* şi chiar în regiunea în care îşi plasase Weiskopf acţiunea romanului său. Pe drept cuvînt putea deci scriitorul să noteze, în postfaţa la o ediţie recentă a cărţii sale : „Aşa se împlinesc uneori visele artistului. Dar trebuie să fie vise care stau în picioare, născute dintr-o concepţie despre lume care, în locul unor stări încremenite, vede procese evolutive, în continuă mişcare, putînd desprinde în ziua de azi fenomenele zilei de mîine."

Pentru creaţiile sale din genul scurt, Weiskopf şi-a ales ca motto grăitoarele cuvinte din Heraclit : „Poporul trebuie să lupte pentru dreptate întocmai ca pentru zidurile cetăţii", din Voltaire : „Cine iartă crima devine complicele criminalului", şi din Gorki : „Om – ce mîndru

sună acest cuvînt !", care cuprind în lapidaritatea lor crezul celui mai autentic umanism. Şi, în adevăr, izvorîte din acest crez, toate nuvelele şi anecdotele lui F. C. Weiskopf tratează cu dragoste şi înţelegere despre omul anonim, sărman, victimă a orînduirii nedrepte, dar care în clipa hotărîtoare a vieţii lui, adeseori chiar în clipa morţii, îşi depăşeşte condiţia mediocră şi îşi realizează destinul într-o dimensiune eroică.

Nuvelele din culegerea de faţă aduc cititorilor romîni tocmai această perspectivă deschisă de Weiskopf asupra omului. Eroii micilor povestiri sînt aşadar oameni simpli, pe care societatea burgheză i-a condamnat la umilinţă, la durere şi neştiinţă. Însă în noaptea în care soarta pare să-i fi aruncat pentru totdeauna, pîlpîie deodată lumina vie a conştiinţei, a solidarităţii sociale, ajutîndu-i să surprindă înţelesul ascuns al lucrurilor, să-şi dea seama de forţele care îi asupresc şi pe care le pot înfrunta şi pînă în cele din urmă birui, prin lupta comună, stăruitoare şi plină de nădejde.

Ivan Gološin, din *Acasă,* fost soldat în armata cehoslovacă, hărţuit de colo-colo, după ce republica burgheză începe să se destrame sub presiunea fascismului, ca un biet om fără ţară, de la cehii care nu mai au nevoie de el la ungurii care îl alungă, îşi descoperă cu greu, dar cu cîtă bucurie, patria adevărată, Ucraina socialistă, liberă ! Situaţia dramatică a unei regiuni care între cele două războaie mondiale e oferită de imperialiştii occidentali cînd burgheziei cehe, cînd burgheziei maghiare, spre a le atrage într-o politică de cotropire, ca şi mitul perfid al „Ucrainei mari", născocit de aceleaşi cercuri revanşarde, sînt relevate aici de F. C. Weiskopf cu multă îndrăzneală.

În *Un cîntec de departe,* Olena, logodnica unuia din cei doi flăcăi porniţi dintr-un sat slovac să lupte ca voluntari tocmai în Spania, ca să-i înfrîngă pe cei ce vor să doboare Republica spaniolă, ajunge şi ea, prin stăruinţă şi curaj, să descopere, nu numai pentru dînsa, dar şi pentru cei din jur, înţelesul acestei lupte care se dă acolo, departe, în numele democraţiei şi al libertăţii, spre folosul lor, al tuturor. Mişcătoare sînt dragostea şi încrederea cu care oamenii sărmani din îndepărtatul sat slovac se adună în jurul „lăzii vorbitoare", ale cărei graiuri nu le înţeleg, dar care le aduce totuşi zi de zi vestea rezistenţei Ma-

dridului, prin imnul Republicii spaniole. Iată cum cîntecul purtat de unde devine un imn al solidarității muncitorilor și țăranilor săraci de pretutindeni.

De un mare tragism e frămîntarea din sufletul muncitorului Vojta Pulkrábek, din *În impas*, care se vede silit să aleagă între solidaritatea cu tovarășii lui de grevă și viața soției sale muribunde, cerșind medicamentul ce ar putea să o salveze. Dar cînd Pulkrabek se întoarce acasă cu banii obținuți de la patron, ca preț al trădării sale, o găsește pe soția lui moartă. În fața acestui cumplit deznodămînt își dă seama de adevăr.

Cît de fierbinte începe să ardă lumina conștiinței de clasă în mintea pînă atunci învăluită de întuneric a mașinistului Halaburda, din *Înțelepciunea de pe urmă!* Proaspăt eliberat din închisoare, Halaburda crede că a dat norocul peste el cînd i se oferă o muncă de mecanic într-o fabrică unde lucrătorii sînt în grevă. Îmbătîndu-se, nu mai e în stare să pună în mișcare motoarele uzinei, iar greviștii interpretează gestul lui ca un semn de solidaritate cu ei și îl aclamă. De-abia cînd se trezește din beție își dă seama Halaburda că ar fi putut într-adevăr să participe conștient la acțiunea tovarășilor săi de suferință și că „zilele mari nu sînt ale fiecăruia în parte, ci ale celor mulți".

Arta discretă și răscolitor umană a lui Weiskopf se vădește din plin în povestea vagabondului Andrej Petko, din nuvela *Un soldat al revoluției*. Abrutizat de mizeria la care îl coboară condițiile orînduirii burgheze, Petko își petrece verile în vagabondaj, făcînd ici și colo mici reparații de cursc, de grătare, iar în preajma iernii comite totdeauna o penalitate care să-i atragă patru-cinci luni de închisoare : viața de cruntă sărăcie „de afară" în vremea iernii e mai grea decît cea din pușcărie. Cînd întîmplarea îl face să participe, o dată, inconștient, la o acțiune a clasei muncitoare, acțiune în care e rănit și moare, Petko cîștigă, fără să vrea, dar ca un simbol pentru mizeria și degradarea la care l-a împins o viață întreagă societatea nedreaptă și din care toți cei ca el nu pot ieși decît prin acțiunea luptătorilor conștienți și activi, aureola de „soldat al revoluției".

De la zguduitorul tablou din *Fuga*, în care Vasil Gulec și soția lui, Marfa, împinși de mizeria cumplită în care se zbat țăranii săraci din

podişul Verhovinei, îşi ucid copiii, pînă la duioasa şi în acelaşi timp sfîşietoarea poveste a bătrînei mame care şi-a pierdut fiul pe frontul antifascist spaniol, din *Merişorul de aur,* arta lui F. C. Weiskopf stă mereu în slujba omului, punînd la îndemîna cititorilor înţelesuri vii, roditoare, ce sînt tot atîtea arme de luptă pentru o existenţă mai luminoasă, mai bogată şi mai fericită.

GEORGETA HORODINCĂ

FUGA

Omul înalt, uscățiv, în cojoc de oaie mițos, murdar și cu pantaloni cenușii de pînză pășea voinicește.

În spatele unui pinten muntos, repezit mult în afară, dispăreau cîmpiile, ultimul sat mare de șes, podul cel nou, la care tocmai se lucra. Drumul, pînă aici destul de larg și de bun, se îngusta și se desfunda. Încet, aproape pe nesimțite, dar necurmat, se apropiau crestele munților și pădurile.

Vară. Ecoul loviturilor de mai, care venea dinspre pod, se pierdea în mijlocul liniștii și al zăpușelii.

Frumoasă muncă ! Pe mal, jocul topoarelor lucitoare, în apă, săltatul bolovanului greu, ridicat și lăsat să cadă pe stîlpii care, mai tîrziu, aveau să poarte podul cel nou.

„Hei, rup ! Hei, rup !" cîntă muncitorii, ridicînd bolovanul. „Hei, rup ! Hei, rup !" Stîlpii par cai îndărătnici, care ascultă cu de-a sila.

E un miros puternic de apă, rășină, lemn proaspăt.

Omul înalt și uscățiv privise o bună bucată de vreme la cei care lucrau ; mirosul îi mai stăruia și acum în nări, iar în urechi, zgomotul.

„Măi băiete, să ai acasă un topor ca ăsta ! E mai bun ca oricare din topoarele lui Juraj Škyryka..."

Plescăi din limbă, gîndindu-se cam ce-ar putea face cu un asemenea topor. „De pildă, să-l schimb. Pe nişte cizme cu carîmb înalt. Sau pe două sape ca lumea, pentru cartofi..."

Drumul coti iar şi începu să aburce pieptiş pe povîrnişul muntelui. Pădurea era aproape de tot. Pădurea e întunecoasă, deasă ca peria. În spatele ei, în spatele crestelor, se întinde podişul Verhovinei, sărăcăcios şi tare ca o palmă bătătorită. Pămîntul, avan şi zgîrcit, dă roade doar pentru trei luni din an. De jos, urcă piatra, care nu lasă rădăcinile să pătrundă adînc ; de sus, coboară pădurea, care sloboade mistreţii asupra semănăturilor tinere, ca şi cum tot n-ar putea uita că i-au fost răpite cîteva biete ogoare. Satele sînt mici ; două rînduri rare – cînd mai lungi, cînd mai scurte – de bordeie de lut şi colibe de lemn. Vitele trăiesc împreună cu oamenii, sub acelaşi acoperămînt. Vitele ? O găină, un porc. Cînd au crescut, oamenii le schimbă la negustor, pe gaz, pe o pereche de cizme, pe sare. Sarea e foarte bună. Untură ? Zahăr ? Carne ? Bărbaţii îşi mai aduc aminte de gustul lor ; din timpul războiului, cînd au fost soldaţi. Un singur lucru se găseşte din belşug : copii. Mari, mici ; fiecare bordei mişună de ei. Numai că deseori nu poţi să-i deosebeşti pe cei mari de cei care mai sînt copii. Abia cînd îi priveşti în faţă îţi dai seama că cei mici sînt de fapt mari, iar cei mari sînt, deseori, copii. Copii care rîd, dar ai căror ochi sînt morţi totuşi. Mintea din cap li s-a scurs prin ochi... „Sînt bolnavi", se spune despre ei. Altminteri, rareori se spune despre cineva că e bolnav ; mai curînd că „l-a apucat slăbiciunea", sau despre copii că „au fost prea firavi". Cu alte cuvinte, asta înseamnă că au murit de foame. Mulţi dintre copii sînt prea firavi. Mulţi se „îmbolnăvesc". În fiecare bordei îi vezi şezînd şi dormitînd, mici fiinţe idioate, cu feţe bătrîne, cu capete ca dovlecii şi cu picioruşe strîmbe, sau copii mari, rîzători, cu ochii sticloşi.

Verhovina... Păduri, pietre, iarbă uscată, pămînt sterp, rod sărac. Dovleci, cartofi, ovăz înseamnă belşug. Sfeclă şi fasole, numai de-ar fi îndeajuns ! Nici măcar bureţii de pe copaci nu ajung. Cînd se termină, stomacului gol nu-i mai rămîne decît scoarţă verde.

În fiecare an podişul e bîntuit de foamete. „Ia să nu mă mai gîndesc la asta !" Din vale urca seara, furişîndu-se pe povîrnişuri. Numai crestele îndepărtate, scăldate încă în lumină, se profilau pe cerul limpede. „O să fie o noapte frumoasă..."

Omul înalt, uscăţiv cerceta acele uscate şi frunzişul veşted de sub copaci.

Jos, în oraş, agentul cu păr creţ, care recrutează muncitori pentru marea societate franceză minieră şi metalurgică din Lorena şi care, pe lîngă asta, face şi comerţ cu lemn de mină, strigă furios după portarul hotelului.

Unde-i vizitiul pe care l-a tocmit ? Nu-i acolo ? Nemaipomenit ! Agentul declară că n-o să mai dea un ban bacşiş, ameninţînd c-o să facă răspunzător hotelul, în caz că n-o să poată pleca a doua zi dimineaţă.

Cuprinşi de zel, chelneri, cameriste, *boys* [1] gonesc de-a valma. Numai omul de serviciu e liniştit.

– Totul o să fie *all right* [2], domnule ! îi spuse el furiosului.

– Nimic n-o să fie *all right*, se vaietă agentul. Şi, în definitiv, de ce vorbeşti englezeşte cu mine ? Doar nu sînt un lord care are mult timp de pierdut.

– Vă rog să mă iertaţi ! se scuză omul de serviciu, mi-a scăpat numai aşa, dintr-o veche obişnuinţă.

Dar agentul nu se mai sinchiseşte de el. A venit din apus cu trenul de dimineaţă şi în timpul zilei a trecut pe la negustorii de cherestea ; voia să se culce devreme, pentru a porni în dimineaţa următoare, încă înainte de răsă-

---

[1] Băieţi de serviciu (engl.) (n. r.).
[2] În regulă (engl.) (n. r.).

ritul soarelui, prin satele din Verhovina, să recruteze muncitori. Dar vizitiul n-a venit, şi plecarea pare problematică. Supărarea, care a mocnit în el tot timpul (pentru că unele din afacerile cu cherestea nu s-au încheiat atît de favorabil cum s-ar fi aşteptat el), a izbucnit acum dintr-o dată.

Atras de zgomot, judecătorul stagiar, care are ţăcălie, se iveşte în uşa dintre hol şi sala de mese, pentru a vedea ce s-a întîmplat. În spatele lui se îngrămădesc, în prag, profesorul şi topometrul, cu care a jucat pînă acum pocher. Toţi trei au sosit aici o dată cu agentul. Topometrul, pentru un scurt concediu, ca apoi să se întoarcă la comisia lui de măsurători, din apropierea graniţei ; profesorul, ca delegat al „Asociaţiei tinerilor creştini“ [1], pentru a studia starea socială a acestui izolat ţinut de munte ; judecătorul, pentru a-şi face aici stagiul. Profesorul şi topometrul voiau şi ei să plece a doua zi dimineaţă în munţi. Întrebară într-un glas :

– Ce s-a întîmplat ?

Dar agentul – ghiulea mică şi zgomotoasă – şi zburase din hol.

Judecătorul stagiar se adresă celorlalţi doi :

– Da, domnii ar fi trebuit să se aştepte la una ca asta. Pe aici încă e, cum s-ar spune, un ţinut sălbatic. Oamenii nu cunosc încă exactitatea noastră apuseană. Trebuie abia să le-o vîrîm în cap. Da... jucăm mai departe ?

Dar cei doi voiau să urce sus, să-şi facă bagajele.

– Pentru orice eventualitate, dacă ar fi să plecăm totuşi mîine dimineaţă...

– Ei, atunci, noapte bună. Şi călătorie plăcută, domnii mei !

Se uită după ei cum urcau scările. Topometrul avea un spate lat, pătrat ; profesorul era slăbuţ ca un băiat. „Ai

---

[1] Organizaţie internaţională de tineret, avînd scopul diversionist de a-i abate pe muncitorii tineri de la lupta revoluţionară (n. r.).

putea să-i iei drept tată și fiu, și cînd te gîndești că profesorul e cel mai în vîrstă !“

Se întoarse, căscînd. Cărțile se mai aflau pe masă. Păcat că nu jucau mai departe, căci cîștigase.

„Noroc la cărți...“ se gîndea la soția lui ; se însurase de curînd și ceruse să fie transferat aici, ca să avanseze mai repede. Se gîndea cu dor la alunița de pe umărul ei. Trebuia să-și aducă nevasta repede. De îndată ce-o să se aranjeze cît de cît...

Să mai iasă astăzi ?

Vizitiul tocmai intra în hol, cu pas legănat.

– Ai sosit ! Domnul te-a așteptat degeaba. Cum poți fi atît de mojic față de străini ? Ar trebui să vă mai țină din scurt cineva ! Trecu pe lîngă vizitiu și privi în stradă. Nici urmă de agent. Sălbatic ținut, într-adevăr, mormăi el. Poți aduce oare o femeie aici ?

Făcu un pas în stradă, șovăi, apoi se îndreptă, la început încet, pe urmă repede, spre o țintă precisă : spre casa unde, deasupra ușii viu luminate, citise mai înainte cuvintele : *Cabaret Chat Noir.*

„Dumnezeule, decît să zaci în camera mizeră de hotel... Ce înapoiere... Dar trebuie să fie încă mult prea devreme... Ei, o să vedem.“

„Doar nu arde, se gîndi vizitiul și se așeză pe borna din fața intrării hotelului, ca să aștepte întoarcerea agentului, tot plecăm abia mîine.“

Își țesălase calul, îi dăduse nutreț și abia după aceea venise încoace. Calul prețuia mult, de pe urma lui trăiau cinci oameni. Așa că nu se putea altfel decît să îngrijești mai întîi de animal și abia după aceea de domnul care te-a tocmit.

Muncitorii de la pod lăsară maiul cel greu să cadă pentru ultima oară peste un stîlp și se opriră din lucru. Își luară uneltele și gamelele și plecară.

– Asta-i partea afurisită din toată povestea, zise unul către cel de alături ; munceşti pînă noaptea tîrziu, ca să poţi trăi, şi în felul ăsta îţi mănînci chiar tu din zilele în care ai mai putea avea de lucru.

– Poate că după aceea o să construiască în altă parte, răspunse celălalt, dar tonul lui dezminţea cuvintele.

Şirul îngust de oameni se îndrepta încet spre oraş. Vorbeau puţin, oboseala îi apăsa ca o povară grea asupra capetelor şi asupra umerilor. Din cînd în cînd se auzea zdrăngănitul uneltelor purtate pe umeri, al gamelelor şi al cănilor de tablă. Clic-clac...

„Parcă-s clopoţeii la îngropăciune [1], fir-ar să fie, sună ca la îngropăciune !" se gîndi ultimul şi scuipă.

Nevastă-sa zăcea acasă, pe paie, şi nu se putea mişca. Noaptea o apucaseră crampele. Reveneau des de la ultima naştere. Şi acum era iar însărcinată.

„Dumnezeule, nici nu mai ştii ce înseamnă viaţa !" În faţa ochilor vedea mizera colonie de bordeie de la marginea oraşului – grămada de barăci dărăpănate şi vagoane scoase la reformă, în care locuiau, înghesuiţi ca sardelele, muncitorii. Opt, zece, doisprezece oameni într-o odaie. Odaie ! Ca şi cum ar fi fost cu putinţă să-i spună aşa cămăruţei aceleia !

„Cît e ziulica de mare, eşti mort, o bucată de lemn sau de oţel, o unealtă ; nu simţi nimic, nu ştii nimic. Iar seara eşti prea trudit, parcă ţi-s oasele frînte."

Omul înalt, uscăţiv, cu cojoc de oaie făcu un popas. Trunchiul pe care se aşezase, la o aruncătură de băţ de marginea drumului, era de fapt în pădure.

Se lăsa întunericul. Seara atinsese crestele munţilor. Tîra în urma ei o trenă lungă de neguri.

Un rest de pîine fu înghiţit la repezeală. Mai avea oare ceva de îmbucat prin buzunare? Nimic. Cu gîndul la ultima

[1] La catolici, mortul e însoţit la groapă de un băiat, ajutorul preotului, care sună din clopoţei (n. r.).

masă, uscăţivul se linse pe buze. „La o adică – dacă stai să te gîndeşti bine – n-a dus-o din cale afară de prost, acolo, jos..."

De ultima masă se bucurase pe cînd mai era încă în închisoare. Fasole cu o bucată mică de slănină. Mîncare de adio.

Începu să se scotocească din nou prin buzunare, căutînd un petic de hîrtie, pentru a-şi răsuci o ţigară. Unul dintre muncitorii care lucrau la pod îi dăruise foi de varză uscate.

„Aha, uite !" Netezi cu grijă, aproape cu dragoste, singura bucată de hîrtie pe care o găsise ; alese o parte pe care se găseau mai puţine semne negre de cerneală ; tăie încet, atent un pătrat mic din coala cea mare şi băgă restul la loc. Era foaia de eliberare, pe care o căpătase dimineaţa, cînd părăsise închisoarea.

În timp ce începu să duhănească, gîndurile i se cam învălmăşiră. „Închisoare... mîncare... pătură... Marfa şi copiii..."

Încetul cu încetul, gîndurile i se limpeziră : „Oare o fi scos-o la capăt şi fără mine cu însămînţatul de primăvară ? Le-o fi ajutat cineva să ducă iar pe coastă pămîntul cărat la vale de ape ?"

Foamea se tîra chinuitoare printre gînduri, trăgînd după ea amintiri despre mîncarea din închisoare.

În vremea asta, nevasta uscăţivului, Marfa Gulec, tăia, cu un cuţit vechi şi ştirbit, beregata celui mai mic dintre copii, care plîngea, culcat în leagăn ; voia să-i omoare apoi şi pe ceilalţi şi să-şi facă şi ei seama, dar în faţa trupuşorului care zvîcnea, scăldat în sînge, îşi pierdu curajul şi începu să urle ca o fiară rănită.

Vecinii veniră şi hotărîră : „S-a îmbolnăvit. Trebuie legată, altminteri le mai taie gîtul şi celorlalţi trei !"

O legară de îndată. Apoi plecară. Pe duşumea, dedesubtul leagănului, care se mişca uşor, rămase o pată întunecată.

Ivan Kurach, unul dintre vecini, se întoarse încă o dată, ca să ia cuţitul ce se afla pe jos. Femeia tot mai ţipa. Ivan îi zise :

– Nu mai ţipa aşa. O să rămîi fără glas !...

Se apropie de leagăn.

– Ia te uită, cît sînge poate să aibă într-însul un ghemotoc ca ăsta ! Încet, cu grijă, şterse cuţitul cu cîrpele din leagăn. Aşa !

Celor trei copii, care se ghemuiseră într-un colţ şi se holbau la el – doi dintre ei erau idioţi – le aruncă o bucată de pîine, oarecum ca o despăgubire. Îndată după asta îi păru rău : dar pîinea – tare, neagră, din cartofi cruzi şi iarbă, coaptă fără sare – fusese înghiţită.

Femeia tot mai ţipa, acum cu voce subţire, îndepărtată. Pe Ivan Kurach începu să-l cuprindă spaima. Ieşi repede din bordei.

– Vedeţi, îi spunea profesorul topometrului, poate că sună curios, dar aşa este : unul ca noi, ai cărui părinţi au fost totuşi ruteni, vine încoace, înţelege, la nevoie, cîteva cuvinte, dar nu mai are nici cea mai mică contingenţă cu ţinutul şi cu oamenii de aici. Interesul care-l mînă încoace, lăsînd la o parte curiozitatea de a vedea patria părinţilor săi, este, în linii generale, doar de natură principială. Un interes care se manifestă faţă de starea socială locală, dar nu faţă de latura ei personală, specială, ci faţă de caracterul ei general, ca simptom al unei anumite forme economice înapoiate, deci, cum s-ar zice, desprins de limitarea ei locală. Mă-nţelegeţi, nu ? În acest timp profesorul deschise cu îndemînare o cutie de pere de California. *Californian pears,* întotdeauna am cîteva cu mine. Sînt delicatese de care nu mă pot lipsi ; pot spune că-mi sînt strict necesare pentru a-mi menţine supleţea spiritului ; în fiecare seară două pere...

Din cutie, sucul curgea, dens şi auriu, în farfurie.

Bălăbănindu-şi picioarele, cu pălăria dată pe ceafă,

agentul cu păr creț trecu pe lîngă vizitiu prin holul hotelului.

Vizitiul strigă în urma lui :

– Domnule... domnule... sînt aici !

Cîrlionțatul răspunse peste umăr :

– Nu mai am nevoie de dumneata. Am tocmit pe altcineva. Să fi venit la timp. Apoi îi spuse portarului numărul camerei : Douăzeci și trei, și porni pe scară, în sus.

În urma lui, vizitiul, care abia acum se dumerise pe de-a-ntregul asupra celor spuse de agent, înjură :

– Blestematule ! Parcă n-ar fi trebuit să dau întîi nutreț calului...

II

Vehiculul, o trăsură ușoară, galbenă, trasă de doi cai, urca, huruind zgomotos, drumul abrupt de munte, ce șerpuia înspre creste în cotituri multe și neregulate.

Nenumăratele gropi erau pline cu apă de ploaie viu colorată de razele soarelui și ușor încrețită de vînt, care la trecerea roților împroșca în sus stropi sclipitori.

Din pădurile ce se întindeau și de o parte, și de alta a drumului se ridicau aburi.

Era liniște. Puntea improvizată, nestabilă, lîngă care muncitorii fixaseră ieri stîlpi grei ce aveau să susțină podul cel nou, rămăsese mult în urmă ; ordinele și loviturile de mai nu se mai auzeau de mult.

– Se lucrează, nu glumă, pe asemenea vreme ! spusese agentul către topometru, care stătea lîngă el, cînd trecură pe lîngă podul în construcție. Se lucrează, nu glumă ! Parcă-ți vine să te dai jos și să te apuci și tu de treabă. Ar fi mai sănătos decît să stai în trăsură și să-ți zdruncini oasele pe drumul ăsta păcătos !

Topometrul încuviinţase. Iar suplinitorul, care fusese luat din milă – trebuia să ajungă undeva, sus, într-un sat de munte uitat de dumnezeu, unde şcoala stătea pustie de la începutul războiului celui mare, aşteptînd un nou învăţător – spusese cu o figură radioasă că şi el ar fi coborît bucuros, să facă puţină mişcare... în general, munca în aer liber era idealul lui, şi nădăjduia că are să poată preda cel puţin două ore sub cerul liber, la aer curat.

Muncitorii de la pod îşi dăduseră coate cînd trecuse trăsura.

– Îl cunoşti pe ăla de colo ?

– Cred că da, numai că nu ştiu de unde.

– A fost pe-aici în urmă cu vreo şase luni şi a tocmit muncitori.

– Adevărat, e ăla măruntel. Douăzeci de coroane în mînă şi drum gratuit nu-i rău.

– Îl cunosc bine, e din Laturky. Tatăl lui ţinea acolo o dugheană de mărunţişuri. Era cîrciumar.

– Drum gratuit pînă-n Franţa. Oare or mai fi avînd nevoie de oameni ? Trebuie să fie o ţară bogată !

– Nici el, înainte, n-avea nimic, nici cît negru sub unghie, şi acum se plimbă cu trăsura.

Muncitorul, a cărui soţie zăcea într-una, se gîndea dacă n-ar fi mai bine să plece în Franţa. După patru luni de foame se tocmise în sfîrşit la construcţia podului şi se gîndea din nou cu groază la şomajul care-l aştepta după terminarea lucrărilor.

Oare n-ar fi mai bine să plece în Franţa ? Aici nu-i rămîne omului nimic altceva decît să moară de foame !

Se vedea iarăşi căutînd în zadar de lucru, săptămîni şi luni de-a rîndul. Era strungar, muncitor priceput ; cîştigase binişor înainte, cînd fabricile nu fuseseră încă închise şi maşinile încă nu fuseseră demontate şi transportate peste graniţă, în Ungaria, unde se găsea mînă de lucru mai ieftină.

„Mașinile au emigrat, se gîndea omul, oare eu ce mai caut aici ?"

Franța ? Era tare departe ? Toamna trecută plecaseră într-acolo mulți muncitori și țărani nevoiași. Deocamdată își lăsaseră aici nevestele și copiii. Așa ar trebui să facă și el. „Dar le-aș putea trimite mereu cîte ceva din leafă, chiar cea mai mare parte !"

Își aminti cum pribegise prin Austria, ca flăcău ; cum reușise s-o scoată la capăt, trăind doar cu un codru de pîine, veșnic lihnit de foame, dar sigur că va izbîndi, cu mult mai mulțumit decît acum.

„Dac-ai mai fi tînăr..."

Trăsura mergea mai încet. Caii trăgeau din greu. Drumul urca pieptiș la deal.

– Oricum, podurile se reconstruiesc, observă cu mîndrie topometrul, adresîndu-se agentului, e un progres vădit. Și-apoi, așteaptă mai întîi să prindem rădăcini pe aici [1], și după asta să vezi.

Începu să povestească. Lucra aici de cinci ani. Imediat după ocuparea ținutului venise încoace cu prima comisie pentru trasarea granițelor.

Războiul tocmai se terminase. Bineînțeles că peste tot era sărăcie. Ținutul fusese, doar, și înainte un copil vitreg. Guvernul maghiar n-a vrut niciodată să investească bani în acest ungher. Apoi a venit războiul. După război, revoluția, Puterea Sovietelor, un nou război, ungurii împotriva cehilor, romînii împotriva ungurilor. Fusese o adevărată harababură. Țăranii își ieșiseră din fire. Peste tot, păduri incendiate, peste tot, țărani intrînd cu plugul în pămînturile moșierilor ! Dar nu după multă vreme fusese instaurată ordinea. Cu mînă de fier. E drept că oamenii de sus, din satele Verhovinei, sînt mai mult decît săraci. Un

---

[1] Se referă la o parte a Ucrainei subcarpatice, cotropită după primul război mondial imperialist de către guvernul burghez al Cehoslovaciei. Astăzi ea face parte din Uniunea Sovietică (n. r.).

pogon de pămînt, deseori numai o jumătate, pentru o familie întreagă, numeroasă. În fiecare an bîntuie pe acolo foametea. Dar fără să fi restabilit în prealabil ordinea şi siguranţa nu poţi să te apuci să îmbunătăţeşti situaţia ţăranilor din Verhovina.

– Şi foamei o să-i venim de hac. E nevoie numai de răbdare, trebuie să ni se dea timp !

Agentul încuviinţă. Cunoaşte situaţia. E într-adevăr aşa cum a spus topometrul : trebuie să li se dea timp „pionierilor noştri de aici". Fără cîrteli, fără semne de nerăbdare. E şi aşa destul de greu pentru ei. Vocea lui era mieroasă.

„Iritantă !" se gîndi topometrul şi se grăbi să spună că şi acum se dau ajutoare, grîne şi caravane sanitare. Dar fiecărui om cu judecată îi apare limpede că toate astea nu sînt încă satisfăcătoare. Aici trebuie creată o industrie. La dracu – trebuie introduse taxe vamale, trebuie să se interzică importul ! Mînă de lucru mai ieftină ca aici nu se găseşte nicăieri. Se îmbăta cu cifre : maşini, capital, fabrici, tranzacţii...

Profesorul îl ascultă binevoitor şi spuse plin de importanţă :

– Nu-i rău, nu-i rău ! Ai spirit întreprinzător de american, dragul meu ! Ajutor economic, ajutor economic productiv, de asta-i nevoie în ziua de astăzi !

„Ajutor economic productiv, grozavă expresie, trebuie s-o ţin minte neapărat, se gîndi agentul, într-adevăr grozavă : ajutor economic productiv, într-adevăr colosal !" Se înfierbîntă. Profesorul avea dreptate. Trebuiau create posibilităţi de a munci, de a cîştiga. Era neapărată nevoie. Mişcat, constată că ocupaţia lui corespundea întru totul acestei năzuinţe. Oare nu le ajută el ţăranilor din Verhovina să scape de foame ? Nu le oferă posibilitatea să muncească ? Poate că topometrul avea ţeluri mai vaste, privea în viitor, plănuia construirea unei industrii... dar el, el

ajuta acum, direct, încă înainte ca planurile mari ale celuilalt să poată fi realizate. Dintotdeauna presimţise sensul mai adînc al profesiei sale, acum îl recunoştea. „Trebuie să adun cel puțin o sută cincizeci, socoti el, căzînd, fără tranziție, din domeniul eticii în cel al aritmeticii, altfel nu merită osteneala." Se întoarse din nou în sferele înalte : „O sută cincizeci de guri mai puțin, asta înseamnă că celorlalți le rămîne mai mult..."

Vizitiul se răsuci pe capră şi spuse, arătînd cu codiriştea biciului înspre costişa golaşă, pîrjolită, pe lîngă care treceau :

– Aici a ars săptămîna trecută.

Peste locul pîrjolit puteai privi pînă departe, în vale, unde se întindea şesul. Se zăreau cîteva sate, în mijlocul pătratelor verzi şi galbene ale cîmpiilor şi păşunilor. Pe unele păşuni se puteau desluşi chiar turme de vite : puncte mici, albe şi cafenii, mişcîndu-se agale.

– Da, jos, zise topometrul, care prinsese o privire de-a profesorului, jos viața e cu totul altfel decît pe podiş. În primul rînd acolo e pămînt bun de arătură, negru şi gras. Porumb, grîu, floarea-soarelui, vite puternice, frumoase, toate astea amintesc de Slovacia. Începu să descrie cît de mănoasă e țara mai încolo, către miazăzi şi apus. În iulie începe strînsul bucatelor, şi toamna tîrziu încă se mai strîng roade. Se poate cultiva orice, grîu din cel mai de soi şi viță de vie. Şi să vezi pe malul Dunării ! Pămîntul de acolo e ca untul ! Plescăi cu poftă. Toamna nici nu mai vezi frunzişul de mulțimea fructelor ! Deveni aproape poetic : Tot ținutul e ca aurit. Cînd soarele străluceşte peste vița de vie şi peste pomi, te crezi într-o grădină fermecată. Totul e de aur...

– Pentru că veni vorba de aur, interveni în discuție agentul, pămîntul din miazăzi şi din apus e într-adevăr de aur. Nu, nu, fără nici o exagerare. Găseşti acolo tot ce-ți poate dori inima : fier, cărbune, argint, aur, apoi opale,

opale lăptoase, cum nu mai găseşti decît într-o singură ţară, în Persia sau în Argentina... în sfîrşit, într-o ţară din afara Europei. Am citit prospectul unei întreprinderi miniere. O societate franceză, ca şi a mea.

Tăcură. Agentul se căută prin buzunare.

Pe-ncetul priveliştea se schimbă. Se ivi o pată mare, o biserică.

Agentul găsise prospectul.

– Uite, scrie aici... va să zică e Australia. Numai în Australia se găsesc opale de-astea lăptoase.

– E un articol de export important ? se interesă profesorul.

Agentul ridică din umeri.

Suplinitorul, care ascultase în tăcere, spuse deodată :

– Acolo mai trăiesc papuaşii, dar seminţia lor aproape că s-a stins.

Toţi se uitară la dînsul, şi el amuţi, roşind.

Jos, în oraş, judecătorul cu ţăcălie se trezise abia acum. Căscă şi se întinse alene. Era foarte obosit. Să mai doarmă un pic ? Se întoarse pe partea cealaltă. Abia acum, cînd privirea îi căzu pe cel de-al doilea pat, îşi aminti că nu era singur. Se uită într-acolo. Fata – căreia i se zărea numai părul negru, răvăşit – mai dormea.

Închise ochii şi-şi rechemă în minte seara din ajun. Fata era tînără, oacheşă, plinuţă. Pesemne de prin Ungaria. Astea se pricep la dragoste. Imaginea neveste-si, trupeşă şi rotundă în şolduri, îi apăru pentru o clipă şi apoi se depărtă, dispărînd pe fereastră. Numai cea oacheşă, plinuţă, cu păr negru era aici. Cu ochii închişi, dibui spre celălalt pat. Cînd ajunse aici, bătu de zece. Femeia se trezi şi-i întinse braţele, dar atunci judecătorul stagiar îşi aminti că la ora unsprezece îl aştepta noul lui superior. Se întoarse şi dădu fuga spre lavoar.

– Ai înnebunit ? strigă în urma lui femeia. Dar el îşi şi vîrîse capul sub şuvoiul de apă.

Sus, pe drumul de munte, trăsura intra din nou în pădure.

Vizitiul se întoarse încă o dată și arătă îndărăt :

– I-au dat foc !

Topometrul lămuri :

– Un act de răzbunare. Pesemne că au fost prinși cîțiva la braconaj, și prietenii lor au dat foc pădurii. De altfel, nu e neobișnuit pe aici, cu toate că nu se mai întîmplă așa de des ca înainte.

– Cît să fi ars aici ? Cel puțin trei sute de stînjeni. Asta face...

Topometrul îl întrerupse.

– Pădurile astea sînt ale contelui Schönborn. Toți îl urăsc.

Suflînd din greu, caii o porniră pe ultimul urcuș. Apoi, de la sine, o luară la trap. Trăsura ajunsese pe podiș, și acum mergea ușor, pe drumul aproape drept. Abia în depărtare, spre miazănoapte, dincolo de Verhovina, se ridicau din nou creste și culmi : munții de hotar. Depărtați, cenușii, nedeslușiți.

La marginea drumului, cu genunchii ridicați, cu brațele strînse în jurul picioarelor, ședea un om înalt, uscățiv, în cojoc de oaie și pantaloni de pînză și striga ceva.

Vizitiul tălmăci :

– Întreabă dacă poate să meargă și el o bucată cu trăsura. Zice că, oricum, drumul nu mai urcă.

– Să se urce ? De ce nu ? Sus cu el... adică, dacă domnii n-au nimic de obiectat.

Agentul se uită întrebător la ceilalți.

Aceștia se întrecură în amabilitate.

– Dar, bineînțeles !

– Oprește !

– N-am putea face oare un mic popas, să lăsăm și caii să se odihnească ?

Trăsura se opri. Călătorii coborîră şi, ca să se mai dezmorţească, îşi trosniră oasele şi începură să se plimbe de colo pînă colo, fumînd. Vizitiul scoase la iveală de sub capra trăsurii un cuţit vechi şi tocit cu care începu să răzuiască sudoarea albă de pe pielea udă a cailor. Profesorul scoase din geamantan un pachet voluminos.

– Mîncăm ceva ? întrebă el şi se apucă îndată să desfacă pachetul.

Se întinseră pe iarbă.

Omul înalt, uscăţiv stătea în faţă, lîngă vizitiu, şi-i ajuta la buşumat caii. Vizitiul îi spuse :

– Poţi să vii cu noi pînă la Zbuň. Mărunţelul cel negricios merge şi el într-acolo.

– Aşa ? Pesemne că vrea să cumpere lemne la Škyryka.

– Nu, caută muncitori pentru Franţa. Dintr-o cutie de tablă, scoase tutun de mestecat şi-l îmbie şi pe lungan : Ia !

Lunganul îşi rupse o bucăţică mică, mulţumi şi-i întinse înapoi cutia ; vizitiul şi-o vîrî în chimir. Tăcură. După o vreme vizitiul se interesă :

– Cred c-o să găsească destui oameni care vor să plece. Sus bîntuie din nou foametea, nu ?

– Da. Cred c-o să găsească destui.

Tăcură din nou, ocupaţi cu mestecatul şi scuipatul tutunului.

Agentul veni spre ei şi întrebă :

– Pînă unde mergem astăzi ?

– Pînă la Šerbovec. E acolo o casă parohială cu grajd. Acolo o să şi puteţi mînca.

– Aşa. Mulţumesc.

Agentul se întoarse la ceilalţi. Lunganul, Vasil Gulec, făcu un gest în spatele agentului. „El e ?“ voia să spună gestul. Vizitiul încuviinţă, dînd din cap. În mijlocul tăcerii se auzea desluşit zgomotul pe care-l făceau măselele cailor, mestecînd nutreţul.

Vasil Gulec se gîndea : „Animalele o duc bine, sînt hrănite. Dar oamenii ? Dacă Marfa n-a scos-o la capăt cu semănatul de primăvară, n-ar fi mai bine să mă angajez la mărunțelul cel negricios... ?"

Călătorii isprăviră de mîncat și se ridicară. Agentul strigă :

– Hei ! Gata ! Plecăm mai departe !

Înainte de a se pune în mișcare trăsura, profesorul îl întrebă pe agent :

– Iartă-mi, te rog, indiscreția, dar ce ții de fapt în cufărașul acela mic și rotund, pe care-l păzești de parc-ai avea aur în el ?

Agentul rîse :

– Aur ? Aur... poate, dar lichid ! Și, amintindu-și de cărțile cu indieni, din tinerețe, adăugă : Aur n-am, dar am apă de foc, cum se spune la dumneavoastră, în *Far West*[1], apă de foc !

Toți rîseră. Pocnind din limbă, vizitiul își porni caii, și peste spinările lor biciul lui începu să descrie rotocoale legănate.

III

Judecătorul cu țăcălie ședea, așteptînd, pe sofaua de pluș roșu. Din cînd în cînd se ridica, făcea cîțiva pași mărunți și se așeza la loc. Ultimele două nopți nu-i mai ieșeau din minte. Se scutură, de parc-ar fi vrut să scape de-o povară. „Ei, lasă, se gîndi el, astăzi îmi iau în primire slujba și încep o viață cu totul nouă."

Gemînd încetișor, își vîrî arătătorul drept între guler și gît, ca și cum ar fi vrut să răsufle mai în voie. Dar senzația de sufocare stăruia.

---

[1] Vestul îndepărtat (engl.) (n. r.).

Se uită la ceas. Aşa de tîrziu ? De ce-l lasă individul ăsta să aştepte atîta ? Dar, la urma urmei, lui îi e totuna dacă îşi ia în primire slujba încă de astăzi sau abia de mîine.

Privirea i se opri asupra unuia din propriile lui picioare, care, în pantalonul vărgat, arăta zvelt şi totodată puternic. Zîmbi : „Ferche$ băiat !"

Din nou se gîndi, de data asta cu satisfacţie, la cele două nopţi. Apoi, gîndurile lui făcură un salt. Se văzu la vizita protocolară din ajun la reşedinţa guvernatorului. Îi plăcuse, evident, viceguvernatorului. Da, avusese o idee bună cerînd să fie transferat încoace. O s-o scoată la capăt, negreşit, o s-o scoată la capăt...

Uşa care dădea înspre camera alăturată se deschise, scîrţîind uşor. Bătrînul judecător-şef se ivi în prag şi-l invită cu un gest : „Vă rog să poftiţi mai aproape, domnule coleg !"

În timp ce se îndreptau spre scaune, bătrînul se scuză. Bineînţeles că nu avusese de gînd să-l lase să aştepte pe succesorul lui, dar pe aici se iveşte întotdeauna cîte o piedică. Tocmai fusese adusă o femeie care-şi omorîse copilul şi care în afară de numele ei nu mai ştia nimic.

– Dar chiar nimic, nici vîrsta, nici locul naşterii... O să ai, de altfel, prilejul să cunoşti singur o mulţime de asemenea cazuri.

Bine că-i venise urmaşul. Acum putea în sfîrşit să se retragă. Fireşte că deocamdată îl mai reţinea cazul acestei pruncucigaşe. În timp ce-l asculta, distrat, pe judecătorul cu ţăcălie, bătrînul încerca în zadar să-şi amintească unde mai întîlnise numele acestei femei. „Trebuie să fi fost cu puţin timp în urmă, reflectă el, Gulec, Gulec, e un nume pe care nu-l întîlneşti la tot pasul... de altfel, toate sînt nişte nume imposibile... ei, dar slavă domnului, acum s-a terminat cu slujba, cu necazurile şi în general..."

În vremea asta, trăsura intra, hurducîndu-se şi clătinîndu-se în sat. În faţa bordeielor joase, de lut şi de lemn, în băltoacele tulburi, se jucau copii. Erau goi-puşcă, mici, cu picioare strîmbe, cu capete mari. Nu s-ar fi putut spune dacă aveau cinci sau nouă ani.

Atraşi de zgomot, din bordeie năvăliră, curioşi, şi cei vîrstnici, holbîndu-se în urma trăsurii. Cineva strigă :

– Ia te uită ! Vasil vine cu trăsura !

Uscăţivul de lîngă vizitiu se întoarse, arătîndu-şi dinţii galbeni. Ehei, ce se mai miră de felul cum se întoarce ! Şi abia Marfa ce o să spună... ! Se ridică de pe locul lui. De fapt, de ce n-o vedea încă ? Trăsura ajunsese aproape de tot de bordei.

„Cînd aleargă, se gîndi el, sînii îi saltă în sus şi în jos, arată ca... ei, cum... ah, de ce n-o văd pe Marfuşca ?“

Profesorul se mira :

– Nu se găsesc cîini pe aici...

– Friptură de cîine ? La ce vă e gîndul ! răspunse agentul. Noroiul, împroşcat în lături de roţile trăsurii, stropea, plesnind, feţele copiilor. Stăteau cu gurile deschise şi se minunau.

Se şi vedea celălalt capăt al satului. Toată aşezarea asta era alcătuită din vreo duzină de bordeie. Agentul îi întrebă pe cei din faţă :

– Cîţi oameni are satul ăsta ?

Uscăţivul răspunse :

– Peste o sută. Făcu semn vizitiului să mîne mai încet şi sări jos, în faţa bordeiului. Marfa ! Ma-arfa !

Vizitiul strigă :

– Unde e grajdul, să-mi pot adăposti caii ?

Vasil Gulec arătă spre ultima casă.

– La capătul satului, la Juraj Škyryka. Ţine o vacă acolo !

O mulţime de gură-cască se adunase în grabă, închizînd drumul. Călătorii coborîră şi se îndreptară spre casa lui

Škyryka. Mulțimea de gură-cască înconjură trăsura. Cineva spuse :

– Unde e Vasil ? Nu știe...

Un altul îl întrerupse :

– Lua-te-ar... lasă-l în pace !

În spate se furișa un om.

– Unde te duci, Kurach ?

– Așa, hm...

O șterge repede. Printre nojițele cu care sînt prinse încălțările lucește oțelul unui cuțit.

Din bordeiul lui Gulec răsună un strigăt :

– Ma-ar-fa !

De ce au amuțit toți ? De ce se întorc toți ? Ce s-a întîmplat ? Un copil vine în fugă dinspre casa lui Škyryka și strigă :

– Umblă unu cu o lădiță atîrnată, face poze cu ea !

Toți se îmbulzesc spre casa lui Škyryka. Bordeiul lui Vasil Gulec rămîne singuratic.

Bătrînul judecător-șef spune deodată :

– Aha, Gulec ! Adevărat ! Era bărbatu-său... chiar așa !

Își frecă mulțumit mîinile. Uitase cu totul că nu era singur și-și aminti de asta abia atunci cînd șuvoiul de vorbe al celuilalt se întrerupse.

– Iertați-mă !

Scuzîndu-și, cu multă vorbărie, firea distrată, bătrînul îi spuse succesorului său că acum știe de unde e pruncucigașa. Îl cunoaște pe bărbatul ei.

Judecătorul stagiar zîmbește îndatoritor.

– Aveți o memorie fenomenală ! O să am mult de lucru pînă cînd am să cunosc atît de bine ca dumneavoastră oamenii și lucrurile de pe-aici ! Se și ridicase în picioare în fața bătrînului, cu mănușile în mîna stîngă, cu dreapta întinsă. Așadar, vin mîine dis-de-dimineață să-mi iau slujba în primire ; de acord ?

– Mîine... da... vă rog ! Bătrînul judecător-şef îşi încreţi prietenos faţa în cute asimetrice. Se gîndea din nou la cei doi Gulec.

Judecătorul stagiar plecă. „Cu ăsta s-a zis, constată el, gîndindu-se la bătrîn, e timpul ca în locul lui să vină o forţă tînără !" Şi îndată după asta : „O tîrîtură fata aceea ! Dar ce temperament ! Ce temperament !"

Bălăbănindu-şi întreprinzător mănuşile, trecu repede, cu paşi legănaţi, pe lîngă muncitorul care lucra la construcţia podului, şi cu capul în piept păşi spre casă.

Poate încă trei zile, şi apoi podul are să fie gata. Şi pe urmă ? Îl izbeşte în nări duhoarea care vine dinspre colonia de vagoane. Canalizare nu există pe-acolo şi ăsta e şi motivul pentru care întreaga colonie urmează să fie dărîmată. Autorităţile au şi dat ordonanţa de dărîmare. Colonia ameninţă oraşul, îi ameninţă pe oamenii din casele de piatră, trainice şi uscate, din odăile cu geamuri întregi şi cu sobe adevărate. Nu e nevoie de focarul ăsta de infecţie.

Muncitorul deschide uşa, intră şi pune pe masă bani şi o pîine. Copiii se îmbulzesc, zgomotoşi, cerşind :

– Mie ! Mie ! Mie !

Femeia doarme, sau cel puţin se face că doarme. Muncitorul taie pentru fiecare copil cîte o felie. Apoi se aruncă pe grămada de paie. Se uită spre femeie. O grămăjoară. O grămăjoară neînsemnată ! Se gîndeşte : „Cel mai bine ar fi să mă lepăd de toate şi să plec ! Dar cine face aşa ceva ? Da, dac-aş mai fi liber, ca odinioară..."

Odinioară ! Imaginea femeii, aşa cum arătase ea ca fată, îi apare înaintea ochilor. „Da, pe atunci era drăguţă... şi atît de sprintenă... !"

Bătrînul judecător-şef îşi aşază creioanele pe birou, acoperă călimările şi îşi pune dosarele în ordine, unul peste altul.

Cu prilejul ăsta îşi aminteşte că încă de cînd fuseseră aduşi ţăranii braconieri – printre care şi acest Gulec, pe

care l-au scos ca fiind capul tuturor răutăţilor – îi trecuse prin minte că nu sînt cîtuşi de puţin vinovaţi ; acţionează în legitimă apărare. „Să lase ca lighioanele să le pustiască cu totul cîmpiile ? Cît despre faptul că înfulecă după aceea mistreţul... cine se miră de asta ?“

Pe de altă parte, şi paznicii nu-şi făceau decît datoria. Trebuiau să-i dibuiască şi să-i denunţe pe ţărani, altminteri administraţia silvică a contelui îi alunga.

„Ce viaţă îngrozitoare !“ Clătinînd din cap, bătrînul părăseşte biroul. Pe stradă îşi aminteşte şi de numele localităţii : Zbuň. Gulec era din Zbuň. Acum se putea completa actul pruncucigaşei. De mîine, însă, el nu mai avea nimic de-a face cu actele...

Vizitiul, pe care agentul îl tocmise la început şi căruia îi dăduse apoi drumul fiindcă venise prea tîrziu, stă în piaţă şi salută zgomotos :

– Să trăiţi, domnule judecător-şef. „Oare o să se urce bătrînul ?“ Nu, trece mai departe.

Vizitiul se întoarce în direcţia cealaltă şi se uită ţintă la crestele munţilor, ale căror contururi – cenuşiu peste cenuşiu – se pot desluşi în depărtare, deasupra caselor din piaţă.

– Blestemată viaţă, mormăie el, blestemată viaţă !

Şi muncitorul mormăie aceleaşi cuvinte. Apoi îşi trage pătura peste cap.

Bătrînul judecător-şef merge mai departe, inspirînd adînc în piept aerul înserării. Sînt clipe de odihnă.

Judecătorul cu ţăcălie vine, proaspăt ras şi parfumat, din frizeria de lîngă hotel şi-l pune pe omul de serviciu al hotelului să-i lustruiască pantofii. Cu o mişcare elegantă, îşi scutură cîteva fire de praf de pe pantalonul cenuşiu-deschis, cu dungi negre.

Servitorul trece cu o bucată de pluş peste pantofi, pentru a le da ultimul lustru.

– *Finished*[1]*!* spune el apoi.

Fusese în America, emigrase ca atîția alți zeci de mii de oameni care nu se puteau sătura aici. Pusese deoparte niște bani, lucrînd ca chelner într-un bar, și voia să se întoarcă în patria lui carpatină, pentru a-și deschide un birt într-un orășel. Dar abia debarcase în Europa, că i se și furase totul. Acum trebuia să-și agonisească ca servitor banii pentru o nouă călătorie în America. Dar acum era cu mult mai greu de ajuns acolo decît înainte. America își închidea porțile. Era vădit că și la ei se aflau prea mulți muritori de foame...

Judecătorul aflase toate astea în timp ce-i lustruia pantofii. Se gîndea : „Trebuie, într-adevăr, întreprins ceva împotriva acestei emigrații în masă, altfel..." Da, altfel ce ? Nu fu în stare să găsească un răspuns și întrebă, pentru a-și alunga gîndurile :

– Gata ?

Servitorul făcu semn că a isprăvit. Îndată după asta își smulse șapca de pe cap și, plin de zel, începu să se ploconească în urma judecătorului cu țăcălie, care-i vîrîse în palmă o monedă de cinci coroane.

– Mii de mulțumiri, domnul meu ! Sluga dumneavoastră ! Respectele mele !

Judecătorul făcu un gest nepăsător peste umăr.

Cu pași ușori, trecu peste covorul roșu din holul hotelului și peste cîteva scrupule nelămurite care pluteau undeva, între hotel și următorul colț de stradă. „Ei, ce, își alungă el îndoielile, mustrările de cuget, gîndurile, o dată în plus chiar că nu-i nici o nenorocire. În afară de asta, toate lucrurile bune sînt trei la număr. Și viața cumpătată începe abia o dată cu intrarea în slujbă !"

---

[1] Gata (engl.) (n. r.).

– *A real gentleman* [1], gîndi valetul cu voce tare. Făcu o socoteală : „Patru sute șaizeci și șapte de coroane, asta reprezintă... în dolari..."

Dincolo de colțul străzii, fata cea oacheșă îl așteaptă pe judecător și-i zîmbește, întîmpinîndu-l.

– Știam că ai să vii, spune ea.

– Nu știai nimic.

– Ba da.

– Nu !

– Haide, mai bine să mergem !

Agentul pune să i se dezlege cufărul cel mic și rotund și-l duce în casă. Înăuntru, tovarășii săi de drum se și așezaseră la masă și se ospătau.

Juraj Škyryka tocmai venea cu o sticlă.

– Rachiu de casă, le spuse el, arde ca focul !

Pe masă se aflau farfurii cu pîine neagră, sare zgrunțuroasă și brînză de oi, afumată, cafenie.

Škyryka era bogat. Casa lui avea și un cat. Lîngă casă se mai aflau un șopron și un grajd. Jur împrejurul proprietății se întindea un gard care împrejmuia o curte încăpătoare. Aici erau lemnele cu care Škyryka făcea negoț : trunchiuri mari, drepte și lemne tăiate, așezate în stive conice. În grajd avea o vacă. O dată pe lună, Škyryka o înjuga la o cotigă și pornea cale de șapte ceasuri, la Sandrova, lîngă Huszt, ca să aducă apă de la izvorul sărat de acolo. La intoarcere avea nevoie de unsprezece ore, pentru că drumul urca la deal, și căruța era încărcată din greu. Apa sărată Škyryka o vindea oamenilor din Zbuň și din împrejurimi. O doniță costa două zile de tăiat lemne. Era ieftin. La Mendlovič din Šerbovec, sarea pentru vite, roșie, cu grăunțe mari, costa de trei ori pe atîta...

Škyryka toarnă în pahare și îndeamnă la băut. Profesorul soarbe puțin din pahar și-l pune numaidecît jos.

---

[1] Un adevărat domn (engl.) (n. r.).

– Prea tare ? întreabă topometrul.

– Nu, răspunde profesorul, dar vrem să pornim mai departe.

– Putem rămîne tot atît de bine şi aici, fu de părere agentul, e la fel de bine ca şi la popa din Šerbovec, şi aş putea să-mi isprăvesc numaidecît treburile, în timp ce domnii s-ar odihni. De acord ?

În bordeiul scund, în faţa petei întunecate de pe podea, stă Vasil Gulec şi-şi ascultă fratele. Cu mare greutate izbuteşte să înţeleagă ce s-a întîmplat.

Bărbia fratelui său tremură. „Oare de ce-o fi tremurînd, se întreabă Vasil, şi de ce mai vorbeşte ?"

Fratele amuţeşte, stă un timp pe loc, descumpănit, apoi pleacă.

Vasil rămîne singur cu copiii. Stau ghemuiţi tot într-un colţ, cu ochii pironiţi asupra lui.

Aşadar jandarmii au luat-o pe Marfa pentru că i-a tăiat celui mai mic beregata. Pesemne că a fost dusă în aceeaşi închisoare din care vine şi el. Îl cuprinde o dorinţă aprigă, nelămurită de femeia lui, de sînii ei, de mirosul ei, o dorinţă amestecată cu amintirea încă vie a închisorii.

– Şi semănăturile ? Ce-i cu semănăturile ?

Dintre copii, doi sînt idioţi, unul e bolnav.

Vasil Gulec începe să gîfîie. Va să zică Marfa a fugit. Pur şi simplu, a fugit. Şi pe el l-a lăsat aici cu copiii. Fără o fărîmă de pîine în casă. Ea stă acum în celulă şi-şi mănîncă ciorba de seară. Pe Vasil îl cuprinde o furie nebună. De ce s-a mai întors ? N-ar fi mai bine să se ducă înapoi de îndată ? Să se ducă înapoi la agent şi să se angajeze ?

Fetiţa bolnavă iese, tîrîndu-se, din colţ şi aduce o oală de pe vatră.

– Mahut.

Tulpini ca paiul de in, în apă tulbure, fierbinte, nesărată. Ciorba ţăranilor din Verhovina. Pe lîngă asta, în loc de pîine, bureţi de copac, uscaţi.

– Unde e cuţitul de tăiat bureţi ?

– Cuţitul... ?

Glasul fetiţei se stinge.

IV

Suplinitorul slăbănog iese din casa lui Škyryka cu pălăria în mînă, cu umerii uşor împovăraţi de curelele rucsacului lăbărţat.

Vasil Gulec, care şade în faţa bordeiului, îl salută :

– Lăudat fie Domnul !

În timp ce priveşte în urma suplinitorului, pe faţa lui se citesc nelinişte şi supărare. „Ăsta pleacă, se gîndeşte Vasil, şi eu trebuie să rămîn aici. De ce trebuie să rămîn aici ?"

Să plece – aceste cuvinte cuprind tot ce e mai frumos şi mai bun pe lume : drumurile lui Juraj Škyryka la Sandrova, care aduc bani, bani cu care poţi trăi o viaţă îndestulată, plăcută, minunată ; drumul la Šerbovec, la Mendlovič, care pentru o găină mai măricică îţi dă o litră de rachiu, un pic de gaz, puţin zahăr ; călătoria la vale, cu trăsura galbenă a jandarmeriei, înspre oraş ; la cazarmă sau (cum s-a întîmplat ultima oară) la închisoare ; şi prima, şi a doua oară au fost intervenţii ale unei puteri înalte, intangibile, conducîndu-se după legile ei proprii, suverane, putere care te înhaţă pe neaşteptate şi, în sfîrşit, la fel de neprevăzut şi de neaşteptat cum te-a înşfăcat, te trimite înapoi la Zbuň.

Îşi aminteşte de Marfa, care şi ea a plecat, şi, ca deunăzi, îl cuprinde furia.

Cumpăneşte din nou : „De semănat, n-a semănat. Vine iarna. Copiii vor de mîncare. Ce-ar fi să mă duc totuşi la agent ?“

Suplinitorul se mistui pe după vîlceaua pe care o taie drumul din spatele satului. I se mai zăreşte puţin capul, doar capul, îndreptîndu-se spre pădure. Apoi piere cu totul.

Lîngă suplinitor aleargă un băieţandru. Poartă numai o bluză militară, e desculţ şi fără pantaloni. Bucata de zahăr pe care i-a dat-o suplinitorul a scuipat-o.

„Sălbatic ţinut, îşi spune suplinitorul, totul e încă materie primă... chiar şi oamenii. De fapt, asta nu e prea rău.“

A pornit-o la drum dis-de-dimineaţă, pentru a mai ajunge încă în ziua aceea în satul în care e aşteptat ca învăţător. „E pustiu pe-aici, dar trei ani nu sînt o veşnicie, se mîngîie el singur, şi pe urmă obţin un post definitiv, undeva în Moravia. Poate la Hanna, unde se găsesc fete de ţărani înstăriţi...“

Mai curînd i-ar fi plăcut să ajungă funcţionar la o întreprindere de transporturi, medic de vapor, sau altceva, „cu orizont larg“, dar tatăl lui dorise să se facă învăţător. Bătrînul avea o mică tipografie, într-un oraş de provincie din Boemia centrală. Chiar el cu o rubedenie mai în vîrstă culegeau textul, fără alte ajutoare. Afacerile merseseră bine atît timp cît în apropiere nu apăruse încă nici o tipografie mecanică. Apoi, cînd în oraş începu să funcţioneze o rotativă, treburile începură să se ducă de rîpă. Doar prietenia şi o obişnuinţă înrădăcinată reuşeau cu greu să menţină un cerc de vechi clienţi. Fiul, asta era cît se poate de limpede, nu va putea în nici un caz să rămînă cu tipografia. Pentru a-i crea un viitor, fie chiar şi modest, dar sigur, tatăl lui, făcînd sacrificii, îl trimisese la studii. Dacă fiul ajungea învăţător, asta însemna un fel de compensaţie pentru faptul că sărăcise. În afară de asta, părea să însemne şi alungarea unei fantome de care bătrînul se temea mai mult ca de orice : alunecarea fiului într-o lume pe

care el, tatăl, o socotise întotdeauna inferioară lui ; excluderea dintr-o societate în care bătrînul ocupase o poziţie nu prea strălucită, ce-i drept, dar totuşi respectată ; degradarea pînă la situaţia unui „om de clasa a doua“, cum îi spunea el, a unui om „dependent“ (ca şi cum el ar fi fost vreodată independent !), a unui muncitor...

La toate astea se gîndea acum suplinitorul, în timp ce se îndrepta spre pădure. „Nu, îşi zise el, nu alunecăm. Dimpotrivă. Ne vom ridica.“

Dintr-o dată, cei trei ani i se părură un timp scurt de tot.

În sat, vizitiul înhămă caii şi porni la drum. În trăsură şedeau profesorul şi topometrul. Agentul mai era încă înăuntru, în casa lui Škyryka, întins pe cuptor, şi sforăia. Pe cei doi din trăsură vizitiul voia să-i ducă la destinaţie încă înainte de amiază, ca să se întoarcă apoi să-l ia pe agent. Acesta n-avea de gînd să meargă departe, doar pînă în satul vecin.

Trăsura trece huruind prin sat. Ca şi ieri, oamenii ies din bordei şi cască gura. Ca şi ieri, copiii se joacă în noroi.

Şi Vasil Gulec iese în faţa uşii.

Vizitiul îi face semn. Cîţiva săteni strigă :

– Ei, Vasil, de ce nu pleci şi tu ?

Vasil se încruntă. „Nătărăi“, îşi spune el. Dar apoi îşi aminteşte cu spaimă că ei s-au gîndit poate la altceva. Agentul fusese cu o zi înainte la primar şi la popă şi-i pusese să dea sfoară prin sat că ar vrea să recruteze oameni pentru Franţa. Muncă uşoară, cîştig bun şi sigur. Douăzeci de coroane în mînă şi un pahar de rachiu ca arvună. E ceva. Şi apoi Franţa, e şi asta ceva. Nu e peste mări şi ţări, ca America. Poţi să ţi-o închipui întrucîtva. De bună seamă că or să plece cîţiva bărbaţi cu agentul, cel puţin şase. Vasil îi numără în gînd : „Petr, Michal, Vasil, cel cu cicatricea mare, Ivan, Kyrill...“ Îşi închipuie ce-ar putea să cumpere cu douăzeci de coroane. Iar în gură

simte gustul rachiului. Dorința de a pleca de aici devine, deodată, de nestăvilit.

Cîțiva oameni trec pe lîngă el, îndreptîndu-se spre casa lui Škyryka. S-or fi prezentînd oare la agent ?

Face o socoteală : „Mahut pentru încă paisprezece zile, cartofi pentru o săptămînă..."

Unul dintre copii, cu picioarele strîmbe, în pielea goală, vine alergînd din bordei să-și facă nevoile.

Din nou trec doi bărbați.

Mădularele copilului sînt subțiri de tot, trupul, slab și bubos. „Parcă mai poate trăi mult ? Dacă nici măcar n-a însămînțat !" Gîndul, o dată încolțit, nu se lasă izgonit, rîcîie ca un cîine flămînd la o ușă încuiată, iar și iar : „Parcă o mai duce pînă-n iarnă ?"

Intră repede în bordei. În colț zace fetița și scîncește. Burta i s-a umflat din nou. Cît timp mai poate îndura o burtă așa ceva ? Trebuie să plesnească. Sărăcuța de ea !

O înduioșare neașteptată îl înfășoară ca în niște oblojeli moi.

Oare afară s-o fi auzind ceva din cele ce se petrec în bordei ? Sărăcuța de ea, ar trebui ajutată, da, ajutată. De ce nu e și Marfa aici ? Ce să facă un bărbat cu copiii ? Și nici cîmpul nu-i însămînțat.

Cîinele flămînd rîcîie mai tare. Pe el șade agentul. Șade și călărește. Călărește spre Franța. Și în mîini ține o hîrtie de douăzeci de coroane !...

– Vrei cheia franceză ? întreabă la podul în construcție maistrul, aruncînd în același timp unealta.

Muncitorul o prinde. Nevastă-sa a născut peste noapte. Un copil mort. Medicul de la Asigurări n-a venit. Vine numai la membrii Casei de Asigurări, iar muncitorii auxiliari nu sînt înscriși, pentru că nu e rentabil.

– Dacă ești gata, aruncă-mi înapoi cheia franceză ! strigă maistrul.

Muncitorul dă din cap. „Dacă mai spune încă o dată ceva care are vreo legătură cu cuvîntul «francez», se gîndește el, atunci, pe dumnezeul meu, las toate baltă și plec în Franța ! Doar îi pot trimite ei toată leafa. Pentru mine, găsesc eu un cîștig suplimentar." Strînge bine piulița și-i aruncă maistrului cheia.

Construcția podului era aproape terminată. Din casa lui Škyryka iese agentul, ținînd în fiecare mînă cîte o sticlă cu rachiu, destupată. În curtea îngrădită cu ostrețe așteaptă bărbații. El a pus să-i adune. Copiii lui Škyryka fuseseră pe la toate bordeiele și dăduseră de veste :

– E rost de rachiu și de bani !

Acum, agentul ține o cuvîntare. Înșiră satele în care a și fost. Šerbovec, Volovoje, Zenov. Peste tot a angajat flăcăi și bărbați.

– Pentru unde ? întreabă cineva.

– Pentru Franța.

– La Zenov, unii dintre cei plecați s-au întors ! se vaietă un bătrîn.

– Poate din America, răspunde repede agentul, asta se poate. Din Franța, însă, nu se întoarce nici unul. De ce ? Pentru că e bine acolo. Sau l-ați văzut cumva pe vreunul dintre cei care au plecat cu mine anul trecut ? Nu. Dar aici, în scrisoare, poți citi : „Ne merge cum nu se poate mai bine și avem în fiecare zi pîine albă..." Scosese din buzunar un bilet și-l fîlfîia încolo și încoace. Apoi urmă : Pîine albă în fiecare zi, carne și vin, de asemeni. Și cine se angajează primește pe loc douăzeci de coroane. Banii poate să-i lase aici, nevestei. Și mai tîrziu, femeii i se trimite mereu o parte din leafă. Iar pe urmă, vine și ea.

Din sticle se ridica mirosul rachiului, gîdilînd nările.

– Ei ? Cine se prezintă ? întreabă agentul.

– Mergem cu trenul pînă acolo ?

– Da. Dar mai bine ca în timpul războiului.

Trăsura cea galbenă intră cu zgomot în curte, însoţită de pocnete de bici.

Agentul scoate la iveală un creion şi, în picioare, ţinînd hîrtia pe o bîrnă groasă şi netedă, trece pe listă numele celor angajaţi : Petr Sedorjak... Mat'o Babinec, Michail Galatko, Julo Zajac, Ivan Lako, Ivan Balan, Martin Ryzak, Ivan Kurach...

Luînd bine seama, uscăţivul iese din bordei şi închide uşa în urma lui. Se uită în jur, trage cu urechea, adulmecă.

Nu e nimeni prin apropiere.

O rupe atunci la fugă, spre casa lui Škyryka. Mîna dreaptă o ţine la spate, de parcă ar ascunde ceva, dar îşi ascunde numai mîna şi numai de el însuşi.

V

O ceată mică vine de vale, mărşăluind, pe drumul de munte : bărbaţi cu cojoace de oaie şi pantaloni de pînză aspră, cîţiva desculţi, alţii cu încălţări de rafie. Fumează şi flecăresc.

Din cînd în cînd se aude sunetul înalt al unui fluier, căruia îi ţin isonul :

Fluieraş, măi boieraş,
Nu-ţi cînţi viersul cu alean,
În bordei de sărăcan,
Fetelor de nevoiaş !

În colibe tu eşti rău,
Cînţi doar pentru bogătani,
Fluieraş, măi boieraş,
Ruşine să-ţi fie, zău...

– Mai repede ! Cîntă mai repede ! strigă din frunte uscăţivul.

– Ce te grăbeşti aşa, Vasil ? întreabă unul din urmă, ai să ajungi la vreme !

Muncitorul care vopseşte parapetul podului se uită în urma cetei. „A treia pe ziua de azi ! se gîndeşte el. Lucrează alene, de parcă se joacă. Podul e gata."

O trăsură galbenă, uşoară vine de vale pe stradă. În spatele vizitiului şade un bărbat mărunt, cu părul ca nişte cîlţi. Faţa asta îi e parcă cunoscută. A văzut-o nu demult... A, da, agentul !

Muncitorul aşază jos cutia de vopsea, pune mîna streaşină la ochi şi priveşte în urma trăsurii. „Oare n-ar fi mai bine să se angajeze şi el ?" Nu e, de fapt, nici un muncitor calificat printre ei, numai neisprăviţi din satele Verhovinei, muncitori clandestini, fără să fi învăţat meseria... dar la ce-ţi ajută, în definitiv, calificarea ?

Îşi îmbracă încet haina, ridică din nou cutia şi pleacă. Cizmele scîrţîie : „Franţafranţafranţa..."

De-a curmezişul pieţei, învăluită în lumina nămiezii şi încinsă, curierul cu telegrame se apropie în fugă de bătrînul judecător, agitînd încă de departe hîrtia galbenă, împăturită :

– Urgent, domnule consilier ! Oficială !

Abia după ce curierul a dispărut, judecătorul-şef îşi aminteşte că nu mai are nici o legătură cu telegramele oficiale, că nici măcar nu mai e îndreptăţit să le deschidă. Şovăind, bagă telegrama în buzunar. Şovăind, apucă din nou pe drumul ce duce spre casă. „Oricum, funcţia o are acum cel nou... Şi parcă ce poate cuprinde telegrama : că la Černoholovo au fost percepute impozitele, două arestări..."

Oraşul pare să doarmă, cufundat în arşiţa amiezii. Numai ghirlanda de fabrici trăieşte, şi gara. Locomotive trec încolo şi încoace, şuieră, pufăie. Semafoarele semnalizează.

Din vălmăşagul păienjenişului de şine, patru linii de oţel se desprind şi aleargă alături, în depărtări.

Ceata stă lîngă şine şi se uită dincolo, înspre gară. Unul întreabă :

– Vasil, de-aici plecăm ?

– Da, de-aici. Brusc cuprins de veselie, adaugă : Din partea mea, puteţi încinge şi un joc acum !

Ceilalţi se uită la el miraţi. Tot timpul drumului îi zorise mereu, mîrîind supărat. Şi acum, schimbarea asta.

– Te şi crezi în Franţa, Vasil, nu ?

O clipă, vrea să-şi facă din nou loc teama sfredelitoare, plină de nelinişte, dar el o alungă. Aici e trenul. Aici e drumul care duce spre o viaţă în care nu mai ai grijă că nu-i însămînţat cîmpul, fără frică de iarnă, fără miros de mahut... şi fără... Îşi întrerupse pripit gîndurile.

– Cîntă ! îi strigă el celui cu fluierul, n-auzi ? Cîntă ceva după care să se poată juca !

Pe lîngă cei care jucau trecu muncitorul care lucrase la pod. „Ce mai bucurie pe capul ăstora !" Hotărîrea lui era luată. „Plec şi eu cu ei !"

Îşi grăbi pasul. Se afla acum între vagoane şi între maghernițele coloniei muncitoreşti. Pe frînghii lungi fluturau în vînt rufe pestriţe, sărăcăcioase, zdrenţuite.

„M-am săturat ! Plec !"

Din urmă, cineva veni în fugă şi-l strigă pe nume. Se întoarse. În faţa lui stătea responsabilul grupei sale sindicale.

– Bine că te întîlnesc, tovarăşe ! Avem nevoie de dumneata. În partea cealaltă, la fabricile de cherestea, a izbucnit o grevă şi trebuie să trimitem oameni care să-i organizeze, să le vorbească... pentru că sînt «galbeni» pe acolo... Banii de drum îi poate primi imediat ; mai mult, fireşte, nu. Ştie, doar, singur că sindicatul n-are bani. De altfel, va putea mînca şi dormi la tovarăşi. Ei, ce spui ? Ne putem bizui pe dumneata ?

Rufele sînt trandafirii, albastre şi albe. Ca şi drapelul francez... adică nu, nu chiar aşa... dar totuşi asemănătoare...

– Ei ?

– E-n regulă. Plec.

Bătrînul judecător nu poate să reziste totuşi ispitei. Deschide telegrama. „Ce ? O crimă ? Iarăşi ?... Şi iar numele ăsta ? Trebuie să...!“ Se întoarce grăbit şi porneşte cu paşi ţepeni spre piaţă.

În holul hotelului stă agentul şi citeşte numele de pe o listă lungă.

– Babinec, din Zbuň.

– Aici !

– Balan, din Volovoje.

– Aici !

Fiecare dintre cei strigaţi se apropie de agent şi-şi ia în primire un paşaport şi o tăbliţă cu un număr. Tăbliţa şi-o prinde de cojoc, iar paşaportul îl vîră în taşca de piele, atîrnată la şold.

– Čulen, din Šerbovec.

– Aici.

Noul judecător-şef coboară scările şi-l întreabă pe agent :

– Ei, ţi-ai terminat treaba ?

– Da, slavă domnului ! Şi ce se aude cu dumneavoastră, domnule doctor ? V-aţi luat funcţia în primire ?

Judecătorul dă din cap. Apoi pleacă. Pe servitor, care s-a apropiat în grabă cu periile de pantofi, îl refuză. N-are nevoie de pantofi lustruiţi. Îi vine soţia. Vechea viaţă, ordonată, începe din nou. „Slavă domnului... din păcate...“ Zîmbeşte, pe jumătate melancolic, pe jumătate mulţumit.

De pe partea cealaltă a străzii îl strigă, pe neaşteptate, predecesorul lui :

– Alo, alo, domnule coleg !

Ce i-o fi venit bătrînului ? Ce vrea ? Ce-i tulburarea asta ? Clătinînd din cap, cu o expresie contrariată pe față, trece strada.

Prin fața porții închisorii – îndărătul căreia dintre nenumăratele ferestre înalte o fi stînd Marfa ? – Vasil Gulec pășește agale spre necunoscut. Pînă seara e mult timp. Prea mult. „Nici nu știi ce să faci cu atîta timp." În mers, gîndurile nu se prind de tine. Dar de cum te întinzi sau stai pe loc...

O barieră roșie, albă și albastră închide drumul. Dincolo de ea lucesc șinele.

Dintr-o dată, năvălește teama, se tîrăște spre cap, îl prinde ca într-un cleşte, îi strînge inima. De ce nu se ridică bariera ? De ce-i stă lui Vasil Gulec în drum ? El îi vorbește : „Ascultă, spune el, lasă-mă să trec, trebuie să plec ; de ce vrei să mă oprești ? Ție doar nu ți-am făcut nimic ! Și lor... la urma urmei le-am făcut numai bine... cu burta umflată... și fără cartofi, fără ovăz... Lasă-mă să trec ! Lasă-mă să trec, sau..."

Cei din apropiere se uită la el uimiți. El se sperie, se închircește. Dar iată că bariera se ridică. Ca dintr-un arc, el țîșnește înainte. În timp ce fuge, teama se împrăștie. Capul îi e acum liber, și inima – ușoară de tot. Vasil Gulec rîde. Ar vrea mai bine să strige în gura mare. Să cînte. Sau să joace.

Fără voie, pașii îl duc pe drumul spre gară. S-au vorbit să se întîlnească în spatele depoului de locomotive. A și ajuns. Cîțiva dintre tovarășii lui de drum stau întinși pe iarbă.

„Hohohoho !" Ăsta-i Ivan Kurach. Numai el strigă așa. Strigă așa cînd coboară din pădurile de dincolo de Zbuň.

Dar cine se mai gîndește acum la Zbuň ? Cine se... oho, ce-i asta ? Mîna care s-a așezat pe umăr e îmbrăcată într-o mănușă grosolană de bumbac alb. Deasupra mănușii se zărește o fîșie de stofă cenușie-verzuie. Pe ea sclipește un

nasture de alamă. Încet, fornăit, de parcă n-ar ieşi dintr-un gîtlej omenesc, o voce rosteşte :

– În numele legii !

Dinspre munţii ale căror creste împădurite abia se mai desluşesc în lumina asfinţitului, adie vîntul şi aduce cu el mirosul podişului, un miros amar, un miros crud, ca de fiară sălbatică.

1923

UN SOLDAT AL REVOLUȚIEI

I

Toată iarna și-o petrecuse la închisoare. De la primele geruri din noiembrie pînă în martie. Patru luni.

Socotise totul cu de-amănuntul. Încă înainte să fi dat foc stogului de paie.

„Incendiere – asta înseamnă ca la vreo șase luni, dar de bună seamă c-or să-i scadă două luni, pentru că are să se predea singur și are să mărturisească de bunăvoie ; și apoi, stogul e mic și departe de case. Pesemne c-or să-i adauge o lună, pentru că e recidivist ; rămîn așadar cinci în total. Cinci luni." Era tocmai ceea ce-i trebuia. Și-ar fi luat de grijă pentru toată iarna. N-avea să rabde de foame și nici să tremure de frig. Mai cu seamă, dacă știai cum să te descurci pe acolo, dacă nu erai musafir pentru prima oară.

Așa că dăduse foc stogului, avînd grijă ca focul să nu se întindă mai departe, și se prezentase a doua zi la postul de jandarmi.

– Ce vrei, Petko ? îl întrebase vagmistrul. Iar ai făcut vreo poznă ?

Îl cunoștea.

Și Petko mărturisise.

– Așa... care va să zică stogul de pe cîmpul lui Daňo Murin. Vagmistrul nu era de loc pornit împotriva lui, însă,

pentru orice eventualitate, îi trase o palmă. Asta făcea parte din ritual. Apoi îi zise : Intră înăuntru și așază-te lîngă vatră ! Nu te pot preda imediat, am treabă.

Andrej Petko intră și se așeză lîngă plită, pe care se afla o oală ce răspîndea un miros îmbietor de fasole. În afară de asta, în bucătărie, care era în același timp și birou oficial (dar numai pînă la prima fereastră), mai mirosea a copii mici și a gaz. Dar mirosul ademenitor de fasole le acoperea pe toate celelalte.

Nevasta vagmistrului intră și, fără să arunce măcar o privire omului care ștătea ghemuit acolo, nemișcat, începu să amestece prin oale.

Mai tîrziu, cînd ea ieși pentru cîtva timp, Petko își vîrî amîndouă mîinile în oala din care se ridica mirosul de fasole. Ciorba – deasă, ca o coleașă[1] – îi arse mîinile și buzele, dar el rezistă. Era bună.

Femeia intră din nou și-și văzu mai departe de treburi.

Deodată zări cîteva picături trădătoare pe plită. Omul ședea lîngă vatră cu o față nevinovată și somnoroasă, părînd că moțăie. Dar ea observă că-și ținea mîinile încleștate într-un fel ciudat.

– Arată mîinile !

Petko holbă ochii mirat, fără să înțeleagă. Dar ea nu se lăsă înșelată.

– Mîinile !

Podul palmelor era suspect de curat și de trandafiriu.

În ușa deschisă apăru șeful de post și întrerupse cicăleala femeii.

Fusese la Murin, care se bucura că avea să primească asigurarea. Îi promisese cîte ceva și jandarmului din porcul pe care urma să-l taie peste paisprezece zile. Vagmistrul era așadar într-o dispoziție împăciuitoare. De aceea, ne-

[1] Terci (n. r.).

veste-si îi zise doar să nu-l asurzească („Ticăloasă ce ești !"), iar lui Petko, c-o să-l aranjeze el la temniceri.

Apoi se așeză și mîncă.

Ciorba era atît de deasă, încît lingura rămînea dreaptă, nemișcată, cînd o vîrai înăuntru.

Femeia intră și ieși, pregătind totul pentru drum. La urmă aduse ardei roșii, slănină și sticla cu rachiu de casă. Înainte de a lua sticla, șeful de post o ținu în lumină, cercetînd-o dacă era umplută cum se cuvine. Neveste-si îi cam plăcea să-l înșele cu asemenea prilejuri.

Apoi își luă arma din colțul de lîngă ușă, o aruncă peste umăr și-i zise lui Petko :

– Haide ! Vino !

Cursarul[1] se ridică încetișor.

Afară, vagmistrul mîrîi :

– Pe viitor ai putea, zău, s-o întinzi singur la Čadca și să te prezinți acolo.

Celălalt rînji supus.

Așteptară apoi pe șosea, pînă se ivi un car care avea același drum.

Bineînțeles că țăranul îi luă. Jandarmul se așeză alături de el, pe capră. Petko se ghemui în spate.

Fața lui tăbăcită se strînse în nenumărate cute : „S-o întind pe jos pînă la Čadca. Nici gînd... dacă pot să merg cu căruța în tovărășia unui jandarm."

În față, pe capră, cei doi fumau. Petko trase cu nesaț fumul în piept. După o oră ceru tutun :

– Dacă tot mergem cu căruța, domnule vagmistru, și nu vă osteniți cu mine...

---

[1] Meseriaș ambulant, care făcea și vindea curse de șoareci, grătare și totodată repara vase de faianță și porțelan, îmbrăcîndu-le într-o rețea de sîrmă (n. r.).

II

În concepţia despre viaţă a lui Andrej Petko, dreptatea se număra printre acele puteri potrivnice de fapt bieţilor amărîţi, dar la care, în anumite împrejurări şi cu o anumită experienţă, puteai descoperi şi părţi destul de bune şi plăcute.

Trebuia numai să ştii cum să le iei.

Şi la asta, Petko se pricepea.

Nu degeaba avea în urma lui şaizeci de ani de viaţă agitată și bogată în experienţă, o viață de cursar şi de vagabond. Ştia cît se poate de bine cum trebuie să te porți față de aceste puteri potrivnice, pentru a ţi le face – într-o anumită măsură – folositoare : faţă de jandarmerie, faţă de justiţie, faţă de fabricile de vase emailate (care-ţi furau pîinea, prin faptul că mărfurile lor izgoneau tot mai mult vechile vase de lut), faţă de Căile Ferate (care puneau atît de lesne la îndemîna ţăranilor şi tîrgoveţilor blestematele acelea de vase emailate şi care, în afară de asta, prin afurisitele lor instalaţii telegrafice, îngreunau „luatul" găinilor și, în general, orice dispariție grăbită), faţă de poliţiştii din oraşe și faţă de vameșii de la graniță.

Andrej Petko se pricepea să folosească fabricile de vase emailate drept locuri de mas şi de aprovizionare cu material. În nopțile friguroase de primăvară sau în nopţile geroase de toamnă nu se dormea nicăieri atît de bine ca în sălile de cazane ale acestor fabrici, şi nicăieri nu-ţi puteai întregi mai ieftin rezervele de tablă ca în depozitele lor.

Se pricepea să joace feste Căilor Ferate, călătorea pe distanțe mari ca pasager clandestin, în vagoane de marfă, goale sau încărcate, dormind peste zi într-un şopron oare-

care, iar noaptea, ghemuit în colțul unui vagon de vite gol sau lipit de încărcătura de cherestea cu miros de rășină. În America, unde fusese doi ani de zile, deprinsese cu măiestrie meșteșugul de a sări în tren și de a călători clandestin.

În sfîrșit, mai știa să-și facă folositoare pînă și justiția, prin faptul că de cîțiva ani lăsa în seama ei grija de a-i găsi adăpost peste iarnă.

„Fiecare băț are două capete și fiecare băț poate fie să-ți altoiască spinarea, fie să te sprijine – depinde cum îți așterni..." Binecînțeles că însăși Înalta Curte din Čadca era neputincioasă în fața acestei maxime.

Ea îl osîndise pe acuzat, care recunoscuse totul, la patru luni. Petko socotise c-or să-i dea cinci. Dar, la urma urmei, ajungeau și patru. Nădăjduia că în aprilie avea să fie cald și frumos.

În sala de judecată soarele strălucea cu mai puțină tărie. Acolo toți erau la fel de binevoitori și arătau o liniște senină, în afară de unul, care, în mod cu totul vădit, nu era la locul lui în această încăpere și în această atmosferă pașnică, tulburînd armonia și liniștea prin nota disonantă a iritării sale ; și anume, în afară de tînărul apărător din oficiu, a cărui pledoarie amenințase să prelungească dezbaterile pînă după amiază și să obțină achitarea acuzatului.

Pînă la urmă, însă, totul se încheiase cu bine, și Petko își primise cele patru luni.

Cînd vagmistrul îl predase gardianului-șef, zîmbiseră toți trei, ca niște vechi cunoscuți care se revăd după o despărțire mai lungă.

– Ei, Petko ! Bine c-ai venit. Gălețile curg iar toate, ai și putea să te apuci să le dregi.

Într-adevăr, se simțea de parcă s-ar fi întors acasă.

III

În ultimele zile ale lui martie – pe ogoare mai stăruia omătul, dar copacii se acoperiseră cu muguri mari – i se dădu drumul.

Întîi și întîi vroia să treacă prin satul natal. Era un obicei vechi. Primăvara, înainte de a o lua din loc, adică înainte de a-și începe peregrinările prin orașele din apus, își vizita întotdeauna satul. Nu rămînea niciodată mult pe acolo. Trei zile, o săptămînă, dar nu uita niciodată să se ducă.

La fel și acuma. Înainte de toate – acasă. Ce-i drept, acest „acasă" nu era prea frumos, pentru că n-avea pe acolo nici un bordei al lui, nici măcar un loc într-un bordei – dar oricum : în satul acela se născuse, și el era căminul lui.

Satul se numea Zakopče. Se afla în miazănoapte, în munți, acolo unde pămîntul e uscat și fărîmicios, nici pe departe atît de gras și de negru ca în bogatul șes al Slovaciei ; în munți, acolo unde, înainte de strînsul recoltei, bîntuie foametea și unde pe urmele ei calcă dropica.

Se numea așadar Zakopče și era un sat fără flăcăi și aproape fără bărbați. Un sat de cursari – toți bărbații și flăcăii erau dincolo, cu „articole de galianterie", cum le numesc ei. „Cursar" fiind socotit aproape un cuvînt de ocară, ei spun despre cei care colindă prin apus, cu lădițe de lemn în spinare și curse de șoareci atîrnate la brîu, că „fac negustorie cu articole de galianterie". Litera „l" din cuvîntul cel străin o pronunță curios de moale, de parcă ar fi „li", și își înconjoară astfel – chiar prin denumire – meșteșugul cu o anumită strălucire.

Le place, în general, să amestece, în cele ce spun, cuvinte străine și de cele mai multe ori sînt și umblați prin lume : prin Austria, Franța, America. Se spune că pe vremuri, cînd întregul ținut mai ținea de Ungaria, un candidat în

alegeri ar fi obținut toate voturile în acest sat pierdut, pentru că, la cererea bărbaților, și-a rostit întregul discurs electoral în limba engleză.

Englezește – măcar cîteva boabe – vorbesc așadar adesea, uneori chiar de mici copii ; de școală, însă, nu prea vor să audă.

„E mai bine să cîștigi !" zice țăranul, și-și ia copilul cu dînsul, de îndată ce s-a făcut mai măricel.

Ogoarele sînt mici și pămîntul e zgîrcit cu roadele. Prin sate mișună copiii. În fiecare bordei – cîrduri întregi. Căci copiii sînt singurul lucru care există din belșug în satele de cursari.

Copii și, poate, păduchi.

Țara e mare și bogată, dar oamenii trebuie să plece de-aici, pentru că din pămînturile întinse fiecărui bordei îi aparține doar un petic mărunt și pentru că fabricile nu lucrează și cad în paragină ; de partea cealaltă a graniței, în Ungaria, se produce mai ieftin și se desface mai lesne, de aceea mașinile au fost demontate și trecute dincolo. Marea industrie din Boemia și Moravia a fost prea puternică și a distrus fabricile din Slovacia. Acum s-au oprit din lucru și cad în paragină. Mașinile au fost trimise în altă parte. Și oamenii trebuie să emigreze – sau să facă negustorie de articole de „galianterie".

Zakopče este un sat ca și celelalte sate de cursari : bordeie de lut, ogoare mici, sterpe, zgîrcite, copii mulți.

Dar cînd se întorc, cursarii și emigranții văd numai păduri, munți, păduri verzi, frumoase și munți înalți, impunători. În nări simt miros de pămînt, de rachiu de casă, de fete...

Pînă și celui mai bătrîn cursar i se umezesc ochii atunci cînd se gîndește la rachiu de casă și la fete.

Cel puțin lui Andrej Petko i se umezeau atunci cînd venea la Zakopče.

Aici se născuse Andrej Petko, ca ultimul din treisprezece băieți, și, ca toți ceilalți, se făcuse cursar.

Aici fusese așezat în mijlocul bordeiului în ziua cînd împlinise nouă ani, se trăsese cu creta un cerc în jurul lui și se măturase gunoiul din toate ungherele în acest cerc, pentru ca Petko să se întoarcă cu tot atîția bani de la drum cît gunoi se afla în bordei.

Aici îi atîrnaseră tașca de piele cu bumbi de alamă și cu cruciulițe și îi prinseseră la pălărie o floare verde, numită floarea-norocului. Vecinii îi aduseseră daruri și-i uraseră noroc, pentru ca el să poată întoarce copiilor lor darurile cu dobîndă.

Aici își găsise el și fata, care fugise apoi cu altul, cu un tînăr neisprăvit, venit pentru scurt timp din America.

„Așa-i muierea, pe din afară miere și pe dinăuntru fiere“, spusese el atunci și plecase după dînsa în America, să-l snopească în bătaie pe individul cu care o ștersese (pe ea n-avea de gînd s-o mai ia înapoi). Nu-i găsise însă pe cei doi. Era cam prea întinsă această Americă, lua-o-ar dracu ! Altminteri, însă, o țară frumoasă – dacă aveai bani.

Acum, Petko căuta în Zakopče tovarăși de drum potriviți. E mai bine și mai la-ndemînă să pleci la drum în tovărășie, mai cu seamă dacă aduni o „gașcă“ de flăcăi tineri, iar tu ești un cursar bătrîn și cu experiență.

De data asta, însă, nu-și găsi tovărășie. Rămase în Zakopče trei zile. Apoi porni la drum. După cum fac bătrînii cursari, obișnuiți așa de pe vremuri, el stabilea direcția drumului după soare. Spre apus, pornești la drum după amiază și mărșăluiești înspre soarele care apune ; spre răsărit, pornești la drum dimineața și mergi în întîmpinarea soarelui, care se ridică.

Andrej Petko porni la drum după amiază. În aer plutea mirosul pămîntului arat și al zăpezii care se topea.

IV

Ca să ajungi în orașele Moraviei și Boemiei, trebuie să treci peste lanțurile de munți.

Întîi spre sud-vest, apoi spre vest.

Treci întîi prin sate slovace, după care vin satele maghiare, apoi satele morave și cele din Boemia. Printre ele întîlnești mereu și sate germane.

Petko cunoștea totul : șoselele, satele... Bătuse drumul înspre apus poate de cincizeci de ori. În tovărășia cursarilor ; cu vagabonzi, în doi sau în trei ; singur. Cunoștea semnele făcute de vagabonzi pe fîntînile și pe pietrele kilometrice din fața satelor. Adesea, adăuga și el cîteva. Erau adevărate ziare, cuprinzînd : știri despre posibilitățile de a căpăta un loc de dormit sau de a cerși de mîncare, comunicări despre poliție, alte relații despre localitatea în fața căreia te aflai.

Dacă erai în tovărășia unor cursari, nu aveai de obicei nevoie de aceste semne, pentru că atunci ori închiriai împreună cu ei un șopron, ori trăgeai la unul din cunoscutele cvartiruri de cursari. În asemenea împrejurări, unul dintre ei era bucătar, altul șef. Dacă unul avea un cîștig mai gras, plătea pentru toți ; dacă se întîmpla vreodată ca unul să nu cîștige nimic, primea totuși de mîncare. Rămîneau împreună, pînă ajungeau în orașele mari, Praga, Viena. Pe urmă, se despărțeau de obicei.

Dacă mergeai de unul singur sau în tovărășia unor hoinari, „ziarele“ erau neapărat trebuincioase.

Andrej Petko făcea numai drumuri scurte, în timpul zilei, nu se grăbea. Și de ce ar fi făcut-o ? În Boemia ajungea la vreme. Și mai departe n-avea de gînd să meargă de data asta.

Mergea aproape tot timpul de-a lungul șoselelor. Numai cîteodată făcea o bucată de drum cu un mărfar. Nopțile erau încă reci și vîntul sufla tăios deasupra vagoanelor. În

afară de asta, în trenuri erau mulţi frînari tineri, cehi, oameni noi, ambiţioşi să parvină repede, de un zel „turbat" în slujbă, care se porneau pe adevărate vînători de pasageri clandestini, pe care să-i bage la răcoare.

Pe dînsul, ce-i drept, nu-l prindeau. Era totuşi neplăcut să stai toată noaptea la pîndă. Aşa că o luai mai bine pe jos.

Noaptea, dormea în hambare. Într-un şopron. În tinda unei biserici. În aziluri de noapte. O dată chiar într-un pat alb.

Asta se-ntîmplase într-un mic orăşel de la graniţa Moraviei. Un vagabond bătrîn îi vorbise despre asta pe şosea.

„Ţi se dă şi o gustare de dimineaţă ! Cafea cu lapte."

Nu crezuse la început, pînă nu dăduse de baraca cu acoperiş de tablă ondulată, unde, la întrebarea lui, i se răspunse că, într-adevăr, îşi putea petrece noaptea fără bani.

Rînjea şi acum cînd îşi aducea aminte. Se intitulau „Armata salvării" [1], purtau uniforme albastre – şi femeile – şi-şi puseseră în gînd să mîntuiască suflete de prostituate şi de vagabonzi. În limbajul lor, asta însemna, aşa cum anunţa o firmă agăţată deasupra porţii : „Cămin pentru femei lipsite de sprijin şi pentru oameni fără adăpost".

Înainte de culcare, cei din baracă se adunau în faţa porţii, o capelă [2] alcătuită din cîţiva inşi intona *Domnul e cu noi...*, cei în uniformă cîntau, şi o femeie deşirată ţinea o predică despre convertirea ei. Femeii i se spunea „doamna căpitan" şi era comandanta căminului.

---

[1] Organizaţie religioasă şi filantropică, cu caracter reacţionar, care activează îndeosebi în Anglia şi Statele Unite ale Americii. Are ca scop să înfrîneze lupta de clasă şi să deruteze masele (n. r.).

[2] Orchestră de proporţii reduse (n. r.).

Bani se pare că aveau îndeajuns. După cîntat, împărțeau supă și pîine. Paturile erau moi. Iar dimineața se dădea într-adevăr cafea cu lapte. Era, ce-i drept, cam apoasă și închisă la culoare, dar era pe degeaba.

Cîteva prostituate bătrîne, ieșite din circulație, și un vagabond damblagit își duceau de trei luni traiul în cămin. Li se dădea mîncare și la prînz, dar pentru asta trebuiau să cînte cu glas tare și, din cînd în cînd, să vorbească în fața celor adunați despre convertirea lor.

După cum se spunea, erau multe cămine din astea ; erau și unele pentru copii, numite leagăne.

V

Petko stătea și chibzuia.

„Armată a salvării... Ce de smintiți există în ziua de azi !"

Lucru de mirare cum se smintise lumea.

Totul începuse atunci cînd, fără veste, se zvonise că e război. El și o ceată întreagă de cursari fuseseră închiși într-un lagăr, îndărătul unor garduri de sîrmă ghimpată, ca niște fiare sălbatice, pentru că se spunea despre ei că-s ruși.

Urmaseră apoi anii lungi ai războiului, cînd nu mai putuse cutreiera lumea. Zăcuse într-o fabrică de granate, aproape asurzit de zgomotul mașinilor și nebun de dor după un strop de verdeață, după un pic de șosea.

Apoi, talmeș-balmeșul de la sfîrșitul războiului.

De fapt, atunci nu fuseseră timpuri grele. Cu fabrica de granate se terminase și începuse din nou viața de hoinar. Și încă ce viață de hoinar ! Cu trenurile, de pildă, puteai călători cît pofteai, fără un sfanț ; și nu în vagoane de marfă, ci în vagoane adevărate, de călători.

Cum s-ar spune, nu fuseseră timpuri grele. Numai că imediat după aceea izbucnise încă un război, şi încă în imediată apropiere.[1]

Cine mai pricepea ceva din toate astea ? Cine ştia ce înseamnă numele care se răspîndeau dintr-o dată ? Re-pu-bli-ca Ce-ho-slo-va-că. Sau : Dic-ta-tu-ra pro-le-ta-ri-a-tu-lui...

E drept că acum unele dintre aceste cuvinte, altădată străine, deveniseră obişnuite şi cunoscute, altele dispăruseră ; dar lumea era încă departe de a fi pe adevăratul ei făgaş.

Părea numai că totul era din nou aşa cum fusese înainte de război. De fapt, totul era schimbat ; vremurile erau mai înfrigurate, mai neliniştite, mai de neînţeles.

De fapt, exista ceva, care nu putea fi exprimat bine prin cuvinte, dar care se făcea simţit, ceva... ei bine, ceva, la dracu ! De pildă această „Armată a salvării". Aşa ceva doar nu existase niciodată înainte. De ce exista acum ? Gustare de dimineaţă, barăci, cămine pentru vagabonzi bătrîni şi pentru prostituate. De ce toate astea ?

Înainte, prostituatele şi vagabonzii erau lăsaţi, pur şi simplu, să crape atunci cînd erau prea bătrîni şi nu mai puteau „cîştiga".

Sau leagănele pentru copii. Acasă fuseseră treisprezece copii şi nimeni nu se sinchisise de ei.

Pe neaşteptate, începeau să-ţi treacă gînduri prin cap : „Mai buni n-au devenit bogaţii". Un cursar îşi dă seama de asta, fiindcă nu o dată trebuie să-şi facă rost de mîncare cerşind. „Mai buni nu. Şi nici mai darnici. Atunci, ce i-a apucat de-şi cheltuiesc banii pentru cămine de vagabonzi, pentru leagăne de copii, pentru cantine muncitoreşti ? Nu cumva le e frică ? Şi de ce anume ?"

---

[1] E vorba de intervenţia imperialistă împotriva tînărului stat sovietic (n. r.).

Încetul cu încetul i se deschideau ochii. Nu, nu i se deschideau ochii, era numai ca o presimțire : că vechea orînduire era găunoasă și trebuia să se prăbușească ca o schelărie putredă ; că lumea cea veche murise și niciodată nu mai putea învia și că poate se și năștea o lume nouă. Era ceva care te făcea să fii mai cu luare-aminte la cele spuse de țăranii din satele de cursari, la cuvintele lor amenințătoare, pline de nemulțumire, de o dorință nelămurită, pe care o aduseseră cu dînșii cei întorși din Siberia ; trebuia să fii cu luare-aminte la tulburările mocnite din cartierele muncitorești ale marilor orașe ; la cuvintele vorbitorilor pe care-i auzeai, din cînd în cînd, în piețele orașelor miniere și în cîrciumile satelor de sticlari.

Prindeai cîteva frînturi, apucai cîteva fraze. Multe erau de neînțeles, dar în spatele cuvîntului necunoscut simțeai o forță mare, amețitoare. Acea forță de care se temeau cei bogați și sătui, cei care-ți trînteau ușa-n nas cînd cerșeai sau cînd întrebai dacă n-au ceva de lipit sau de îmbrăcat în sîrmă.

Păcat, doar, că nu înțelegea toate cuvintele.

„Ce înseamnă proletariat ?“ îl întrebase o dată Petko pe un băiat tînăr, cu aer isteț, un mecanic cu care umblase cîteva zile și care voia s-o ia înspre apus, pentru a căuta de lucru. În fabrica unde lucrase în ultimul timp n-au vrut să-l mai țină, pentru că ațîțase, cică, muncitorii.

– Ce înseamnă asta ?

În gura flăcăului, cuvîntul cu pricina se ivea mai des decît pipa.

– Proletariat ? Asta ești tu. Tu și eu și toți cei care n-au nimic altceva decît mîinile lor și care sînt exploatați de capitaliști. Toți cei care n-au nimic de pierdut decît lanțurile, dar care au o lume de cîștigat.

De fapt, nu se prea lămurise nici după acest răspuns. Sînt exploatați... asta da... dar lanțurile ? La dracu, ce fel de

lanțuri ? Și apoi : „O lume de cîștigat..." O lume, de ce o lume ? Existau mai multe ? Și care era de cîștigat ?

Treaba asta îl interesa din cale afară, dar nu mai pusese alte întrebări, pentru că îi cam era rușine de băiat.

O lume de cîștigat... Nu-i rău ! Numai de n-ai fi prea bătrîn, ai ?

VI

Gîndurile astea îl frămîntară cîteva zile. Pe urmă uită totul ; și cuvîntul, și explicația tînărului mecanic, și gîndurile pe care și le făcuse în legătură cu asta.

Își aminti din nou despre toate abia după multe săptămîni, vara, cînd trecu prin întinsele ținuturi miniere, cu peisajele lor negre, cu munții de cărbune și cu pădurile de turnuri ale minelor. Prin satele în jurul cărora funinginea înnăbușă verdeața, unde le priește numai florilor de foc din cuptoarele înalte. Prin orașele mari și zgomotoase, dar care nu par a fi decît sate vîrîte unul într-altul, în care cineva a plantat, fără nici o noimă, bucăți de oraș mare : o stradă cu fațade de marmură, un teatru, o piață cu reclame luminoase, țipătoare și cu localuri de noapte viu luminate.

Își aminti despre toate în fața cocsăriilor stinse și a minelor închise. În fața cozilor lungi, de oameni vlăguiți și înnegriți de funingine, care stăteau înaintea birourilor de plasare. În fața mulțimilor adunate înaintea porților închise ale minelor, unde cei concediați îi ascultau pe vorbitori.

Proletariat...

Nu-i ușor de înțeles ce înseamnă asta dacă știi că proletari sînt cei care au o lume de cîștigat și vezi cum foamea și săptămînile de șomaj macină oamenii, îi aduc la

deznădejde, împingîndu-i să pună mîna pe funie sau pe cuțit.

Mult timp de chibzuit însă nu-i rămîne. Cît e ziulica de mare, trebuie să alergi de-a lungul străzilor încinse, să intri mereu prin ganguri, cîntînd cu voce tărăgănată : „Cursaruu ! Le-gă-ă-ăm ! Li-pi-im !“ și să aștepți să se deschidă vreo ușă pe sus, și o voce să strige : „Cursar ! Aici e ceva de lucru... a treia scară !“

Alergatul prin soare, strigatul, urcatul scărilor obosesc. Seara, adormi de obicei imediat și nu mai apuci să întrebi nimic. Iar dacă uneori ți-ai terminat mai devreme lucrul și intri într-una din micile cîrciumi, odinioară pline de mineri, nu găsești aproape pe nimeni. Îl auzi doar pe cîrciumar tot văietîndu-se ce grele sînt timpurile. Sau dai de cineva care ți-ar putea explica bine afurisita asta de poveste, dar ești atît de beat, încît nu reții nimic.

Sau poate că reții totuși ceva ?

Ceva despre faptul că proletariat înseamnă tot ceea ce trebuie să crape... Așa era ? Așa spusese el ? Mustăciosul acela scund cu care-și petrecuse seara de ieri. Care trebuie s-o știe, pentru că mîzgălise și el cîndva hîrtia pe la vreo gazetă sau fusese cine știe ce alt grangur.

Numai de n-ar fi băut atîta secărică, atîta secărică limpede și bună, care te unge la inimă.

Îl caută cîteva zile la rînd pe omul cel scund și mustăcios, în timpul zilei pe străzi și noaptea prin cîrciumi, pînă ce rămîne fără o lăscaie ; pînă ce termină de bătut toate străzile și în nici o casă nu se găsește de lucru ; pînă ce pleacă mai departe.

Afară din oraș ; dincolo de ținutul minier ; înapoi la țară.

Undeva, în zare, dispar turnurile minelor, mormanele de cărbuni, cocsăriile ; dispare orașul negru, clocotitor, cuprins de foame și deznădejde.

Deasupra şoselei, aerul vibrează, licărind. Mireasma lui te îmbată. Peste cîmpii şi sate s-a aşternut vara.

Hei ! Ce vară frumoasă, plină, aurie ! Nu te lasă slobod, nu-ţi dă răgaz să te întorci în oraş, te ţine cu mii de braţe : pajişti, cîmpii, şiruri de pomi de-a lungul drumurilor.

VII

Toată vara şi-o petrecuse la ţară.

Nopţile erau calde şi uscate. Şi parcă niciodată nu fuseseră atît de frumoase. Să dormi sub cerul liber nu era cu nimic mai prejos decît să înnoptezi într-un şopron.

Pe ogoare, holdele dese unduiau grele. Recolta se arăta a fi bună.

Asta-i făcea pe ţărani mai prietenoşi decît de obicei. Puteai fi sigur c-or să-ţi dea cîte ceva de mîncare dacă le cereai. Ce-i drept, de cele mai multe ori nu te alegeai cu mai mult decît o bucată de pîine şi puţină brînză. Uneori, lapte. Rareori, carne.

Cu toate astea, o scoteai la capăt. Pomii de-a lungul drumurilor se şi încărcaseră de mulţimea fructelor pîrguite.

Din cînd în cînd rămînea cîteva zile la un ţăran şi-i ajuta la lucru. Nu mult, nici o săptămînă încheiată, apoi pleca mai departe.

De cîteva ori îşi puse la frigare cîte o găinuşă, pe nişte ţepuşe de lemn mici şi ascuţite, la foc domol. Nu prea des. Numai atunci cînd pasărea dădea, cum s-ar zice, buzna în braţele lui. Undeva, în afara satului, unde, cît cuprindeai cu privirea, nu se zărea ţipenie de om.

Înainte, ca flăcău tînăr, fusese un vestit vînător de găini ; căuta şi provoca prilejurile, pe care, acum, nu le folosea decît dacă îi ieşeau ele în cale din întîmplare.

Nimeni nu se pricepea odinioară mai bine ca el să înhaţe pasărea adormită şi, cu o singură mişcare fulgeră-

toare, s-o rotească în aer şi să-i facă vînt ca din praştie, în aşa fel, încît capul rămînea în mîna lui, iar trupul zbura departe, fără ca pasărea să fi scos măcar un sunet.

Poate că stăpînea şi acum meşteşugul ăsta ; era aproape sigur ; dar nu se mai folosea de el. Ştia să se restrîngă, ajuns la înţeleapta încheiere că bătrîneţii – chiar dacă se află încă în deplinătatea puterilor – îi şade bine să lase tineretului privilegiul nebuniilor şi al faptelor de eroism.

În timpul serbărilor secerişului şi al hramurilor rămase la ţară ; la şaizeci de ani, jucă, în cîrciumile de prin sate, mai vîrtos ca mulţi flăcăi tineri, bău rachiu, dormi cu femeile prin fîn.

Timp de cîteva zile ajută proprietarului unui scrînciob, un omuleţ bătrîn, care tremura tot. Din pricină că mîinile îi erau prea slabe pentru a pune în mişcare şi pentru a opri scrînciobul, avea nevoie de un ajutor. Ultimul murise subit, şi acum era în plin sezon. Cînd văzu că Petko vrea să plece, îi făcu o propunere ademenitoare : coproprietar şi două cincimi din încasări.

Dar Petko refuză. O slujbă permanentă – fie chiar la bîlci – îl îngrozea. Dispăru repede şi pe ascuns, de parcă ar fi avut conştiinţa încărcată.

De aici se îndreptă spre oraşe. Nu spre cele mari, zgomotoase, înfrigurate, ci spre oraşele de provincie, în care oala de faianţă nu dispăruse încă şi în care se mai găsea destul de lucru pentru un cursar.

VIII

Toamna îl găsi în nord, în orăşelele nemţeşti din munţi.

În aceste săptămîni întîlni puţini cursari. Poate că nu veneau cu dragă inimă în ţinutul german, poate că o parte dintre ei o şi porniseră înapoi. Oricum, anotimpul era

înaintat, zilele erau mai scurte. Dar numai după asta se simţea toamna. Soarele strălucea cald, nopţile erau blînde.

Era atît de cald, încît Petko nu se gîndise măcar o clipă să-şi înceapă pregătirile de iarnă.

Pregătiri de iarnă – asta însemna de cîţiva ani : întoarcerea la Zakopče sau în vreun alt sat în apropiere de Čadca. Asta însemna : punerea la cale şi ducerea la bun sfîrşit a vreunei „trebi" care să-ţi aducă patru pînă la cinci luni de stat la gros. Asta însemna : prezentarea la primul post de jandarmi, judecarea şi primirea în închisoare, pentru iernat.

Odinioară, înainte de război, îşi petrecea şi iarna pe drumuri şi în oraşe, dar acum asta îl cam stingherea. Acum, prefera, în locul libertăţii de a răbda de foame şi de a degera, şederea în închisoare, unde era ferit în oarecare măsură de inaniţie.

Faptul că-şi alesese tocmai închisoarea din Čadca îşi avea şi el temeiul lui. În primul rînd, acolo îl cunoşteau toţi, şi apoi Čadca nu era departe de Zakopče, iar el era obişnuit ca în fiecare primăvară să plece pentru cîteva zile în satul lui natal. Din Čadca, cel puţin nu avea prea multă cale de bătut. Păcat că nu exista o închisoare şi la Zakopče ! Păcat, într-adevăr !

De aceea, el făcea întotdeauna în aşa fel, încît să se afle în apropierea locurilor natale înaintea primelor geruri mai tăioase.

De data asta, însă, întîrzie. Se lăsă înşelat de blîndeţea toamnei. O porni pe drumul de întoarcere abia atunci cînd, fără de veste, căzu prima brumă, şi soarele îşi pierdu puterea.

Oricît se grăbi, iarna îl prinse pe cînd se afla încă în Boemia. Pînă la Čadca, pînă în Slovacia, mai era cale lungă. Şi, pe lîngă toate, se lăsară geruri tăioase. Situaţia în care se afla era cît se poate de proastă.

De bună seamă că ar fi putut pur şi simplu să spargă o vitrină în primul oraş, sau să înjure un sergent de stradă, şi ar fi „scăpat de grijă" pentru toată iarna, dar o sminteală îndărătnică, sfidătoare, amestecată totodată cu frică îl oprea s-o facă şi-l mîna mai departe.

Să nu stea în Čadca, să nu se ducă primăvara la Zakopče – nu, nu se putea !

Pe cîmpii se aşternuse prima ninsoare. În oraşe, ea se topea sub tălpile cizmelor, prefăcîndu-se în mîzgă cafenie, lipicioasă. Apa adunată în hîrtoapele drumurilor şi în făgaşele carelor îngheţa noaptea.

Un rachiu ar fi fost cum nu se poate mai bun ca tovarăş de drum ! O secărică limpede şi tare. Din păcate, n-avea. Bani n-avea aproape de loc, pentru că lucra puţin, ca să ajungă mai repede.

Afurisită iarnă !

Noroc că avea mănuşi călduroase. Mănuşi cenuşii, frumoase, cu căptuşeală moale şi cu manşete lungi. Le privea cu ochi de îndrăgostit.

„Mănuşi de conte... !"

Se aflau pe o bancă, într-o gară, atunci cînd Petko le zărise pentru prima oară. Un funcţionar gras, cu chipiu roşu le aruncase acolo, înainte de a alerga în întîmpinarea unui tren accelerat care sosea.

Şi Andrej le luase.

Cel cu chipiul roşu e un domn. Are o odaie caldă, un pat cald, mîncare bună. Îi dă mîna să bea în fiecare zi un rachiu. E unul dintre cei care trăiesc în belşug şi care nici nu simt dacă apuci şi tu o îmbucătură de la masa lor. În afară de asta, fără doar şi poate că mai are o altă pereche de mănuşi. Aşadar...

Bineînţeles că unui simplu impiegat Petko nu i-ar fi şterpelit mănuşile. Lui i le-ar fi lăsat. I le-ar fi dăruit, cum s-ar zice.

Era o prostie, dar și-o băgase în cap : Čadca !

Se îmbolnăvi, începu să tușească, îl apucară niște junghiuri într-o parte și i se umflă un genunchi. Dar nu se lăsă.

Čadca. Čadca. Pămîntul făgăduinței ! Trenurile erau al dracului de bine supravegheate. În afară de asta, durerea din genunchi și din șold îi îngreuna mișcările. Nu se mai încumeta să se urce din mers. Era neobișnuit de frig. Pe deasupra, i se mai termină și sîrma, și bani să-și cumpere alta nu avea ; nici prin gînd nu-i trecuse că i s-ar putea întîmpla așa ceva.

Rămînea așadar numai cerșitul. Dar și aici lucrurile stăteau prost : se găsea în regiunea minieră, unde erau șomeri cu sutele, nevoiți și ei să cerșească.

Azilurile de noapte din orașe erau supraaglomerate. Se întîmpla să găsească toate locurile ocupate și trebuia să-și petreacă noaptea pe stradă, alergînd și bătînd din mîini ca să se încălzească.

Țăranii erau neîncrezători și nu lăsau nici un străin să doarmă în podul cu fîn.

La șomeri acasă era frig. Dar cel puțin aveai un acoperiș deasupra capului. Dormeau zece sau unsprezece într-o singură încăpere : bărbatul, femeia, copiii și el, care închiriase un pat.

Ziua, trecea pe lîngă mine, dintre care foarte puține mai lucrau ; pe lîngă turnuri de extracție ; pe lîngă mormane de cărbuni care zăceau, înalte și întinse, ca niște lanțuri muntoase.

Într-o seară – cîștigase cîțiva bani curățind zăpada și voia să doarmă și el o dată la căldură – intrînd în cîrciuma în care, după cum aflase, puteai căpăta cu doisprezece creițari un loc de dormit, nimeri, pe neașteptate, în mijlocul unei adunări : muncitori, șomeri, femei.

Stăteau înghesuiţi pe scaune şi în picioare, în sala joasă, şi-l ascultau pe un om uscăţiv, cu păr negru, care le vorbea cu înflăcărare de la rampa scenei mici din fundul sălii.

Petko era obosit ; se aşeză într-un colţ şi începu să moţăie. Numai din cînd în cînd îi ajungeau la ureche, ca nişte frînturi incoerente, cuvintele acelui om mic şi agitat :

„Restrîngerea producţiei... şomeri... proletariat..." Aburul cald care umplea sala te adormea. În faţă, omul vorbea fără întrerupere.

Deodată, Petko fu trezit de un zgomot brusc. Zăpăcit, se uită ţintă la oamenii care pînă atunci stătuseră liniştiţi şi care acum, agitaţi şi zgomotoşi, se strîngeau într-o grămadă compactă. Văzu pumni ridicaţi, pe cineva că învîrte încolo şi încoace un băţ. Se auzeau răcnete.

Ce se petrecea ?

Şi deodată, în mijlocul ghemului încîlcit de oameni, văzu ceva lucind.

Aha, baionete ! Şi colo – chipiuri verzi, jandarmi !

Petko era ameţit de somn ; la vederea chipiurilor verzi, gîndurile i se învălmăşiră.

„Jandarmi... Čadca..."

Izbit brutal în coaste de un pat de armă, el se repezi spre uşă. În faţa cîrciumii se strîngea o mulţime neagră, ameninţătoare.

Strigăte.

Ordine.

– Evacuaţi strada !

Cîntecul ce izbucni deodată din mulţime fu acoperit de zgomotul împuşcăturilor. Jandarmii trăgeau în aer.

Împuşcături în aer ?

Cuprinsă de o panică nebună, mulţimea se împrăştie în toate direcţiile.

– Trag...

Fugă. Fugă. Fugă. Fugă.

Izbit de peretele casei, Petko reuşeşte să se ghemuiască într-o poartă.

– Ah... !

Îşi trece peste frunte dosul palmei. E ud de tot.

– Încotro... ?

Afară trec oameni în goană, răcnind, ţipînd.

Panică.

Apoi, dintr-o dată, linişte.

Cineva – abia acum observă Petko că nu stătea singur în poartă, că şi alţii se refugiaseră acolo – scoase precaut capul şi zise :

– Parcă a trecut.

– Ce-nseamnă a trecut ?

O voce unsuroasă, supărată întreabă, indignîndu-se :

– S-a mai pomenit aşa ceva ?

O altă voce, ruginită, răspunde :

– L-am văzut pe cel care i-a aţîţat.

Pe caldarîm răsună paşii grei, cadenţaţi ai jandarmilor în marş.

Între ei, paşi neregulaţi.

Cel care vorbise primul anunţă :

– Duc pe cîţiva : e şi o femeie printre ei...

– E printre ei şi cel care a vorbit ? se interesează vocea ruginită, dar nici nu aşteaptă răspunsul, ci-şi spune singură : Da de unde, ăsta a întins-o la timp !

Se fac auzite alte voci, care se unesc într-o hărmălaie zgomotoasă, şi nu înţelegi nimic din ce spun.

Petko îşi freacă locul care-l doare.

Afurisit pat de armă !

În timpul unei scurte tăceri, vocea ruginită rosteşte apăsat :

– Nu înţelegi nimic din toate astea, tinere domn. Îţi spun eu că toate sînt baliverne, toate : lupta de clasă, proletariatul, toate.

Se face tăcere.

Pleacă unul după altul. Petko, cel din urmă. În urechi îi mai răsună vorbele omului cu vocea ruginită.

– Cum era de fapt povestea ?

Ultima oară i s-a explicat doar...

Jandarmul, care patrulează în sus și în jos în fața cîrciumii cufundate în întuneric și în tăcere, se răstește :

– Ce cauți ? Vezi-ți de drum ! Nimeni n-are voie să intre aici !

Petko șovăie. A și plătit pentru noaptea asta. Jandarmul face o mișcare nerăbdătoare, ca și cum ar fi vrut să pună mîna pe el. Petko o șterge la repezeală.

X

– Lasă ! Și cîinele e om !

Petko pufnește în rîs și dă drumul cîinelui, cu care și-a disputat un os de pe stradă. Apoi se întoarce spre cel care a strigat.

Acesta, un ins scund și rotofei, care arată cît de colo a vagabond, stă în fața barăcii acoperite cu tablă ondulată, pe a cărei poartă încuiată se lăfăie inscripția : „Cămin pentru femeile lipsite de sprijin și pentru persoane fără adăpost".

Rîzînd, îi spune lui Petko :

– Drăguții de ei, ce zici ? Vara țin șandramaua deschisă, dar iarna, cînd ai putea într-adevăr să ai nevoie de ea, o închid. Și arată cu degetul îndărăt, înspre baracă. Drăguții de ei ! Lua-i-ar... !

Intră în vorbă. Se dovedește că amîndoi au același drum : spre nord-est, către munți.

Celălalt a sosit de două zile în micul orășel, care se află pe pămîntul Slovaciei.

– Un oraș prăpădit, te rog să mă crezi. Nimeni nu-ți dă măcar un codru de pîine. Se strîmbă și se scutură : Al

dracului de prăpădit ! Şi apoi, peste tot, jandarmi ! Nici o posibilitate de a cumpăra ceva, peste tot dai numai de ei. Se tem de şomeri !

Încremenite şi moarte, coşurile fabricilor, care înconjoară orăşelul ca o cunună, împung cerul cenuşiu, din care ninge fără întrerupere. Nici vorbă să te gîndeşti să treci munţii. Cizmele lui Petko nu mai au tălpi, ci doar şomoioage de paie, legate de căpute cu sfoară. Umblă tiptil ca o pisică.

Noaptea şi-o petrec împreună, pe ultimul palier al unei scări unde s-au furişat cu puţin înainte de a se încuia poarta casei.

Cînd Petko se trezeşte, vede că celălalt a plecat. O dată cu el i-a dispărut şi taşca.

Încă de cu seară vagabondul îi spusese :

– Eşti un nătărău ! Umbli fără pingele şi ai atîrnată o bucată de piele faină ca asta...

Dar, la urma urmei, lua-o-ar dracu ! Vagabondul a fost totuşi un tip vesel. „Şi cîinele e om." Numai amintindu-şi de asta, Petko izbucneşte în rîs.

„Iar omul e cîine."

Pe străzi se rostogolesc, ca un fluviu larg, masele de şomeri zdrenţuiţi şi înfometaţi.

– La primărie !

– La vilele fabricanţilor !

Mai reci ca ţurţurii de gheaţă, baionetele ascuţite lucesc în lumina palidă a zilei.

– Înapoi !

– Împrăştiaţi-vă !

– În numele legii !

Şi mulţimea se împrăştie.

Dar neliniştea rămîne. Flutură deasupra străzilor pustii, dedesubtul norilor care gonesc jos de tot, înaintea paşilor bocănitori ai jandarmilor.

– Înapoi !

– Împrăştiaţi-vă !

– În numele legii !

În mijlocul tropăitului cizmelor grele, se aude clinchetul limpede al oțelului.

„Ce bine hrăniți sînt, se gîndește Petko, uitîndu-se după jandarmi. Și ce sătui !"

E lihnit de foame.

Un șomer, un om încă tînăr, cu o față gălbejită, căruia oftica i-a cusut petece roșii pe obraji, îi arată unde se află lăzile de gunoi ale unui hotel mai mare. Cînd ajung acolo, găsesc o mulțime de oameni, mai ales copii, care caută prin grămezi resturi comestibile.

De șase luni nu mai are de lucru, îi povesește gălbejitul, de șase luni. Nevasta i-a murit în timpul lehuziei, și asta se poate numi noroc.

– Ea n-ar fi putut să îndure toate astea.

A găsit cîteva oase în grămadă, și acum le roade temeinic.

Petko se ridică brusc.

„Ce-ar fi să mă duc să le strig : «Porci de polițiști !» sau să fac țăndări o vitrină ?" se gîndește el. „În cazul ăsta mă închid, și totul sfîrșește."

Dar n-o face.

Dușmănos și amenințător, întunericul coboară asupra orașului. Gălbejitul și ceilalți au dispărut.

Iar frigul s-a înăsprit.

XI

Zi.

Noapte.

Și iar zi.

„Cît de bine hrăniți sînt ! Și ce sătui ! Cum mai răsună pașii lor cînd mărșăluiesc, zdrăngănind, pe străzi !"

Dacă le-ar striga acum în față : „Porcilor !", asta n-ar fi numai pentru a-și face rost de un adăpost pentru iarnă.

Cît sînt de sătui şi de puternici ! Iar nenumăraţii şomeri, care se împrăştie cînd îi văd, sînt slabi şi înfometaţi.

Gălbejitul n-a mai venit la grămezile de gunoi. Cineva povesteşte c-ar fi fost arestat.

În definitiv, nici nu merită să cauţi resturi de mîncare prin grămezile acelea. Nu mai găseşti nimic.

Două zile aproape fără o îmbucătură.

Două nopţi pe stradă.

„Mîine o pornesc la drum, oricum ar fi timpul. Mîine o pornesc la drum, sau..."

Čadca doar nu e departe.

„Mîine..."

Capul e încins şi greu. Junghiul din genunchi l-a lăsat, dar picioarele îi sînt ţepene şi parcă de plumb.

Ca şi cum i-ar atîrna lanţuri de ele !

„Lanţuri ? Cine i-a vorbit de lanţuri, care ar trebui pierdute ? Aha, flăcăul acela tînăr, atunci, primăvara. Lanţuri de pierdut şi o lume de cîştigat ! Ha-ha-ha-ha !"

Parcă i-a trecut foamea. Ar vrea să doarmă însă. Doar să doarmă. Noaptea şi-o petrece împreună cu o duzină de alţi vagabonzi sub bolta unei toalete publice subterane, plină de mirosul greţos al urinei.

În zori, poliţia îi alungă de acolo.

– Nu e voie ! Marş de-aici !

Pe stradă – nelinişte şi înfrigurare. Multe magazine stau închise ; nici măcar obloanele de fier nu sînt ridicate. Cele mai multe case au porţile încuiate. Oameni puţini. Dintr-o uliţă lăturalnică creşte vuietul unei mari mulţimi de oameni.

Petko nu observă nimic din toate astea, merge împleticindu-se de-a lungul unui perete, vrea doar să doarmă.

Strada e lungă şi pustie. Numai un sergent stă într-un colţ şi trage cu urechea înspre uliţa lăturalnică, de unde se aude zgomotul acela îndepărtat.

Pe neaşteptate, vine în zbor un bondar – doamne sfinte, un bondar pe vremea asta ! – şi intră în capul lui Petko. Afurisitul !

Petko începe să se învîrtească :

„Poate că aşa o să-şi găsească mai uşor drum să iasă."

O voce hîrîită rosteşte deodată lîngă urechea lui :

– Ptiu, drace, beat mort ! Cară-te de lîngă magazin !

Dar imediat după asta sergentul se ascunde în grabă, pentru că zarva, şi mai apropiată, continuă să crească.

Petko holbează ochii :

„Ce, magazin... ?"

Vitrina din faţa lui luceşte ca o oglindă. Dintr-o dată îl apucă o foame nebună. Ca şi cum chingi de fier i-ar strînge stomacul.

Aaaaooouh.

Se încovoaie.

Bondarul începe să zbîrnîie ca apucat. Brusc, Petko simte miros de miere. De miere multă, galbenă. Oh... Dar mierea se află dincolo de geamul cel mare al galantarului... da... geam... Čadca...

Sergentul din colţ, care, neliniştit, trage cu urechea înspre uliţa lăturalnică, se întoarce şi se uită ţintă în ochii lui Petko.

Genunchii sînt gata-gata să se moaie.

Nevoia de mîncare şi de somn devine covîrşitoare şi mătură totul din cale.

Sergentul continuă să se uite spre el.

Băţul lui Petko se abate cu furie asupra vitrinei, făcînd-o ţăndări.

Aşa...

Zîmbind, Petko închide ochii, în aşteptare. Acum s-a sfîrşit cu frigul. Cu foamea. Acum, sergentul o să-l aresteze şi o să ajungă într-o celulă... ah...

Trage cu urechea să audă dacă sergentul se apropie. Dar n-aude nimic. Numai zarva din ulița lăturalnică e tot mai puternică.

Deschide din nou ochii.

Sergentul stă în același loc.

Se uită țintă spre el. De ce nu vine ? A văzut, doar, că Petko a spart vitrina. De ce nu-l înhață ?

Petko îi face semn.

Sergentul se întoarce.

„Ce înseamnă asta ?"

Nedumerit, se reazemă de zid.

Vuietul crește și mai mult. Din ulița lăturalnică țîșnește o mulțime neagră de oameni și umple strada pe toată lățimea. Tot mai mulți oameni. Tot mai mulți. Cîntă, strigă. Sergentul scoate un țignal, șuieră strident, apoi se întoarce și coboară repede strada.

„Porc de polițist !"

Se află acum la numai doi pași de Petko. Trebuie să audă.

„Porcule ! Porc de polițist !"

Dar sergentul nici nu se uită la el ; începe să alerge.

Petko nu mai înțelege nimic.

Mulțimea din față a devenit și mai numeroasă, vuiește, cîntă. Numai fețe galbene, trase, numai oameni zdrențăroși.

Sergentul a ajuns la celălalt capăt al străzii și face semne. Grabnic, apare un șir lung de jandarmi în uniforme verzi, care barează strada. Douăzeci. Treizeci. Lanțul verde, scînteietor se pune în mișcare împotriva mulțimii, care abia acum îl observă și-l întîmpină cu un urlet prelung.

Lanțul de jandarmi e scînteietor, puternic, tăcut. Înaintea lui pășește, singur, un ofițer înalt, spătos, cu epoleți argintii.

De ce a trecut pe lîngă el sergentul... ?

Şi mulţimea s-a pus în mişcare. Şi ea e acum tăcută şi ameninţătoare. Nu e lanţ scînteietor, e val tulbure, neliniştit.

Bondarul e din nou aici şi-i zboară, zbîrnîind, prin cap. Sau nu, nu bondarul, ci un toboşar. Un individ mic şi mustăcios, care a fost pe vremuri redactor la o gazetă sau vreun alt personaj important, şi care bate acum din tobă că proletarii trebuie să crape, pentru că nu mai există celule de închisoare pentru poliţişti, care-şi întorc privirile atunci cînd un biet amărît sparge o vitrină...

Ofiţerul merge cu mult înaintea trupei. Are o faţă aspră, oacheşă.

– Înapoi !

Dar valul tulbure, murdar tălăzuieşte mai aproape, în întîmpinarea lanţului scînteietor.

Între ei se întinde o porţiune de stradă, moartă, pustie, cu o vitrină făcută ţăndări.

Din nou ofiţerul face semn cu sabia.

– Înapoi !

Are o înfăţişare hotărîtă, îndrăzneaţă. Ăsta precis că n-o ia la fugă şi nici nu se uită în altă parte atunci cînd...

Deodată, ieşit parcă din pămînt, în faţa ofiţerului stă înfipt un cursar bătrîn, gîrbovit, cu băţul ridicat.

– Foc !

Trosniturile seci se lovesc de zidurile caselor, care le aruncă înapoi. Valul de şomeri şovăie o clipă, dar se rostogoleşte apoi, fulgerător, într-un iureş de nestăvilit, înainte, peste porţiunea de stradă moartă, pustie, peste cele două trupuri, al ofiţerului şi al cursarului, care zac pe caldarîm, peste lanţul jandarmilor, care nu mai au timp să tragă a doua oară. Mai departe... mai departe...

Pe stradă, din nou moartă şi pustie, zac trupuri negre şi verzi.

În aer mai tremură o zdreanţă de cîntec.

XII

Căldură.

Căldură molatică.

Miros ciudat, dulceag.

Linişte.

Prin crăpătura îngustă dintre pleoape, Petko zăreşte un om în halat alb care se apleacă peste dînsul.

O voce străină, înnăbuşită tocmai spune :

– Nu, i-am făcut o injecţie puternică. N-o să mai aibă dureri. La nevoie îi mai facem o injecţie.

Cuvintele joacă încolo şi încoace, fără legătură între ele. „N-o să aibă dureri... bine... da... acum n-are... dar, înainte, a avut, nu ?... Sau... ?“

Deschide ochii. Omul în halat alb stă lîngă dînsul şi vorbeşte cu cîţiva bărbaţi. Feţele lor sînt palide şi trase, hainele – rupte, şi pe mîneci poartă banderole roşii.

– Unde ? Ce ?

Stă culcat într-un pat. Totul în jurul lui e alb, luminos. Pereţii, mesele, alte paturi în care zac oameni.

Unul dintre bărbaţi observă că a deschis ochii şi se apropie. Are o faţă gălbejită, cu două pete aprinse pe pomeţi. Unde a mai văzut el faţa asta ?

– Cum te simţi, tovarăşe ? Ai dureri ?

Şi vocea îi pare cunoscută.

Nu, dureri n-are, dar i-e sete.

I se întinde un pahar. Bea şi închide ochii. Vrea să cugete, să-şi adune gîndurile.

Cînd se trezeşte din nou, e singur în cameră. Celelalte paturi au fost scoase.

Se uită în jur.

Prin fereastră se văd o piaţă, cîteva case, un turn. Turnul are un acoperiş curios, cu mult prea mic. E lipit de turn ca o pălărie prost aşezată.

Îi vine să rîdă.

O femeie intră, întreabă dacă i-e sete, dacă doreşte ceva.

– Nu, nimic.

Iese.

Se uită din nou spre turnul cu acoperişul caraghios şi observă abia acum că pe el flutură un steag, un steag mic, roşu, care fîlfîie în vînt.

Uşa se deschide din nou, omul în halat alb intră, îl întreabă dacă are dureri.

– Da... mă doare puţin, aici !

Arată spre pîntece. Abia acum observă că nu se poate ridica, că e bandajat tot.

– Ce ?

Omul în halat alb se apleacă asupra lui ; în mînă ţine ceva care luceşte.

– Nu... !

Înţeapă, dar imediat după asta se simte minunat de bine. Şi durerile încetează.

După amiază – trebuie să fie după amiază, căci lumina intră în cameră prin fereastra cealaltă, pe care n-o vede – se trezeşte.

Stă tot singur-singurel în odaia aceea mare, dar jos, în piaţă, în faţa turnului se află mulţi oameni. Din patul lui, Petko îi vede cît se poate de desluşit. Aproape toţi au banderole roşii pe mînecă sau panglicuţe roşii la butonieră, mulţi duc steguleţe roşii. Apoi sosesc alţii, în marş, în rînduri strînse. Petko aude paşii lor apăsaţi, cadenţaţi. Paşii îi amintesc de ceva ; de... ei, de ce ?

Deodată îşi aminteşte.

„Adevărat !"

Se uită mai cu atenţie. Nu, nu s-a înşelat : poartă arme. Oţelul ţine isonul paşilor în marş.

Poartă arme, ca şi cei în uniforme verzi. Mărşăluiesc ferm, zăngănind ca jandarmii. În curînd vor fi la fel de puternici şi de sătui ca şi ei ; tot atît de bine hrăniţi. Ah, da... daaa...

Muncitorii intonează un cîntec, un cîntec frumos, puternic, semeţ, care pătrunde prin ferestre ca un vînt răzvrătit, de nestăvilit : „Al lanţurilor jug sfărmaţi-l, făuriţi domnia celor mulţi..."

Pe acoperişul cel caraghios, cu mult prea mic al turnului, flutură micul steag roşu.

„Lanţuri... da... de pierdut... de cîştigat..."

Trupul pare uşor, uşor de tot.

Nici durere. Nici sete.

Genunchiul care-l durea nu mai există, şoldul săgetat de junghi a dispărut, nici frig nu-i mai e. E foarte frumos aici, foarte frumos. Pleoapele i se închid. Adoarme.

– Încă înainte de a se lăsa seara ! le spune medicul-şef bărbaţilor cu banderole roşii, care au venit să întrebe ce se aude cu Petko.

– Chiar în seara asta, tovarăşe doctor ? Nu există nici o scăpare ?

– Seara, da ! Sau încă înainte de a se lăsa seara !

Privirea doctorului nu e binevoitoare, iar în vocea lui se simte ceva, ca o duşmănie reţinută.

„Tovarăşe ! Nemaiauzit ! Să fii nevoit să tolerezi aşa ceva, şi încă din partea unei asemenea adunături."

Halatul alb dispare în spatele unei uşi.

Oamenii intră încetişor, strecurîndu-se în vîrful picioarelor.

Petko doarme.

Şi doarme aşa, fără să deschidă ochii, pînă-l învăluie întunericul.

Apoi se stinge.

XIII

Timp de trei zile muncitorii avură puterea în mîinile lor.

Timp de trei zile, steagul roşu fîlfîi pe turnul cu acoperişul mult prea mic.

Timp de trei zile, ferestrele din centrul oraşului rămaseră cu perdelele trase, obloanele de fier ale magazinelor – închise şi străzile – pustii.

Trei zile.

În prima, îi luaseră cu asalt pe jandarmi cînd deschiseseră focul asupra mulţimii (un cursar bătrîn şi încovoiat îl doborîse pe ofiţer, şi ăsta fusese semnalul).

În cea de a doua, muri Petko.

În cea de a treia, se strînse un cerc de fier în jurul oraşului : trupe, jandarmerie, poliţie.

În această zi fu îngropat Petko.

În urma sicriului, muncitorii mărşăluiau încă în rînduri strînse, cu banderola pe braţ, cu arma la umăr. Hotărîţi, dîrzi, ordonaţi. În jurul gropii deschise formară un careu. Traseră în aer. Intonară cîntecul lor frumos, puternic, dîrz, care amintea de un vînt nedomolit : „Hai la lupta cea mare !"

Tăcură.

Unul, cu pieptul scofîlcit, cu mîini lungi, cu o faţă gălbejită, pe care oftica cususe două petice roşii ca focul ; unul în a cărui privire se citea moartea şi căruia foamea încă îi mai sfîşia măruntaiele ; unul căruia nevasta îi murise în timpul lăuziei, pentru că doctorul de la fabrică nu se putea ocupa de şomeri ; unul care nu putuse vorbi niciodată, pentru că tusea îl întrerupea de îndată, ieşi înainte şi ţinu o cuvîntare :

– Acest Andreas Petko, despre care nu ştim nimic, decît că a fost un cursar bătrîn ; Andreas Petko, care zace aici, nici n-a ştiut, poate, ce-a făcut. Şi fapta lui a fost, poate, doar o întîmplare, şi ceea ce am făcut noi după aceea poate că era de la bun început sortit să dea greş... Şi poate că acest cursar n-a fost decît un bătrîn vagabond, care nu ştia ce înseamnă „solidaritate" şi care poate că niciodată în viaţa lui nu auzise nici măcar cuvîntul „proletariat"... Dar el era unul de-ai noştri, din marea familie a dez-

moșteniților, și glontele care l-a nimerit era unul din gloanțele care ne erau hărăzite nouă. Și tot așa de sigur cum e faptul că pînă la urmă noi vom învinge, tot așa de sigur cum e faptul că după fiecare bătălie ne întoarcem mai puternici, mai mari, mai dîrzi, tot așa de sigur e și faptul că acest cursar a căzut ca unul din rîndurile noastre, din rîndurile proletariatului luptător, pe marele cîmp de luptă al viitorului, ca un soldat al revoluției !...

Traseră din nou în aer. Din nou intonară cîntecul. Mărșăluiră neclintiți, dîrzi, umăr la umăr, înapoi spre oraș.

Era seară.

Noaptea, trupele pătrunseră în oraș din toate părțile și restabiliră „liniștea și ordinea“.

1924

IN IMPAS

„Nu există scăpare. Ori cu capu-n piatră, ori cu piatra-n cap, tot la ananghie eşti.“

Vojta Pulkrábek

I

Cît de mare putea deveni dintr-o dată o odaie ca asta ! O odaie care înainte fusese întotdeauna cu mult prea strîmtă şi mică.

Vojta Pulkrábek n-ar fi crezut niciodată că se poate întîmpla aşa ceva cu o odaie : pe neaşteptate începe să crească, văzînd cu ochii, cum s-ar zice, şi devine mare ca... ei, ce mai, cu mult prea mare pentru el şi nevastă-sa.

E adevărat că înainte se aflau aici o mulţime de mobile, scrinul cel galben şi pîntecos, cu blestematele alea de ornamente, care se rupeau mereu, şi trebuiau mereu lipite ; dulapul de haine, împodobit sus cu flori roşii şi albastre ; cele două sipete vechi, de stejar, canapeaua şi scaunele „bune“... iar acum au mai rămas doar cele trei scaune „de toate zilele“, care se clatină, masa şi unul din cele două paturi. Toate celelalte au fost vîndute. Şi hainele de duminică, din dulap, şi rufăria din scrin.

Ei da, asta zic și eu că golește o odaie : o nevastă bolnavă și a șasea săptămînă de șomaj.

S-au și împlinit șase ?

Nu se poate !

Și începe să socotească :

„Asta s-a întîmplat... ? Cînd oare s-a întîmplat ? A, da, în sîmbăta de după cei Patruzeci de mucenici ?" Treizeci și opt de zile încheiate au trecut de atunci, dar el își aduce aminte foarte bine de sîmbăta aceea.

„Parc-ar fi fost ieri."

Totul începuse în lunea de după cei Patruzeci de mucenici, la fabrica de cherestea, jos, la capătul satului, acolo unde drumul trece peste rîu. Iar sîmbăta următoare au lucrat pentru ultima oară și la cărămidărie, sus, la marginea pădurii, lîngă carierele de lut.

Muncitorii de la joagăr începuseră atunci greva pentru că directorul voia să le taie din leafă. Directorul era neamț, vorbea stricat cehește și, evident, în silă. „Dumneata de colo !" le striga el muncitorilor, sau „omule !", pentru că nu-și dădea osteneala să rețină numele străine. Ce e de mirare, atunci, că într-o bună zi a pus să se afișeze :

„Începînd de luni, 22, luna curentă, salariilor actuale li se aplică o scădere de zece la sută. Direcțiunea întreprinderii."

În fabrică nu exista om care să nu-l urască pe director. Chiar și țăranii din sat nu-l puteau suferi : „Joagărul e un lucru bun, dar n-avem un om de-al nostru acolo ! Ăsta care-i acum strîmbă din nas la mirosul gunoiului de grajd ! E prea boieros pentru sat !"

Delegația care încercase să trateze cu el problema salariilor fusese, pur și simplu, dată pe ușă afară.

„Sînteți o delegație ? Aha ! Din partea cui ? A organizației ? Poate nu știau că el nu recunoaște nici o organizație ! O-r-g-a-n-i-z-a-ț-i-e. Asta ar fi frumos, să se

amestece cineva în treburile şi în drepturile lui ! Ehei ! În fabrică se întîmplă ceea ce socoate el că e bun şi drept. Asta şi numai asta, s-a înţeles ? Nu tolerează nici o răzvrătire împotriva hotărîrilor sale. Acolo unde e el director, nu există rebeliuni şi conspiraţii. Cine nu vrea să se supună necondiţionat ordinelor sale... poftim !... există destui şomeri care ar lucra bucuroşi şi pentru un salariu cu mult mai mic. Lefurile au fost reduse, pentru că fuseseră prea mari în raport cu munca depusă. Dacă vor să cîştige mai mult, atunci să şi producă mai mult. Şi cu asta, basta ! În privinţa asta nu încap discuţii şi deci nu-i nevoie să se ostenească. De altfel, n-are vreme de pierdut. Bună ziua !"

Cînd aflară toate astea, opriră maşinile şi ieşiră în fugă în faţa fabricii. Numai cei doi maiştri rămaseră înăuntru.

– Şi cu asta, basta ? Ia stai !

Cînd ceata de oameni ajunse la căsuţa mică şi albă a directorului, găsi poarta grădinii încuiată. În locul uşii şi al ferestrelor oamenii dădură peste obloane cenuşii, de fier.

– Ce înseamnă asta ?

– Sîntem cumva hoţi ?

A doua delegaţie nu fu nici măcar primită.

Mai stătură cîtva timp laolaltă în faţa casei baricadate, strigînd de-a valma. Bineînţeles că zburară şi ameninţări înspre obloanele de fier. Şi o piatră se izbi de ele, dar toate astea n-au durat decît zece minute sau un sfert de oră.

Apoi se retraseră şi se împrăştiară, pentru că între timp se făcuse tîrziu. Nu mai merita să porneşti din nou maşinile.

În dimineaţa următoare se bulucira în faţa porţii încuiate a fabricii.

Deasupra clanţei era lipit un anunţ :

„Începînd cu data de ieri, toţi muncitorii sînt concediaţi. Cărţile de muncă se vor ridica de la birourile întreprinderii, unde se vor plăti şi restanţele de salarii. Cine vrea să

lucreze se va adresa maiştrilor, însă direcţiunea atrage în mod special atenţia că, începînd cu data de azi, toate contractele vechi sînt anulate şi că se discută cu fiecare solicitant în parte. În afară de asta, toţi cei care caută de lucru trebuie să dovedească că nu fac parte dintre instigatorii la excesele de ieri. Direcţiunea întreprinderii."

Nici unul nu ştia ce înseamnă „exces", dar toţi înţeleseră că unora dintre ei voiau să le pună mîna-n gît şi tuturor voiau să le taie din leafă şi din drepturi.

Rămaseră afară.

Nici unul nu se prezentă în faţa maiştrilor.

Grevă !

Astea s-au petrecut la fabrica de cherestea în lunea şi marţea de după cei Patruzeci de mucenici. Sîmbăta a apărut la cărămidărie, de dimineaţă, la o oră cu totul neobişnuită, bătrînul Kotrejch, chiaburul, proprietarul cărămidăriei. La început, Pulkrábek nici nu l-a zărit, pentru că dregea într-un colţ tipare sparte de cărămizi – dar se ştie ce se întîmplă atunci cînd patronul se iveşte pe neaşteptate în mijlocul muncitorilor săi. Fiecare observă imediat că e acolo, chiar dacă nici n-a apucat să-l zărească. Femeile se pleacă mai adînc peste lucrul lor şi trebăluiesc mai zgomotos cu bulgării de lut cafenii, clefăitori, zilierii împing mai repede roabele încărcate peste podeţele ce se îndoaie şi le răstoarnă pe mesele de lucru cu un avînt neobişnuit ; întregul ritm de muncă devine iute şi îndîrjit, iar strigătele prelungi, cîntătoare dintre cariera de lut şi mesele de lucru se transformă în comenzi scurte, tăioase.

Observase aşadar imediat că venise Kotrejch, lăsase jos forma pe care tocmai o dregea şi-i fugise în întîmpinare. Încă de departe văzuse că ceva nu era în regulă.

Ei, şi apoi dispăruseră în birou, adică în despărţitura lăsată într-o rînă, unde bătrînul le plătea întotdeauna leafa... În urma lor muncitorii începuseră imediat să şuşotească – şi totul se dezlănţuise pe dată. Proprietarul îşi repezise cu atîta putere pumnul în masă, încît probele de cărămizi şi uneltele de scris se porniseră zăngănind să joace !

„Afurisită adunătură de trîntori ! Veşnic nemulţumiţi ! Întotdeauna nesupuşi ! Dar ia staţi voi !" Şi fără să-i dea răgaz uluitului Pulkrábek să scoată vreun cuvînt, Kotrejch se pornise să suduie : „Canaliile ! De data asta, însă, şi-au greşit socotelile. Are să fie spre paguba lor. Da, da. Grevă ? Bine ! Nu vor să lucreze ? Foarte bine ! Dar atunci n-o să lucreze nimeni ! Nimeni ! Cui pe cui – chiar dacă ar fi să iasă scîntei ! La urma urmei, el rezistă şi dacă o să ţină cărămidăria închisă timp de două săptămîni. Sau chiar o lună ! El da ! Dar ei... ?"

Şi tot aşa mai departe, pe nerăsuflate, pînă i se tăiase respiraţia, după care Pulkrábek, toropit şi zăpăcit, reuşise să îngaime primele cuvinte :

– De fapt, ce-au ei de-a face cu toate astea ? Ei, aici, la cărămidărie ? Cu greva de la joagăr şi cu toate celelalte ? Ce dumnezeu, au ei de-a face cu toate astea ?!

– Aşa ? Poate nimic ? Nimic ? Şi imediat după asta, aspru, uscat şi indiferent – îndărătul liniştii aparente clocotea însă mînia : Începînd de poimîine, s-a zis cu lucrul. Concediere în masă ! Nu se lucrează la joagăr, nu există scînduri, fără scînduri nu există construcţii, fără construcţii nu-i nevoie de cărămizi ! Înţeles ?

De altfel depindea numai de ei ca să se lucreze mai departe. Trebuiau doar să le explice capetelor seci de jos, de la joagăr, că... Ei, dar ştiau ei şi singuri !

Concediere în masă.

Asta vine cam așa :

Dimineața te scoli la ora obișnuită, cu toate că n-ar trebui s-o faci, cu toate că ai avea timp să dormi mai departe ; te duci apoi sus, la cărămidărie.

Drumul e același, prunii care-l străjuiesc sînt și ei aceiași, iar carierele de lut nu s-au schimbat nici ele. Cărămidăria din spatele colinelor e și acum acolo, ca și altădată ; și cînd, ajuns sus, te oprești pentru o clipă și te uiți în direcția ei, aproape ți se pare că jos, la mese, cele șaisprezece femei lucrează, ca de obicei, cu lut și cu forme de lemn.

Totul e așadar la fel ca înainte și ți se năzare chiar că simți, între braț și șold, gamela de tinichea... pînă ce, dintr-o dată, observi că stiva de cărămizi frumos rînduite unele peste altele s-a rărit ; pînă dai de roabe răsturnate și forme acoperite de păienjeniș.

Pe ele zac ultimele resturi ale muncii care a adormit – bulgări de lut, cenușii, tari ca piatra, în ale căror crăpături nenumărate mișună furnici și păianjeni mici.

„Ptiu, drace !"

Pulkrábek se poticnește cîtva timp de mese, se duce pînă dincolo, la carierele de lut, și se întoarce iar. Apoi pleacă. Pornește pe șosea, în jos, spre fabrica de cherestea, care zace la fel de încremenită și de neînsuflețită ca și cărămidăria. În drum întîlnește cîțiva muncitori, care se îndreaptă, în silă, spre pădure, să adune vreascuri. Apoi, în sat, trece pe lîngă alții care – pentru a nu știu cîta oară – dreg ceva la bordeiele lor ; sau pe lîngă alții (dar acum au dispărut ultimele case), care stau pe povîrnișul neted al malului și prind pește cu undițele – ăștia sînt cei cîțiva fericiți care au permis de pescuit. Iar pe ceilalți îi găsești jos, lîngă zidul dinspre miazăzi al fabricii, la pichetele de grevă.

Stau trîntiţi acolo, pe nişte saci vechi, fumează buruieni şi joacă „Ferbl“ [1].

Toţi sînt cam descumpăniţi şi ursuzi, furia îi apucă fără vreun temei şi ocărăsc. Nu mai sînt de loc ca în primele zile de grevă. Odihna ţine cam prea mult ; şi cu toate că foamea încă nu le-a pus mîna-n gît (fiecare îşi are, doar, petecul lui de pămînt cultivat cu cartofi, cîţiva iepuri de casă şi găini şi poate chiar o capră), puţinele provizii n-o să mai ţină mult, iar pînă la noua recoltă mai e.

Şi apoi, nici flăcăii cei tineri nu se mai află printre ei. Obrăznicăturile acelea cu şepci cu cozoroc mare, puse pe-o ureche, şi cu cravatele lor în culori vii, ţipătoare, şi-au găsit de lucru în altă parte. Numai cei vîrstnici au rămas aici, cei care nu pot pleca, pentru că-şi au aici bordeiele, nevestele şi copiii.

Femeile, şi ăsta-i un capitol !

Ce-i drept, nu se văicăresc şi nu cobesc decît rareori, dar ajunge să te uiţi la ele cum se furişează umile prin odaie, cum taie pîinea, sau cum cîntăresc făina ! Dracu s-o ia de treabă ! Cauţi atunci să stai cît se poate mai puţin în casă !

Afară e început de primăvară. Primăvară limpede şi sfielnică. Plină de boare înmiresmată şi de culori vii şi limpezi : alb, azuriu, verde-deschis – miros de pămînt, mireasma rîului, miros de răşină.

Cu toate astea, nu mai e la fel de frumos ca în primele zile, cînd se luau încă în zeflemea unul pe celălalt :

– Ia uitaţi-vă cum s-a mai tolănit ăsta ! Ca un conte ! Îţi convine, grăsanule, ai ? Te rotunjeşti ca un pepene de atîta trîndăveală. Bătrînica ta ar trebui să fiarbă mai puţini cartofi.

Sau la prăjitul peştilor :

– Mic mai e peştişorul ăsta, dă-l naibii !

[1] Joc de cărţi, asemănător cu pocherul (n. r.).

– Puteai să-l mai laşi să crească !

Da – cum era nu mai e. Şi pe lîngă toate, nevasta zace bolnavă.

Dracu ştie cum s-a întîmplat. Doar înainte muierea asta nu ştiuse niciodată ce-i boala !

Ce-i drept : grăsime de prisos n-a avut niciodată, şi coastele i le puteai număra întotdeauna... o adevărată scîndură... într-un cuvînt, slabă ca un ogar, cum s-ar zice ! În braţe însă avusese mai multă putere decît mulţi vlăjgani şi fusese iute ca argintul-viu.

Sprintenă şi vioaie ca ea, mai rar, şi acum, dintr-o dată...

Dar cine dracu se pricepe la bolile astea ?!

Şi uite-aşa, zace în pat de luni de zile, faţa i-e galbenă şi zbîrcită de tot, numai pomeţii au pete roşii, orbitele ochilor sînt vineţii, şi nici nu mai întoarce măcar capul cînd intră cineva pe uşă.

În fiecare dimineaţă faţa îi e mai trasă, şi trupul mai slăbit şi mai prăpădit decît cu o zi înainte.

Ca şi cum s-ar topi pe picioare.

Da, da, se topeşte Milada, nu-ncape îndoială ! Ca o bucăţică de zahăr pătrunsă de umezeală – în tăcere, fără prea mult zgomot, cum s-ar zice, dar fără să poată fi oprită.

Înspăimîntător ! Drace !

Măcar de-ar suspina sau de-ar geme, de-ar ţipa, de s-ar zvîrcoli încolo şi încoace sau de-ar tuşi ! Dar nu, nimic din toate astea. Zace tăcută şi nemişcată, nu scoate o vorbă, dormitează cu ochii pe jumătate închişi, ca şi cum ar vrea, de la o clipă la alta, să se cufunde într-o toropeală şi mai grea, şi mai apăsătoare.

O singură dată s-a trezit de-a binelea în tot timpul ăsta, atunci cînd doctorul a vrut s-o trimită la spital.

La spital nu se duce ! Acolo n-au s-o ducă cu nici un preţ ! Nici cu de-a sila ! Şi nici să nu încerce, pentru că, altminteri, fuge de acolo, aşa cum se află, în cămaşă. În pădure, sau... sau de-a dreptul în apă.

„Da, da, în apă. Mai bine în apă decît acolo !“

Fusese atît de agitată, de înfrigurată, încît el – ce-i drept, clătinînd din cap – îi făcuse pe voie şi o lăsase aici.

III

Boala costă bani.

Asta-i lucru ştiut.

Cu cît ţine mai mult boala, cu atît e nevoie de mai mulţi bani.

Asta se ştie de cînd lumea şi e un lucru atît de firesc, încît, de fapt... dar tocmai aici e buba.

„Nu se poate spune că n-am răbdat de foame în aceste cinci săptămîni, iar dacă greva şi şomajul mai ţin mult – şi cam aşa se arată ! – o să mai treacă multă vreme pînă să mă satur ca lumea. Dar să mor de foame... asta nu ! Nici cînd mi se vor fi terminat ultimele provizii. Pentru mine şi pentru Milada se va găsi întotdeauna ceva de mîncare ! Iar pentru Milada şi un strop de lapte. Sînt doar băieţi buni tovarăşii ! Nu te lasă să te prăpădeşti. Atîta timp cît ei mai au ceva de îmbucat, o să avem şi noi.

Să mor de foame... asta nu ! Dar bani ? De bani n-o să pot face rost. Nici chiar la cei mai buni tovarăşi. Doar nici ei n-au.“

Va să zică, cu gologanii e cam albastru. Dar tocmai de asta e nevoie ! Medicul o să aştepte poate pînă o să aibă din nou de lucru, dar doctoria, nu. Asta se cere plătită cu bani peşin. Şi nici măcar nu-ţi trece prin minte că ai putea să-i ceri farmacistului pe datorie, ca unui cizmar sau unui brutar.

Şi, la drept vorbind... hm... pentru a spune adevărul... hm... doctoria n-a fost de fapt de nici un folos pînă acum.

Milada înghite tot timpul pilulele astea şi picăturile şi totuşi se topeşte... da, pînă ce într-o bună zi...

Un gînd nou rupe pentru o clipă şirul reflecţiilor de pînă acum.

„Dacă nu-i bună la nimic – atunci de ce s-o mai cumpăr ?!"

Dar numai pentru o clipă. Apoi e imediat alungat. Dar nu de spaimă, de ruşine sau de dragoste. Nu !

Pulkrábek nu se sperie, căci nu e doar pentru prima oară că stă să chibzuiască asupra bolii nevestei-si (aşa cum e felul lui, încet şi cu băgare de seamă, ca şi cum ar rîndui, una peste alta, cărămizile într-un cuptor : fiecare e mai întîi întoarsă pe o parte şi pe alta, privită, pipăită, examinată şi cîntărită în mînă înainte de a fi pusă la locul cuvenit) ; şi nici nu e pentru prima oară că ajunge la concluzia că boala o să se termine, fără doar şi poate, prost.

Nici nu se ruşinează, pentru că, de, cum să-i fie ruşine de o judecată pe care i-a vîrît-o bine în cap însăşi viaţa, viaţa asta păcătoasă de muncitor cărămidar, care ciopleşte judecăţi ca din topor, dar pe şleau, pe înţelesul tuturor ?! De pildă asta :

„Cît timp eşti sănătos, totul e în regulă. Dar cum nu mai eşti într-ale tale şi nu mai tragi nădejde să te pui din nou pe picioare, e mai bine să-ţi dai mai devreme duhul decît mai tîrziu !"

Aşadar, de spaimă şi de ruşine nu poate fi vorba. Şi în ceea ce priveşte dragostea... doamne sfinte, dacă Pulkrábek se uită aşa, mai cu luare-aminte, la Milada lui, nu pricepe de loc cum de i-a putut suci capul muierea asta. Dinţi albi, frumoşi şi păr negru, des mai are şi acum, dar c-o îndrăgeşte, cum s-ar zice...?

Aşadar, nici dragostea nu-i cea care alungă gîndul cel nou.

Rămîne, prin urmare, un singur lucru : că e vorba de un tovarăş, că nu-ţi poţi părăsi la ananghie tovarăşul.

Şi celălalt lucru, nu mai puţin adînc intrat în sînge şi devenit instinct, manifestare vitală : că se bate. Acum, ca şi înainte – de cînd respiră. Cu o tacită şi firească accep-

tare şi fără multă vorbă, încleştat, necondiţionat şi dîrz. Pentru toate şi pentru toţi. Pentru bucata de pîine şi pentru a-şi petrece viaţa cu femeia lui ; cu bătrînul Kotrejch şi cu iarna geroasă. Şi, de bună seamă, şi cu această boală perfidă.

IV

„Cei care vor să lucreze (şi cei necalificaţi) sînt angajaţi pe loc de conducerea fabricii. Salariul, după învoială. Se plăteşte un acont de douăzeci coroane imediat, la semnarea contractului de muncă. Prezentarea zilnic, de la orele 7 la 18, la biroul întreprinderii.“

Cine ştie de cît timp atîrnă neobservat blestematul ăsta de anunţ, pe tabela de afişaj a primăriei ?!

Nu-ţi părăseşti tovarăşul la ananghie.

Asta e doar de la sine înţeles şi cît se poate de limpede, nu-i aşa ?! Aici nu încape nici un fel de răstălmăcire.

S-ar putea crede că-i aşa ! S-ar putea crede !

În realitate însă, povestea nu e de loc atît de simplă pe cît pare. E mult mai încurcată în realitate. E chiar a naibii de încurcată ! Un lucru e limpede : trebuie să facă rost de doctorie. Nu se poate să-şi părăsească nevasta. Dar nici pe tovarăşii de la cărămidărie şi pe cei de la joagăr nu se poate să-i părăsească !

Dar ce să faci, la urma urmei, dacă pe la tovarăşii tăi nu se mai găseşte nici un pîrlit de creiţar, iar pe de altă parte mai curînd reuşeşti să storci apă din piatră seacă decît unui ţăran cîţiva gologani ? De nu vrei să-ţi laşi nevasta cu totul şi cu totul fără ajutor, ce altceva îţi rămîne decît drumul spre biroul întreprinderii ? (Da, da, doctoria probabil că nu foloseşte la nimic, dar Milada crede în ea. O înghite cu atîta încredere, încît, pur şi simplu, trebuie să-i facă rost de ea. Trebuie – altminteri nu eşti decît un nemernic.)

Hm, şi dacă s-ar duce să se prezinte ? N-ar fi oare un nemernic ?

Da, povestea e al dracului de încurcată. Poţi s-o suceşti şi s-o învîrteşti cum vrei – şi într-un caz, şi într-altul rămîi un ticălos !

Nu există scăpare. Ori cu capu-n piatră, ori cu piatra-n cap, tot la ananghie eşti.

Degeaba se tot trage de nasul mare şi borcănat, degeaba îşi tot scarpină scăfîrlia lucie, galbenă, ca un ou, toate speculaţiile şi frămîntările nu ajută la nimic : proverbul despre lupul care s-a săturat şi despre capra care a rămas totuşi teafără nu poate fi aplicat în viaţă.

Afurisită poveste !

Nu foloseşte la nimic faptul că-şi spune :

„Doar nici cutare, sau cutare nu s-a sinchisit, la o adică, de tovarăşi, nici cît negru sub unghie !"

Şi îndată îşi obiectează singur :

„Şi dacă ! Înseamnă că trebuie să fac la fel şi eu ? Ei, atunci... !"

Dar la urma urmei, cămaşa ţi-e mai aproape decît haina.

Da, da, dar Milada nu e totuşi decît un singur om, pe cînd acolo e vorba de o mulţime – şi atunci, din cauza ei poate să... mai ales că e pe cale să se stingă... ăsta e doar adevărul, sau nu ?

Sau ?

Dar atunci...

Atunci ce ?

Ce la urma urmei ?

Ce la dracu ?

Din fericire, tocmai cînd era mai descumpănit i-a răsărit în minte un gînd familiar şi drag, care-i aduce alinare :

„Ani de-a rîndul a lucrat într-una la cuptorul de cărămizi, la mesele cu forme, la locurile de uscare şi la încărcat. A avut întotdeauna de-a face cu suprafeţele regulate

ale cărămizilor, a potrivit, a netezit, a rînduit, a înălţat, a clădit, cum s-ar zice.

Asta i-a intrat în sînge.

Asta l-a familiarizat cu o idee, făcîndu-l s-o îndrăgească cu mult înainte de a o fi auzit exprimată limpede de alţii :

«Clădeşti şi clădeşti într-una. Case şi fabrici şi mai ştiu eu ce. Şi de fapt ar trebui reclădită mai întîi lumea asta cîrpită. Doar nu e bună de nimic aşa cum e ! Trîntorii au cele mai bune locuri, şi alde noi, nimic ! Trebuie dărîmată, şi apoi reclădită. Trainic şi cu bună rînduială, aşa cum se cuvine ! Trebuie ridicată o construcţie cu totul nouă ! Una în care fiecare din cei ce lucrează cum se cuvine să primească şi locul cuvenit. La fel de bun şi la fel de mare ca al tuturor. Da ! De bună seamă că ăsta nu-i un lucru prea uşor şi că singur n-o poţi scoate la capăt cu aşa ceva, dar dacă toţi sînt solidari (superioritatea numerică e doar de partea lor), dacă toţi sînt solidari, trebuie să izbutească.»

A fi solidar!

A fi solidar !

Gîndul acesta e mîngîiere, refugiu şi dor plin de nădejde.

Nu-i oare limpede ce-ar trebui să se întîmple ?“

V

Şi totuşi, lucrurile iau o altă întorsătură.

De asta însă sînt vinovate nopţile.

Nopţile, căci de n-ar fi fost ele – trei în răstimp de şaptezeci şi două de ore – lucrurile nu s-ar fi petrecut aşa. Negreşit că nu !

În timpul zilei – cînd, în ciuda tuturor gîndurilor consolatoare şi a motivelor temeinice, nu mai vezi nici o scăpare – ai cel puţin înaintea ta, aievea, concret, tot ceea ce te apasă, anunţul de pildă, sau sticla de doctorie goală. Îţi dai atunci limpede seama că întrebarea în legătură cu

cele douăzeci de coroane e pe deplin justificată (douăzeci de coroane nu sînt un fleac) ; îţi mai dai însă seama că a trece spre biroul fabricii nu e altceva decît un drum îngrozitor printre două rînduri de vergi (prin faţa tuturor ferestrelor), cu mult prea lung ca să poţi ajunge vreodată la capăt. Observi atunci într-adevăr că faţa femeii se scofîlceşte în aceste zile mai repede ca înainte ; dar observi şi faptul că tovarăşii încep să intre la bănuială cînd te opreşti în faţa anunţului îngălbenit.

Noaptea însă e altfel.

Lucrurile astea concrete nu mai există, nu mai vezi duşmanul cu care trebuie să te lupţi.

Eşti singur, singur-singurel cu înceata şi totuşi atît de zgomotoasa răsuflare a bolnavei, care se aude ca bîjbîitul deznădăjduit al unui copil rătăcind obosit, sau ca ticăitul unui car în lemn vechi. Singur cu răsuflarea asta, în a cărei cadenţă de marş, tot mai accelerată, drumul nesfîrşit de lung spre biroul fabricii se transformă într-un singur şi mărunt pas, iar faţa Miladei se închirceşte într-un mic bumb alb de sidef.

Se apără trei nopţi. Luptă. Gîfîind şi gemînd. Cu dinţii încleştaţi. Cu ochii secătuiţi. Cu tîmplele şiroind.

În zorii celei de a patra zile capitulează.

Nu se poate altfel.

După care evenimentele se succed în următoarea ordine cronologică :

În dimineaţa celei de a patra zile, Pulkrábek dispare încă înainte de răsăritul soarelui, fără ca cineva să ştie unde.

În cursul dimineţii, tovarăşii, care s-au adunat la cîrciumă să se sfătuiască şi-l aşteaptă zadarnic („Ce-o fi astăzi cu el ? altminteri e doar cel mai punctual dintre toţi !"), trimit de trei ori un băiat în partea de sus a satului ca să-l aducă : de două ori la coliba lui şi o dată chiar la cărămidărie. („Nu poţi să ştii – poate că e sus şi umblă

haihui. A fost, de altfel, puțin cam ciudat în ultimele zile".) Așadar, de trei ori. Și de fiecare dată fără nici un rezultat.

La o oră înaintată a dimineții – acum toți știu că s-a întîmplat ceva cu Vojta Pulkrábek – cineva aduce vestea că neveste-si îi merge atît de rău, încît... Pulkrábek, de altfel, tot nu s-a întors încă. („Ia stai ! Bineînțeles. S-o fi dus după un doctor.")

Puțin înainte de amiază se aude că Milada a murit și îndată după asta apare Pulkrábek, care se vede cît de colo că e sleit de puteri. Are o expresie rătăcită, cizmele-i sînt albite de colbul din drum, fața-i e brăzdată de sudoare și de murdărie. Întrucît vine din partea de sus a satului și se îndreaptă, fără-ndoială, spre primărie, e limpede că se duce să-anunțe moartea soției sale.

Înaintează încet, cu pași ciudat de greoi și fără viață. Partea de sus a trupului e aplecată înainte, apăsată, parcă, de o povară. Nici nu ia în seamă cele cîteva strigăte care i se adresează.

În fața primăriei se oprește – dar numai ca să se asigure, printr-o privire, că anunțul cu pricina se mai află acolo. Apoi pornește mai departe, înspre joagăr.

Dar jos, lîngă rîu, se abate din drum și apucă pe cărarea din apropierea fabricii, care duce spre căsuța albă a directorului. Cei din pichetele de grevă, care – din simplă obișnuință și pentru că nu prea au altceva de făcut – își omoară timpul pe lîngă poarta fabricii, se holbează uluiți în urma lui, cu gurile căscate.

„Heei !"

Dar el a și dispărut în casa cea albă.

O jumătate de oră mai tîrziu – atîta a durat pînă ce tînărul de la birou, brusc smuls din moțăială, să înțeleagă ce vrea omul din fața lui – Pulkrábek, cu o bancnotă foșnitoare de douăzeci de coroane în pumnul strîns încleștat, a ieșit iar din penumbra biroului în lumina vie a amiezii.

La vederea lui, o droaie de băieţandri, care, fără-ndoială, l-au pîndit, o iau la sănătoasa, ţipînd.

Pulkrábek stă cîtăva vreme pe prag, cu braţele atîrnînd fără vlagă, cu faţa cenuşie îndreptată în sus, ca un cîine orbit care caută lumina. Apoi, dintr-o dată, se pune în mişcare şi se îndreaptă, cu paşii lui ciudat de greoi şi fără viaţă, spre sat.

Linişte.

Se aude numai tîrşitul cizmelor lui, cu hîrşcîitul acela de cuie şi potcoave.

Şi aşa cum tîrşitul şi hîrşcîitul cizmelor lui Pulkrábek sînt singurele zgomote care întrerup liniştea, tot aşa şi mersul lui obosit şi împietrit e singura mişcare în mijlocul unei mari şi apăsătoare neclintiri.

Ajunge la primele case. Uliţa e pustie. La jumătatea drumului spre coliba lui, chiar peste drum de primărie, îl opreşte bătrîna Marjanka şi-l întreabă cu vocea ei zgomotoasă, hîrîitoare, de om tare de ureche, dacă răposata Milada a avut parte de o moarte uşoară :

– Zău, a meritat o moarte uşoară, sărmănica de ea ! Bine c-a scăpat de chinuri.

– Cee-e ?

Se holbează la ea fără să înţeleagă, ca lovit în moalele capului. Atunci ea repetă întrebarea.

– Cee-e ?

Faţa lui prinde viaţă. E atît de înspăimîntătoare şi atît de îngrozită, încît Marjanka, făcîndu-şi cruce, se trage înapoi :

– Sfîntă fecioară ! S-a scrîntit !

Şi o ia la goană, ţipînd ascuţit, în timp ce el se clatină ameţit într-o parte şi într-alta şi apoi se prăbuşeşte greoi.

Cînd, după o bună bucată de vreme, se întoarce cu o grămadă de oameni, nu mai e nici urmă de Pulkrábek. Doar şapca unsuroasă de piele şi un petic de hîrtie mototolit – anunţul cel galben.

VI

Puţin mai tîrziu, bătrîna Marjanka dă buzna în ultima colibă din partea de sus a satului.

La zgomotul paşilor ei, Pulkrábek, care tocmai se apleca peste nevasta lui, moartă, sare speriat în sus şi se întoarce cu o mişcare bruscă. În mînă ţine o frînghie.

La vederea frînghiei, bătrîna începe să bocească :

– Doamne, Isuse Cristoase, îşi face seama... !

Pulkrábek se uită ţintă la ea, uimit. Apoi înţelege.

– Ce ţipi ? Crezi cumva că vreau să mă spînzur ! ? Izbucneşte într-un rîs răguşit. Prostii ! Frînghia e pentru pantaloni !

Arată înspre duşumea, unde zac aruncate bucăţile rupte ale unor brăcinari.

Auzindu-i rîsul, bătrîna îşi pierde graiul. Stă, cu bărbia tremurîndă, şi se holbează. Nu înţelege nimic din ceea ce se întîmplă.

Pulkrábek a făcut un ochi la frînghie, şi-acum se încinge cu ea peste mijloc.

– Aşa – acuma ţin iarăşi.

Îşi trage pantalonii, potrivindu-i, şi întinde mîna după haină, care atîrnă pe speteaza unui scaun. Încet şi tacticos, începe s-o scuture de praf.

– Trebuie să cobor în sat, să le explic oamenilor cum s-a întîmplat de fapt totul. Ştii ? Altfel, pînă la urmă mai sînt în stare să creadă că bătrînul Pulkrábek e un ticălos şi că i-a vîndut. Se opreşte din treabă, ca să-şi scoată luleaua afumată şi s-o aprindă. Pufăie : Şi... dacă ar fi într-adevăr unul dintre cei care-şi vînd tovarăşii... s-ar fi... Îşi duce mîna la beregată şi arată că şi-ar fi pus ştreangul de gît. Dar nu e de loc un ticălos. Tocmai asta e ! Înainte, cînd ai intrat, tocmai îi explicam asta Miladei.

Marjanka își face cruce. („Pentru numele lui dumnezeu, e nebun ! Ar trebui...“) Dar spaima i-a intrat într-atît în oase, că nu se poate urni din loc.

Așa că-l ascultă pe Pulkrábek, care urmează mai mult pentru sine decît pentru dînsa :

– Milada, i-am spus eu, Milada, uite, ar fi din nou bani pentru doctorie, dar acuma nu mai ai nevoie de ea ! Frumoasă poveste, Milada, ce zici ? Afurisitul de mine ! Pe tine te-am lăsat să te prăpădești și pe deasupra i-am mai vîndut și pe ceilalți ! Frumoasă poveste, ptiu, drace ! Intr-adevăr, nu-i rămîne omului altceva de făcut decît...

Și din nou arată că și-ar fi pus ștreangul de gît, iar Marjanka își face cruce pentru a doua oară.

Tăcere.

Apoi, el vorbește mai departe :

– Hm... da... numai că... numai că... spune-mi, Milada, cum e de fapt ? Sînt într-adevăr vinovat că s-a întîmplat așa, sau te-am lăsat să te prăpădești numai pentru că mă gîndeam mereu : uite, ai să mai aștepți o zi, poate totuși mai pică un ajutor de undeva și nu trebuie să-i lași de căruță pe ceilalți. Spune, n-a fost așa ? Ei, vezi ! Și apoi, arvuna, după ea m-am dus abia atunci cînd nu se mai putea altfel. Da ! Și pentru că mă gîndeam mereu : „Milada, nu, ea nu trebuie să crape ! Pentru ea trebuie să faci rost de bani !“ Ei ! Ce spui acum, Milada ? Nu-nțelegi cum s-a întîmplat, ce zici ?

La aceste cuvinte, se uită spre Marjanka. Clănțănind din dinți, ea încuviințează din cap. Dar privirea lui lunecă din nou în jos, spre haina pe care o tot scutură de praf cu mîinile.

– Nici vorbă... nici vorbă ! Nici nu-i prea lesne de înțeles așa ceva. Toată viața ai fost un om cumsecade, ai știut totdeauna ce e bine și ce-i ticăloșie, și acum, dintr-o dată...

În clipa asta Marjanka se scutură în sfîrşit de ameţeala care a ţintuit-o pînă acum de prag şi o ia la sănătoasa. În urma ei, uşa se trînteşte cu zgomot. Pulkrábek tresare, se uită uimit în jur : la uşă, la pat, la haina din mîinile lui. Apoi îşi vine în fire.

Peste buzele lui flutură un zîmbet, şi în timp ce-şi îmbracă încet haina se întoarce pentru ultima oară spre moartă :

– Ia te uită la Pulkrábek al tău, Milada ! Stă şi-ţi vorbeşte de nu ştiu cît timp, iar tu nici nu mă auzi – şi doar trebuie să coboare în sat şi să le explice oamenilor cum e de fapt povestea cu ticăloşia lui : că unul de-alde noi se ticăloşeşte numai pentru că-i lipsesc cei cîţiva gologani pentru doctorie şi că gologanii îi lipsesc numai pentru că bătrînul Kotrejch îşi închide cărămidăria, şi în general..."

În general :

Pentru că lumea nu e bună de nimic aşa cum e !

Pentru că trebuie întîi reclădită !

Trainic şi cu bună rînduială. Aşa cum se cuvine ! Şi din temelie, se-nţelege !

1927

ÎNȚELEPCIUNEA DE PE URMĂ

„Cel singur nu e decît spumă deasupra valului ; mărirea e o simplă întîmplare.

Nu-mi mai trece prin minte să mă plec în fața cailor de paradă și a acelor «gură-cască» de care e populată istoria."

Georg Büchner [1]

Ultima zi – de fapt nici nu era o zi întreagă, ci doar cîteva ceasuri păcătoase dinainte de prînz – părea nesfîrșit de lungă.

Asta nu pentru că dorul de libertate ar fi făcut ca ceasurile de așteptare, pînă să-i dea drumul, să-i pară de neîndurat ; doar nu era un novice și nu trăia pentru prima oară o astfel de „ultimă zi".

Nici din pricină că stătea singur cuc în celulă și trebuia, de bine, de rău, să-și omoare timpul. Dumnezeule, era doar cît se poate de obișnuit să stea singur într-o celulă ; nu întotdeauna găseai societate în „camerele de oaspeți" ale unor posturi de jandarmi izolate sau în depozitele de tulumbe ale pompierilor de prin sate.

---

[1] Poet democrat-revoluționar german (1813—1837) (n. r.).

Ceea ce făcea ca aceste ultime ceasuri de închisoare să pară neîndurător de lungi, ceea ce nu-l lăsa nici să stea pe bancă și să moțăie, nici să se tolănească pe pricichiul ferestrei și să-și despăducheze cămașa – pentru ultima oară și numai din simplă pasiune pentru vînătoare, din obișnuință, cum s-ar zice – ceea ce-l mîna, neliniștit, de la un perete la celălalt, era cu totul altceva. Și anume : căruța

Da, da, căruța. Sau, mai bine zis, căruțul. Căci cine ar fi luat vehiculul acela rablagit, cu coviltir lăsat în jos, care se ținea întreg numai printr-o minune, drept căruță ? Așadar, căruțul pe care Franta Halaburda îl predase, la intrarea în închisoare, domnului gardian de la magazie și la care abia dacă se gîndise în treacăt, o dată sau de două ori, în tot timpul celor paisprezece luni de detențiune.

Acum, firește că se gîndea la el.

Cu atîta intensitate și stăruință, încît i se părea că aproape niciodată în viața lui nu s-a gîndit la altceva.

În realitate, se gîndise la afurisitul de căruț abia în dimineața aceea, cu totul pe neașteptate, tocmai în clipa cînd era pe cale să pescuiască singurul ochi de grăsime din ciorba fierbinte și ca de obicei cam afumată.

Din clipa aceea căruțul rămăsese înfipt în mintea lui Halaburda și era tot atît de greu de urnit de acolo ca și mirosul stătut de ciorbă din cotloanele celulelor și gangurilor.

Din clipa aceea nu-i mai dădu pace gîndul : „Doamne sfinte, dacă lemnul o fi putrezit pînă într-atîta, încît la prima mișcare căruțul o să se desfacă în bucățele ? Ce-o să se întîmple atunci ?"

Ca și cum în timpul celor paisprezece luni ar fi putut mișca măcar un deget pentru a-și feri căruțul să putrezească !

Ei da, firește : de gîndit nu s-a gîndit prea des la el, și de altminteri la ce-ar fi ajutat asta ? La urma urmei, ar fi fost...?

Nu, n-ar fi fost ! Atunci...

Din păcate, gîndul nu se lăsa alungat de aceste constatări și o lua mereu de la capăt :

„Dar dac-o fi într-adevăr atît de putred, încît are să se desfacă în bucăți – ce-o să se întîmple atunci ?

Da, ce-o să se întîmple ?

Halaburda nu găsea nici un răspuns.

Știa numai că acest căruț făcea pur și simplu parte din viața de „afară“, pentru că... ei bine, pentru că întotdeauna a făcut parte din ea.

Sau nu chiar întotdeauna ?

Dar asta era o poveste cu mult prea veche și, pe lîngă toate, Halaburda și-o amintea numai atunci cînd era beat. Acum însă era treaz, în cuvenită conformitate cu spiritul de severă cumpătare și cumpătată severitate al „Regulamentului pentru închisorile județene“, și ca atare nu-și amintea de acel trecut fără căruț. Ba dimpotrivă.

În amintirea lui, căruțul se tîra în urmă-i, peste covorul neted de cetină de pe gloduroase drumuri de pădure. Undeva, la marginea pădurii, se oprea, aprindea un focșor și-și frigea ceva : cartofi sau – dacă avea noroc – o bucată de carne, o găină, poate, sau un cățeluș. Friptura trebuie să fie repede gata, înainte de a se ivi vreun paznic. Da – și apoi stai întins pe spate, sătul și leneș, și sufli în aer fumul lulelei.

În amintirea lui Halaburda, roțile hodorogite scîrțîie prin praful alb și moale al drumurilor. Ele par fără de sfîrșit, cu prunii care le străjuiesc de-o parte și de alta ; te simți liber de tot pe drumuri, fericit, și nici chiar jandarmul care scotocește înciudat prin boarfele din căruță și mîrîie ceva despre negustorie clandestină și de arestare nu-ți poate strica buna dispoziție.

În amintirea lui, căruțul huruia pe caldarîmul din pietre de rîu al micilor orașe de provincie, acompaniind cu mu-

zica lui stridentă litania lui Halaburda, care de atîta timp nu-şi mai înălţase strigătele înspre ferestre.

Hei, dar o mai fi ştiind oare să strige ?

Şi încetişor de tot, pe ascuns, îşi încearcă melopeea :

Zdrenţe – ?! Oa-a-se ?!
Zdrenţe – ?! Oa-ase ?!
De iepure – blăniţe !

II

Dar în sfîrşit s-a terminat şi această dimineaţă şi a trecut chiar şi ceremonia eliberării.

Eliberarea !

Începe cu schimbatul hainelor : propriile-ţi haine, vechi şi buni prieteni, sînt din nou în posesia ta şi-ţi flutură în jurul mădularelor. Cam miros, ce-i drept, a mucegai, a magazie, a dezinfectant şi a praf de molii, dar şi a libertate, a şosea, a secărică şi a pîine proaspătă de ţară.

Se termină şi cu descuiatul ceremonios al porţii grele ; şi la urmă – cuvintele de despărţire, mormăite cu vitregă blîndeţe şi cu un aer de gîde protector : „Ei, să nu te mai prindem aşa de curînd din nou pe aici, Halaburda, altminteri..."

Între schimbatul hainelor şi descuiatul porţii se mai întinde însă un şir întreg de întîmplări care parcă nu mai iau sfîrşit.

Întîi, plictisitoarea şi totuşi iritanta aşteptare în anticamera cancelariei : dezolant de sărăcăcios mai arată, cu cele două scaune prăpădite, cu scuipătoarea emailată şi colbuită, în care nu îndrăzneşti să scuipi, şi cu portretul îngălbenit al preşedintelui.

În încăperea alăturată scîrţîie, nemulţumite, peniţe străvechi, iar prin uşa dinspre coridor, bolnavă parcă de gălbenare, pătrunde monotona înşiruire a unei inventarieri de efecte :

„Batistă, prosop, obiele !"

„Batistă, prosop, obiele !"

Apoi „vizita" : doctorul se uită la tine, posomorît, prin ochelarii strîmb aşezaţi : „Ce ? Încă unul ? Te doare ceva ? Nimic ? Ei, atunci, scrie : «Eliberat subiectiv sănătos !» Mai e ceva ? Ei, slavă domnului !" Şi doctorul cel trist. cu pantalonii ponosiţi, lustruiţi, brăzdaţi parcă de cute de îngrijorare, a şi dispărut pe coridor, iar tu stai iarăşi în anticamera cancelariei, şi aştepţi, şi aştepţi.

Apoi, protocolul de eliberare : foşnetul uscat al actelor îngălbenite, colbuite ; întrebări iritate ; înceata, foarte înceata înaintare a unei peniţe amatoare de rotogoale ornamentale pe o hîrtie care e apoi pedant şi ceremonios împăturită.

Urmează apoi o nouă aşteptare în anticamera cancelariei.

Apoi, plata economiilor : „Aşa, ăştia-s banii dumitale ! Şi vezi să nu-i bei în prima cîrciumă, altfel, cît ai clipi, ajungi din nou aici. Înţeles ?!"

În sfîrşit, invitaţia : „Gata, dă-i drumu ! În curte !"

Jos, în curte, în faţa şopronului, e ultimul popas.

E enervantă aşteptarea asta, în timp ce gardianul caută pe-ndelete printre cheile lui pe cea potrivită şi descuie uşa şopronului :

„Uite-l !"

Mîinile, care se întind spre oişte, tremură atît de tare, încît trebuie să se oprească pentru o clipă. Abia după ce se mai potoleşte trage căruţul din întunericul şopronului, afară, în lumina vie.

„Ţine !"

Într-adevăr ! E întreg şi nevătămat. Coviltirul, coşul, roţile, toate-s la locul lor şi toate-s în bună stare ! Lipseşte numai sacul cel mic. „Sacul pentru nasturi", în care păstrează nasturii tăiaţi de pe zdrenţe şi din vînzarea cărora se poate ciupi un cîştig suplimentar.

Şi era acolo cînd Halaburda predase căruţa. Ba mai mult : fusese aproape pe trei sferturi plin ! Halaburda ştia asta cît se poate de bine.

„Ce nasturi frumoşi ! Pe trei sferturi plin, asta ar face... ia stai să vedem... asta face, dacă negustorii din piaţa de vechituri mai plătesc preţurile de odinioară, asta face ca la vreo..."

Sumbrele lui presimţiri că s-a întîmplat ceva cu căruţul n-au fost aşadar neîntemeiate. Cîştigul suplimentar s-a dus pe copcă. Fir-ar să fie !

Dar, la urma urmei, tot e mai bine că s-a pierdut sacul cu nasturi decît să se fi stricat căruţul, nu-i aşa ? Chiar dacă...

În această clipă, gardianul, care a şi ajuns la poartă, latră :

– Ei, ce mai e ? Te pomeneşti că pîn'la urmă vrei să rămîi aici ?!

Atunci Halaburda se smuceşte o dată, îşi aruncă hamul peste umăr şi se porneşte la drum.

În spatele porţii, ale cărei canaturi se închid, în spatele zidului înalt şi crestat, clădirile cenuşii-gălbui, cu lungile şiruri de ferestre zăbrelite, cu coşurile negre şi cu crucea de pe frontonul din mijloc, se pierd pe nesimţite.

Roţile căruţului îşi încep muzica lor stridentă.

Totu-i în regulă !

Totu-i în regulă !

Căruţul e întreg şi nevătămat !

III

Peste coamele caselor din piaţă, pestriţ zugrăvite, lumina soarelui scînteia, revărsîndu-se din plin.

Halaburda – trăgînd în urma lui căruţul – se ivi la capătul unei uliţe lăturalnice, îngustă şi întunecoasă ca un tub, cufundată în umbră şi se opri în loc, orbit :

La naiba !... Îşi frecă ochii înainte de a putea desluşi ceva. Dar apoi scuipă mulţumit :

„Da, piaţa... da, da. Rîzînd, îşi întinse braţele : Asta mai zic şi eu !"

De-a lungul drumului, prin uliţe înguste, întunecoase, încă nu-şi dăduse bine seama de faptul că era din nou liber, dar aici, în piaţă, era cu totul altceva. Aici simţeai lucrul ăsta cum se cuvine. Aici era spaţiu, aer, orizont. Şi în general, la vederea acestei pieţe putea să-ţi treacă prin minte că erai cu totul în altă parte, într-un alt oraş – atît de mult semăna piaţa de aici cu toate pieţele din alte oraşe de provincie.

În piaţa asta era aceeaşi cunună de arţari bătrîni ca şi în altă parte şi aceeaşi fîntînă secată, cu parmaclîc cenuşiu de piatră, unde se rosteau discursuri la ocazii festive. De obicei, însă, servea de tribună băieţilor cînd se uitau seara după fetele care băteau strada în sus şi în jos, peste drum, între hotelul „La clopotul de argint" şi farmacie (pentru nimic în lume, pe partea cealaltă de pildă, între cofetărie şi „Coroana Boemiei").

În piaţa asta era acelaşi orologiu de turn, adormit, şi acelaşi poliţai mustăcios al oraşului, ca pretutindeni, erau şi aceleaşi ferestre cu perdele de muselină, de după care se revărsau interminabile, plictisitoare game de pian. În faţa fiecărei ferestre răsăreau corolele roşii ale muşcatelor, numai colo, peste drum, roşul era puţin mai întunecat : acolo locuia, de bună seamă, domnul procuror – el avea begonii, pentru că era mai distins şi tot le lua pe degeaba

din grădina închisorii. Iar în partea astălaltă era o fereastră cu cerceluşe – probabil ale unei văduve, care avea mult timp.

Undeva, într-un colţ, stătea obişnuita statuie, de culoarea nisipului, a sfîntului Nepomuk [1] : aureola de tablă, cu un felinar roşu şi cu două felinăraşe albe, era turtită, iar nasul sfîntului, ciuntit (probabil de membrii asociaţiei „Cugetul liber", la ultima sărbătorire a zilei lui Hus [2], căci în urmă cu paisprezece luni fusese încă întreg !).

La cele două ospătării lucea pata albă a listei de bucate – mereu şi peste tot aceeaşi : „Astăzi servim proaspăt : Căpăţînă de porc / Tocană de măruntaie / Friptură de porc cu găluşte şi varză/ Boboc de gîscă pe varză, cu găluşte".

Halaburda se dezmetici brusc şi apucă oiştea. Apoi cîrmi de-a curmezişul prin piaţă, spre cîrciuma „La cei paisprezece sfinţi", a cărei firmă, viu colorată, arunca parcă ocheade vesele.

– Aşa. Stai pe loc !

Îşi scoase hamul şi intră. În localul cîrciumii, cufundat în penumbră, domnea o răcoare plăcută. Numai doi muşterii şedeau în fund, la una din mesele acoperite cu muşama, şi jucau „douăzeci şi unu". Cîrciumarul se tolănea în faţă, la tejghea, şi sfredelea cu cuţitul o coajă veche de brînză.

– O secărică mică, zise Halaburda, îndreptîndu-se spre tejghea.

Fără un cuvînt, cîrciumarul întinse mîna şi aşteptă pînă ce Halaburda îi numără, unul după altul, creiţarii în palmă. Abia după aceea umplu paharul.

---

[1] Jan din Nepomuk (orăşel din Boemia), prelat ceh din secolul al XIV-lea, care a fost apoi canonizat (n. r.).

[2] Reformator religios ceh (1369—1415). Mişcarea husită a avut un puternic caracter social (n. r.).

– Încă una !

Un gîlgîit scurt, pripit ; o uşoară trecere cu limba peste buze.

– Încă una !

– Cum stai cu „mărunţişu", ai ? întrebă cîrciumarul, dar la vederea bancnotei mototolite pe care Franta o scosese la iveală îi şi umplu paharul. Oho, ia te uită, un pol ! şi începu pe dată – trezit din somnolenţă – să împingă încolo şi încoace, îmbietor, cîrnaţii şi cutiile cu scrumbii marinate, aşezate în faţă, pe tejghea. N-ai mai fost de mult pe aici, nu ?

Răspunsul nu veni de îndată, pentru că Halaburda sorbea paharul ăsta cu luare-aminte, cu capul puţin înclinat într-o parte şi dat pe spate, în aşa fel ca cerul gurii şi limba să se aleagă şi ele cu ceva de pe urma rachiului ! Abia cînd înghiţitura ajunse jos, în fundul gîtlejului, el răspunse :

– De mult ? Oarecum. Paisprezece luni.

Cîrciumarul fluieră încetişor printre dinţi :

– Aşa, care va să zică...

Era din nou pe cale să-i umple paharul :

– Paisprezece ? Al dracului de mult !

– Ei, ce mai, bine c-a trecut, asta-i principalul. Încă una !

Doamne, dumnezeule, ce mai secărică ! Te încălzeşte numai cînd îi simţi mirosul.

Cum mai miroase ! Ca de paşti, în biserică... în urmă cu ani... în sat... cînd mai erau copii mici... da, atunci cînd, după liturghia de paşti, se jucau în faţa bisericii de-a ciocnitul, cu ouă tari, vopsite... da, şi oul lui rămînea aproape întotdeauna întreg cînd ciocneau !

„Ce vremuri !"

O înduioşare caldă, blîndă, i se sui cu furnicături plăcute la cap şi-i tulbură puţin ochii.

Ce vremuri erau alea ! De jur împrejur, fetele, cu panglicile lor colorate şi mai ales...

Între timp, cîrciumarul îl întreabă dacă cel puţin i-a mers bine.

Halaburda tresare speriat la această întrebare :

– Cum ?

Aha, aşa, da. Bine ? Mă rog, cum poate să-i meargă cuiva acolo ? Atît de frumos ca la cîrciumă sau ca într-un pod bun de fîn nu e, hahahaha ! Există, nu-i vorbă, locşoare mai plăcute. Dar, oricum... A lucrat în sala cazanelor.

Genunchii încep să-i tremure. Doar uşor de tot, se-nţelege, căci ce înseamnă cinci „rachiuri mici" pentru unul ca el ? Numai de n-ar avea cîrciumarul ăsta atîta argint-viu în vine ! Te apucă de-a dreptul ameţeala cînd te uiţi la el.

Şi Halaburda îşi sprijină coatele de tăblia mesei.

Aşa ! Acum se poate uita la cîrciumar fără să ameţească.

Cum îi mai turuie ăstuia gura !

– Ceva de mîncare ? Da ? O scrumbioară marinată, poate ? Sau unul din castraveciorii ăştia în saramură ? Sînt proaspeţi de tot. Nu ? Atunci, poate o bucăţică de brînză învechită cum se cuvine, sau...? Aşadar, nimic ? Oh ! Dar un păhărel, se mai aprobă totuşi, nu ? Ei, vezi, asta mi-am închipuit eu !

Şi în timp ce cîrpa de şters zboară grăbită peste tejghea. lustruind-o, îi spune :

– Care va să zică, în sala cazanelor, hm...

Da, da, în sala cazanelor. Ce vrea să însemne acest „hm" ?!

Îşi închipuie poate că bătrînul Halaburda nu se pricepe de fel la munca de-acolo, ai ? Dar atunci, vezi bine, n-ar fi fost el bătrînul Halaburda, s-a înţeles ? Atunci n-ar fi putut avea de-a face, timp de cinci ani, cu maşini, dar !

– Şi cu ce fel de maşini, drăguţule ! Nu cu instalaţii din astea, păcătoase, de încălzire, la care poate umbla

orice nătărău, dacă e... hîc !... dar cu chestii din alea adevărate... hîc !... Maşini cu aburi cu care o fabrică întreagă... hîc !... da, da, drăguţule. Cinci ani... hîc... şi dacă blestemata de roată n-ar fi... degetele astea două... hîc, hîc !...

Mîna schilodită se repede în sus şi se agită, încoace şi încolo, prin faţa ochilor cîrciumarului. Torentul aducerilor-aminte o dată pornit nu se mai lasă stăvilit :

Sala maşinilor...

Alămurile lucitoare ca aurul...

O bluză de lucru albastră, pătată, dar apoi, seara, haina cafenie şi un guler alb, iar duminică, o, duminică...

Sîmbătă – plicul cu leafa. Maşinist scrie pe el, iar dedesubt, numele lui. Şi înăuntru sînt bani buni, da...

Şi căsuţa cea mică, cu grădiniţa în care beţe înalte, cu globuri de sticlă colorată în vîrf...

Cei doi muşterii din fund au pus deoparte cărţile de joc şi se uită spre el de-o bună bucată de timp. În cele din urmă, unul dintre ei se apropie încetişor şi-l bate pe umăr pe Halaburda.

– Ei, şi-acum ? Ţi s-a evaporat toată ştiinţa, bătrîne ?

Halaburda se întoarce greoi. Ochii lui sticloşi văd un obraz gălbejit, ciupit de vărsat, un nas lung, ochi rotunzi, bulbucaţi, păr care se revarsă în şuviţe unsuroase de sub o pălărie tare.

– Evaporat ? Adică ce ? Ia adă-ncoace maşina, şi ţi-o pun în mişcare cu un singur deget !

Şi-l trage pe Halaburda în fund, la masa acoperită cu muşama, unde, sprijinit de partenerul lui de joc, îi vorbeşte mult şi stăruitor.

Apoi părăsesc toţi trei cîrciuma.

Dar imediat după asta, Halaburda se întoarce şi-i face cu ochiul cîrciumarului :

– Două jumătăţi, dar repejor ! Ei cred că mi-am uitat cuţitul şi că m-am întors să-l iau.

– S-a lăsat cu bani ?

– Bani am, dar n-am timp – unde-s sticlele ?

– Aici !

Cu o bufnitură înfundată, cele două clondire cu rachiu dispar în tașca încăpătoare a lui Halaburda.

– La revedere !

IV

Pe drumul care duce din oraș spre fabrica de zahăr, trece, huruind, o trăsură fără arcuri. Drumul se aburcă în cotituri largi pe panta ghirlandei de coline care înconjoară orașul ca un meterez. E brăzdat și plin de hîrtoape drumul, dar crăpăturile și gropile sînt ascunse dedesubtul unui strat gros de colb alb și moale.

E o căldură dogorîtoare.

De o parte și de alta atîrnă crengile încărcate ale perilor. Perele mici și verzi îți ispitesc gîtlejul uscat și așa se face că cei din trăsură se reped lacomi ori de cîte ori trăsura, hurducîndu-se, saltă mai sus. Dar tot atît de repede pe cît au fost culese, fructele zboară, aruncate cît colo.

– Afurisite pere, acre de tot și tari ca piatra !

– Cine te pune să le mănînci ?

– Dacă mor de sete !

– Lasă, ai să mai reziști, bătrîne. Și așa ești plin ochi.

– Ei, plin ! A și secat totul.

Halaburda spune asta cu o mutră mîhnită, dîndu-și totodată osteneala să rămînă serios, căci în tașcă se află cele două sticle de rachiu.

Dar se sperie îndată. Nu cumva individul cel ciupit de vărsat, care stă acum lîngă el, o fi mirosit ceva ?

Dar nu, n-a mirosit nimic.

Tocmai își arată cioturile verzi ale dinților și cîrîie :

– Aşa ? Secat ? Ei, atunci nu se poate face, din păcate, nimic. Vezi că pe aici sticlele de bere cresc pe copaci abia de crăciun. Rîde. Obrajii lui gălbejiţi tremură ca piftia. Hahahaha, de crăciun ! Nu-i aşa, domnule vagmistru ?

Acum rîsul nu mai sună condescendent, dispreţuitor, ci slugarnic, cerşind încuviinţare. Dar jandarmul, căruia îi este adresat, răspunde posac :

– Măcar de-ar exista, în general !

De mult a fost nevoit să-şi desfacă gulerul uniformei şi se zvîrcoleşte ca un crap pîntecos scos din apă.

Blestemat mai e ! De ce trebuie să aibă tocmai el ghinion şi să înghită praful pe arşiţa asta de iad ? Şi pentru ce ?

Pentru ca puşlamaua asta care umblă după spărgători de grevă şi maşinistul lui... haha, grozav maşinist ! Dacă l-ar întîlni pe ăsta undeva pe şosea...

Şirul gîndurilor i-l întrerupe cel ciupit de vărsat :

– La fabrică se găseşte cu siguranţă ceva de băut, domnule vagmistru. Încă puţin, şi gata !

Trăsura a ajuns la capătul urcuşului. La stînga şi la dreapta, în josul costişelor şi în depărtare, pe povîrnişurile altor costişe, se întind fîşiile lungi ale ogoarelor. Sfeclă, sfeclă. Numai din loc în loc, cîte o fîşie de grîne sau de rapiţă, un bordei de pîndar, care arată ca un mic acoperiş de paie, pierdut de casa lui.

Am ajuns ! Uite-o colo !

Jos, în vale, se înfăţişează vederii, ca o jucărie, fabrica de zahăr : trei cuburi galben-castanii, dintre care cel mijlociu are deasupra un coş înalt, roşu. Coşul pare încremenit : nu scoate fum.

– Acum, ne mai oprim o dată. Cel mai bine ar fi lîngă pomii dinaintea ultimei cotituri, şi-apoi, domnule vagmistru, o luaţi poate dumneavoastră înainte, pe bucăţica de drum pînă la fabrică, zice ciupitul către jandarm, încercînd, între timp, cu faţa schimonosită, să-şi prindă capetele

rebele ale gulerului de celuloid de nasturele cămășii. Cu prilejul ăsta obrajii lui prind pentru prima oară puțină culoare. Din pricina oamenilor, înțelegeți doar, domnule vagmistru ? N-aș vrea să ne facă – hm – o primire ca ieri. Dacă văd de la bun început uniforma verde, poate c-o să le treacă pofta să arunce cu pietre.

„Ce ? încă pe jos prin praful ăsta ? Asta-i chiar..." Jandarmul mîrîie iritat :

– Să arunce cu pietre ? Cum asta ? Prostii ! Nu-i trece nimănui prin cap așa ceva cînd sînt eu în trăsură.

La care ciupitul, ridicînd din umeri, ripostează :

– Nu ? Mă rog, cum credeți. Dar dacă se întîmplă ceva...

Șovăie, speriat de propria lui îndrăzneală și de un mîrîit amenințător al celuilalt. („Aha, vrei să mai și joci tare ?") Apoi se precipită :

– Dar nu ! Firește că n-am crezut-o în felul ăsta. Bineînțeles c-o să mergem cu trăsura pînă la fabrică, dacă domnul vagmistru e de părere... eu voiam numai... pentru că ieri...

În ochii lui pîlpîie un reflex al acelei sclipiri – amestec de perfidie, furie și teamă – care a tremurat și ieri înăuntrul lor, cînd s-au ciocnit cu muncitorii greviști de la fabrica de zahăr.

Fără să bănuiască nimic, coborîseră din trăsuri, el, celălalt recrutor, un mașinist descoperit cu chiu cu vai și cele două duzini de „galbeni". Cît vedeai cu ochiul nu se zărea țipenie de om, dar de cum se apropiaseră de poarta fabricii, toată banda asta de greviști se bulucise cît ai clipi, o grămadă hăulitoare și amenințătoare, cu ciomege și cu pumni ridicați. În frunte se aflau, firește, femeile, șleahta aceea de zgripțoroaice ! Se năpustiseră pe dată asupra lui și a celuilalt recrutor :

– Ia stați, golanilor, să vă treacă pofta să mai aduceți spărgători de grevă...

O adevărată minune că scăpaseră teferi. Dar năduşiseră ca niciodată, fir-ar al dracului ! Cînd se întorseseră apoi peste cîteva ceasuri, nu mai găsiseră pe nici unul dintre oamenii lor. Puteau, nu-i vorbă, să-i adune cît ai zice „peşte", pe cei cîţiva „galbeni" ; se găseau destui muncitori agricoli şomeri, cărora limba le era străină şi care, din toată povestea, înţelegeau un singur lucru, anume, că în sfîrşit o să aibă din nou o mîncare caldă şi cîteva coroane leafă.

Dar fără maşinişti, oamenii ăştia nu erau de nici un folos şi să faci rost de un maşinist era al naibii de greu. Noroc că întîmplarea i l-a scos în cale pe Halaburda ăsta ! Cît priveşte faptul că era maşinist de meserie, părea să fie adevărat, cel puţin la închisoare i se confirmase că ştie să umble cu maşinile. Nu-i vorbă, înfăţişarea lui nu prea inspira multă încredere, dar asta era buba cu toţi oamenii pe care îi livrau el şi colegii lui. În privinţa asta nu era nimic de făcut. Principalul era doar ca maşina de aburi să fie, într-un fel sau altul, pusă în mişcare. Şi trăgea nădejde că ăsta avea s-o scoată la capăt.

Privirea ochilor rotunzi, bulbucaţi stăruie cercetătoare asupra lui Halaburda, cufundat într-o moţăială paşnică, şi se întoarce apoi neliniştită spre fabrica de care s-au apropiat mult între timp. („Acolo, în faţa porţii, parcă forfoteşte de-a valma o grămadă de oameni. Blestemat soare ! Te orbeşte, de nu mai vezi nimic.")

– Dii !

Caii aleargă mai repede.

Deodată, jandarmul spune :

– Hai să ne oprim totuşi ! Eu o iau înainte. Cînd fluier, veniţi şi voi cu trăsura.

S-a gîndit că trupa pe care a lăsat-o la fabrică stă pesemne în tihnă la cantină şi bea bere, în timp ce pe arşiţa asta blestemată, el...

Își trîntește chipiul pe cap și-și încheie furios gulerul tunicii.

– Așteptați, derbedeilor, să vă prind eu că și santinelele sînt la cîrciumă !

V

De data asta nu coborîră în fața fabricii, ci intrară în trap întins pînă în curte.

Precauție inutilă !

Strașnic săpuniți, după toate canoanele unei chelfăneli de vagmistru, jandarmii se apucaseră de treabă cu zel sporit :

– La o parte !

– Nu stați laolaltă !

– Adunarea în grupuri e interzisă.

Se auzise sunetul strident și totodată înfundat, ca de mai, al paturilor de pușcă, însoțite de un scurt zăngănit și repezite, în numele legii, în coastele oamenilor, și țipetele ascuțite de spaimă ale unor femei ce-o rupeau la fugă nebunește.

„Tiu-tiu-tiu... tiu-tiu-tiu..."

Un șuier de țignal îi face pe jandarmi să se oprească din urmărire.

Tropăie înapoi, spre poarta fabricii, gîfîind, asudați, și se încolonează pe două rînduri.

Din argintul baionetelor, soarele toarce fire de beteală aurie.

– Rupeți rîndurile !

În spatele lor, fabrica s-a trezit la o viață multiplă : ferestrele sînt date de perete, ușile se trîntesc cu zgomot, treptele scîrțîie, lanțurile zornăie, fiarele zăngăne, cărbunii se rostogolesc duduind, o sută de zgomote diferite se fac auzite, se amestecă, se contopesc într-unul singur.

Halaburda stă în sala de maşini, cufundată în deplină nemişcare.

E singur.

Ceilalţi au ieşit toţi. Le e frică, de bună seamă, că greviştii s-ar putea întoarce şi baricadează poarta sau îi învaţă pe ţărani strictul necesar în mînuirea maşinilor.

Doar directorul întreprinderii se mai întoarce o dată. Numai pentru o clipă. Ca un vîrtej :

– Maşina trebuie imediat pusă în mişcare, ai înţeles ? Imediat am spus ! Imediat !

La care Halaburda mormăie :

– Da, da, la naiba – imediat ! Da, da...

Dar directorul întreprinderii şi ieşise. Acum se aude cum ocărăşte, răguşit, undeva, jos, în curte.

Halaburda îi trage o strîmbătură :

– Imediat ! Cum să nu ! Şi cu băgare de seamă pune jos cana de tinichea plină cu ulei, pe care a ţinut-o pînă acum în mînă. Apoi scoate precaut – după ce mai întîi aruncă o privire iscoditoare spre uşă şi alta de-a lungul şirului de ferestre – cele două sticle cu rachiu din taşcă. Da, cum să nu : imediat îi dau drumu ! Ca şi cum maşinăria n-ar trebui mai întîi unsă... şi înghite o duşcă zdravănă.

Prin sideful geamurilor, lumina soarelui picură în fîşii groase, chihlimbarii şi se aşterne în băltoace rotunde, tremurătoare, pe tabla de şah a lespezilor de piatră. Roşii şi de culoarea nisipului, ele se întind în şiruri lungi, de la picioarele lui Halaburda pînă la maşină, al cărei trup de animal de pradă s-a înfundat pe jumătate în pămînt, ca şi cum ar sta la pîndă.

Halaburda se opreşte, se uită.

Mirosul stătut de ulei de maşină, sudoare, cîlţi pîrliţi îi gîdilă nările largi ale nasului, care se umflă de plăcere.

„Da, maşina !"

Stă acolo ca o fată mare la horă !

Dar ce-i asta? Nu cumva se învîrtește? Hop... așa! Nu, nu se mai învîrtește nimic. Totul stă ca înainte, numai căpăcelele lucitoare de alamă ale cutiilor cu unsoare și țevile manometrelor se transformă dintr-o dată în globuri de sticlă colorată, cunoștințe vechi dintr-o binecunoscută grădiniță... iar pe cuierul din fund, în colț, se bălăbănește pe neașteptate o haină cafenie, familiară, în al cărei buzunar din stînga, de la piept – da, da, foarte adevărat! – trebuie să fie un guler alb.

Halaburda mormăie încetișor de plăcere și apoi, cu cana de tinichea în mîna dreaptă, cu clondirele de rachiu în cea stîngă, merge încet spre mașină și apoi în jurul ei. Își așază cana și sticlele la îndemînă și începe să scarmene un șomoiog de cîlți.

Una din ferestrele mari e deschisă. Se aud însă numai zgomotele pe care le fac țăranii trebăluind stîngaci la mașinile cu care nu sînt obișnuiți, sudălmile și blestemele maistrului, ordinele aruncate încolo și încoace de directorul întreprinderii. Hărmălaia îndepărtată, pe care, altminteri, vîntul ar aduce-o dinspre capătul satului, de la cîrciuma „La regele Jiři din Poděbrady[1]", e înghițită de zgomotele apropiate, și așa se face că Halaburda n-aude de loc chemările amenințătoare și strigătele indignate, care izbucnesc de fiecare dată, cînd, în fața cîrciumii, un membru al comitetului de grevă aruncă vreun cuvînt mai tare în zidul compact al fețelor schimonosite de durere și mînie.

Larma muncii, urletele și ordinele se amestecă cu zgomotul șuierător care ia naștere atunci cînd Halaburda trece cu șomoiogul lui de cîlți peste metalul mașinii. Din cînd în cînd, în răstimpuri egale, șuierătura face loc sunetului de clopot al sticlei lovite de piatră, care se aude de

---

[1] Rege al Boemiei (1420–1471), născut în orășelul Poděbrady (n. r.).

fiecare dată cînd, după o înghițitură zdravănă, sticla cu rachiu e pusă la loc, pe lespezi.

Și după fiecare înghițitură, globurile de sticlă colorată din grădiniță lucesc cu scînteieri și mai minunate, iar gulerul din buzunarul de la piept al hainei cafenii iradiază o albeață și mai sclipitoare.

„Da, ce vremuri mai erau pe atunci ! Ce timpuri..."

Soarele e cald, mirosul de ulei e cald, secărica din gîtlej e caldă.

Calde ca un pat bun.

VI

Dintr-o dată se făcuse liniște. Cel din urmă vuiet al nenumăratelor voci mai tremura doar în cîteva strigăte stinghere – apoi amuțiră și ele.

De la postul său de observație din spatele teiului de lîngă capelă, vagmistrul văzu grămada de oameni din fața cîrciumii „La regele Jiři din Poděbrady" punîndu-se în mișcare, rărindu-se, fărîmițîndu-se.

Ia te uită ! Se duceau acasă !

Se mai uită cîtăva vreme țintă dincolo, apoi își potrivi cureaua carabinei și se întoarse.

„Ei, în cazul ăsta putem să mergem și noi să halim. Precis că au mai pus ceva la cale – el se gîndea la brațele care se repeziseră de două ori amenințător în sus : atunci votaseră – dar n-o să înceapă chiar de îndată !"

Îi era o foame de lup. Aproape de tot îl îmbia cantina fabricii. Picioarele lui o porniră în trap într-acolo.

Liniște.

Căldură.

Încremenirea somnoroasă a unei după-amieze de vară tîrzie.

Ca o pisică bătrînă, căreia căldura îi face nespus de bine, ulița își arcuiește spinarea cenușie de praf, de cum iese din umbra ultimei case.

Ultima casă e „Regele Jiři din Poděbrady".

În spatele ferestrelor mici, bine închise, în odaia scundă a cîrciumii, plină de o mulțime de mirosuri acre – bere, supă de pîine, castraveți în oțet, brînză de vaci și sudoare își amestecă mirosurile de-a valma – cei patru din comitetul de grevă stau așezați la un capăt al mesei lungi și-l ascultă pe Jara Holoubek, președintele lor, cum îi dictează fiului său, Lojzik, o scrisoare pe care adunarea a votat-o mai înainte.

Băiatul are obraji roșii, încinși de mîndrie și de emoție și scrie – cu capul aplecat într-o parte, cu nasul aproape lipit de hîrtie – cu litere mari de-o șchioapă :

„Către... tovarășul... mașinist..."

– Ce ? Tovarăș ? Ticălosul ăsta de spărgător de grevă ! Și încă mașinist pe deasupra ? Ei, asta le întrece pe toate, un vagabond și...

Cuprins de furie, mașinistul Záruba a sărit în picioare și vîslește prin aer cu brațele lui lungi și păroase, pe care se încolăcesc parîme de ancore (e un fost „mariner") tatuate în albastru. Cu multă osteneală îl liniștește Holoubek, cel întotdeauna cumpătat, căruia – din această cauză, precum și din pricină că are ochelari strîmb așezați pe nasul turtit și se pricepe să vorbească bine – ceilalți îi spun „domnul profesor".

– Lasă, Záruba ! Întotdeauna te repezi cu ciomagul ! Cu asta nu faci nimic, ascultă-mă pe mine. Fiecare lucru trebuie meșteșugit cu politică, îți spun eu, cu politică.

Dar nu-i ușor să-l liniștești pe Záruba. În sfîrșit, după ce-o tot întorc pe o parte și pe alta, cad de acord asupra formulei definitive.

Lojzik trebuie să ia o altă coală și să înceapă din nou : „Către tovarășul Halaburda František, în prezent la mașină !“ Scria că ei îl cred un om cinstit și nu vîndut, că ei sînt convinși de faptul că va simpantiza cu ei (Lojzik scrise cuvîntul exact după dictat : s-i-m-p-a-n-t-i-z-a !), atunci cînd are să afle cum stau lucrurile cu adevărat : de ce anume fac grevă și toate celelalte. Lucrurile stau de fapt așa : maistrul de la fabrica de zahăr nu lăsa în pace fetele – mereu cu mîna pe la fundul lor – pînă ce într-o bună zi Škatulová Marie i-a ars una. După care, au zburat-o. Și în același timp, și pe soră-sa, pentru că-l făcuse pe maistru porc fără rușine, ceea ce de altfel și era. „Iar cel care va îndrăzni să crîcnească – li se comunicase – o să le țină imediat tovărășie celor două surori“. (Urma o înșiruire exactă a măscărilor cu care maistrul piperase citirea acestei înștiințări a direcției fabricii). Din pricina asta toți muncitorii se săturaseră pînă-n gît și plecaseră acasă. Pînă cînd cele două fete aveau să fie reprimite, iar maistrul concediat.

Așa stăteau lucrurile.

Greva lor era așadar o cauză cît se poate de cinstită și de dreaptă și îi cereau să fie de partea lor.

De altfel, el e unul de-ai lor... („Liniște, Záruba ! Cine a fost însărcinat să scrie scrisoarea asta, tu, sau eu ? Ei, atunci nu te mai băga !“) de-ai lor, și onoarea proletară interzice oricărui om cinstit să atace greviștii pe la spate !

– Așa. Gata. Ai scris ?

– Da. Băiatul pune condeiul jos.

Precaut, Holoubek apucă scrisoarea cu amîndouă mîinile și o mișcă legănînd-o în sus și în jos, de parcă ar vrea să cîntărească greutatea celor scrise. Apoi începe să citească încet și apăsat. Sfîrșitul îl citește cu glas mai tare.

„Unul pentru toți, toți pentru unul ! Mașina nu trebuie să meargă !“

Post-scriptum : „Astăzi după amiază, după încetarea lucrului la carierele de pietriş, vor demonstra în faţa fabricii de zahăr, împreună cu muncitorii pietrari, care au promis să-i sprijine. La revedere, pe atunci !"

Şi acum, semnătura.

Unul după altul iau condeiul. Cel din urmă e Záruba. El îşi aşterne întîi numele în josul scrisorii, apoi pronumele şi pe urmă – cu litere groase, de două ori mai mari – cuvîntul „Maşinist". Sub apăsarea degetelor, peniţa se poticneşte şi împroaşcă un mănunchi de pete mici pe hîrtie.

– Ei ! Fir-ar a naibii !

Şi fără să stea mult pe gînduri, vrea să mototolească scrisoarea, dar Holoubek i-o ia înainte şi salvează hîrtia.

– Stai, lasă. Bineînţeles, iar te repezi cu ciomagul. Cu o bucăţică de ziar, el usucă petele de cerneală. Apoi – pentru mai multă siguranţă – mai suflă o dată peste scrisoare. Aa-şa ! Împătureşte încet şi precaut foaia şi i-o întinde lui Lojzik : Uite-o. Mergi cu bine !

Băiatul a şi ajuns la uşă.

Holoubek strigă din urmă :

– Stai, mai aşteaptă !

Pune mîna pe el chiar în ultima clipă şi-i bagă încă o dată bine în cap toate amănuntele :

Aşadar, întîi o să treacă pe la poarta fabricii, cît se poate mai aproape, şi o să arunce o privire în curte. Apoi la cantină, şi acolo o să se uite dacă jandarmii au început să înfulece. Poate că e şi maistrul cu ei. Pe urmă, de-a lungul zidului curţii, spre fabrică.

– Dar ştii, colea, cu îndrăzneală, şi fără multă moşmondeală. N-o să bage în seamă un puşti ca tine !

Ei, şi pe urmă mai departe, pînă la geamurile halei de maşini, unde să-i facă vînt scrisorii atunci cînd bătrînul Halaburda o să fie singur înăuntru.

– Ştii doar care sînt ferestrele, nu ?! – cea din stînga e deschisă, asta se vede de-aici.

Băiatul a şi ieşit.

Cînd, după o vreme, părăsesc şi ei cîrciuma şi se uită, clipind din ochi, spre fabrică, fac toţi, dintr-o dată, aceeaşi mişcare precipitată : pun mîna streaşină la ochi pentru a se feri de lumina puternică a soarelui.

– Oho !

De boneta ţuguiată, neagră a coşului fabricii e prinsă o pană mică, albă.

Pana se înfoaie, zboară... Se leagănă acum încetişor, sus, în albastrul cerului.

Jos, coşul s-a împodobit între timp cu o nouă pană.

– Mii de draci, a început să meargă !

VII

Cleşte şi vătrai se numesc uneltele cu care fochistul întreţine focurile de la cazane. Treaba asta nu-i de loc uşoară ! Nu-i o treabă pe care s-o poţi face aşa, cu una, cu două ! Se cere bine învăţată şi ştiută ! Trebuie să întreţii ca lumea focurile, să cureţi grătarele de zgură, să arunci la timp cărbuni (cu măsură şi totuşi în cantitate îndestulătoare şi nu în aşa fel încît să se strîngă într-o movilă, ci împrăştiaţi cum se cuvine, la fel pe toată întinderea, pentru ca flacăra să fie joasă şi egală).

După cum se ştie, nu-i o treabă uşoară şi nici una s-o poată face, bunăoară, maşinistul, printre picături. Dar Halaburda n-are încotro – căci cei doi ţărani care i-au fost daţi ca fochişti (doi ! ca şi cum cantitatea ar fi totul şi cei doi flăcăi nefolositori ar fi putut înlocui singurul fochist necesar), cei doi fraţi nu văzuseră în viaţa lor de aproape un focar de cazan, necum să-l mai fi deservit. Aşa că, de

voie, de nevoie, trebuie să pună singur mîna şi să le arate odată, de rămîn băieţii cu gura căscată de admiraţie.

Uşa-n lături! Îi faci vînt fierului greu prin foc: Hei, rup! Trînteşti uşa!

A doua uşă-n lături! Răscoleşti odată jarul de-i merg fulgii! Hei, rup! Trînteşti uşa!

Ah...

Ce te mai încălzeşte o trebşoară ca asta, drace! Năduşeşti ca un purcel opărit!

Şi gîtlejul! E atît de lipit şi de încleiat cu praf de cărbune, încît nici nu-ţi vine, aproape, să crezi c-o să se mai curețe vreodată. Noroc că doctoria potrivită la aşa ceva se află la îndemînă.

Halaburda se hotărăşte să ia imediat „doctoria“: întîi şi întîi o înghiţitură aşa, ca să fie, apoi a doua – împotriva prafului de cărbune, ce mai, trage-i înainte!

A şi rezemat fierul de perete şi vîsleşte prin sala de maşini.

„Da, secărica!“

Ţinute în lumină, cele două sticle bat în verde şi auriu. Una e mai deschisă la culoare, cealaltă – mai închisă.

„Una s-a şi golit. Toate au un sfîrşit pe lumea asta...“

Timp de o clipă, amărăciunea de a şti că toate sînt trecătoare înfioară buzele lui Halaburda, care tocmai se lipesc de gura sticlei. Dar îndată după asta toată durerea se îneacă în abureala pufoasă a rachiului. Ea se înalță ca o ceață, învăluie totul, şterge totul, duce totul la vale, pe undele calde ale toropelii: întîi copacii din fața ferestrei, apoi toată după-amiaza aceea scînteietoare de afară, apoi pereţii alb-cenuşii ai halei, apoi maşina, cana cu ulei, desenul lespezilor cu băltoacele de lumină... la urmă şi pe dînsul, Halaburda, cizmele lui, picioarele, trupul şi gîtul.

Numai capul mai e aici, rotund şi mare ca un dovleac umflat.

„Hihi, dovleac. Hihi. Mă topesc ca un om de zăpadă la soare. Hihi. Toate se fac apă, şi de rămas, rămîne numai dovleacul gol, hihi !"

E cît pe-aci să moară de rîs că din tot omul n-a rămas decît capul ăsta de dovleac.

„Hihihihihi !"

Numai de n-ar fi atît de greu capul. Al dracului de greu !

Cel mai bine ar fi să-l culcăm, nu ?

Da, asta ar fi cel mai bine.

Ei, atunci dă-i drumu !

Înainte !

Hai să-l culcăm !

Aşşaaa ! Numai încetişor şi cu băgare de seamă. Aaaşa.

Aaaah. În sfîrşit stă culcat. Dar încă o dată e tulburat de ceva („Doamne sfinte, da greu mai trage dovleacul ăsta ! Ca şi cum ar fi plin cu pietriş !"). Încă o dată pleoapele încleiate trebuie să se întredeschidă puţin.

Brrr ! Afurisită treabă să te ridici în coate ! Dar ce e, de fapt ?

Aha, colo ! Acolo e ceva. A intrat tocmai în zbor prin ceaţă şi a căzut pe pămînt. O pasăre sau cam aşa ceva. Dă din aripi. Ei bine, n-ai decît să dai !

De altfel e un lucru cam aiurit – o singură aripă şi nici urmă de picioare. Iar trupul, ca un băţ. Aiurit lucru !

– Tu ! Hei, fă-te-ncoace, tu ! Hai să te văd !

Dar lucrul nu se mişcă.

Grohăind şi gemînd, capul începe să se tîrască înspre lucrul acela străin.

– Ce eşti tu de fapt ?

Se holbează uimit : de o bucată strîmbă de creangă atîrnă, legată cu sfoară groasă, o hîrtie împăturită. Aruncat de o mînă stîngace, băţul descrie, învîrtejindu-se, un cerc. Hîrtia se desprinde şi-i cade desfăcută chiar înaintea ochi-

lor. Pe suprafaţa ei albă mişună, claie peste grămadă, o sută de furnici negre.

– Mmmmm, ceva scris ! gîngăvesc buzele, şi în timpul acesta se desfac într-un căscat larg.

Ceva scris ? Citeşte ! îl îndeamnă, toropită, o ultimă, trudită fărîmă de trezie.

„Către tovarăşul Halaburda František, în prezent la maşină !" mai prind ochii, înainte ca pleoapele să cadă peste ei.

„O scrisoare ! Ridică-te !" hotărăşte mîna şi înşfacă hîrtia, pe care o mototoleşte, încleştîndu-se în jurul ei. Dar între timp capul şi trupul recad, fără vlagă.

Linişte.

Uşa dinspre sala cazanelor se deschide încetişor. Printr-o crăpătură îngustă, cei doi „fochişti" se uită înăuntru.

Încet, imperceptibil, crăpătura se lărgeşte. Apoi se aud paşii tăcuţi ai unor tălpi goale, alunecînd pe piatra netedă. Un gest fulgerător.

Mai e ceva înăuntru ?

Uşor scuturată, sticla răspunde gîlgîind. Afară ! În hala înaltă, potopită de lumina soarelui, se aude numai murmurul sforăitului care răsună din ce în ce mai tare.

VIII

Somn. Somn.

Somn greu, adînc, care nu lasă să pătrundă pînă la Halaburda nimic din ceea ce se petrece afară.

Nimic din freamătul şi duduitul muncii.

Nimic din acel du-te-vino al oamenilor care muncesc.

Nimic din veselia, imprudent de zgomotoasă, a celor doi fochişti, care, clătinîndu-se, cu feţele congestionate, dan-

sează în jurul sticlei golite și cîntă cîntecul despre fata cea năzuroasă.

Vin', fetițo !
Vin' colea !
Colo-n șură
-n fîn om sta :
Tilo – ala – tilalom.
Tilo, ala, tilalom !

Nimic, nici din zarva brusc iscată de voci, pași, strigăte, comenzi, șuiere de țignal și zăngănit de chei.

Nimic din larma înnăbușită care, venind din depărtare, crește și se ramifică : pași, pași, cîntec – clocotul confuz al unei mulțimi de oameni în marș.

Nimic din ceea ce se petrece pe urmă.

Cîntecul se apropie, se pot înțelege cuvintele :

– *Să fiarbă-n inimi răzvrătirea... ! Să-nceapă-al lumii vechi apus !*

Alte voci răsună, întretăindu-se alandala.

Una singură, o voce foarte înaltă, foarte puternică, încearcă să se facă auzită.

– Tovarăși ! To-va-răși !

Printre toate, se aude clinchetul subțirel și ascuțit al baionetelor.

Clic-clic-clac, clic-clic-clac.

– Huo ! Retrageți-vă ! Huuuuuuuo – uooooo !

– Tăcere ! Tăcere, tovarăși !

Apoi, zdrențele învăpăiate ale unei cuvîntări, mereu sfîșiată de vînt și de larmă.

– Să ne păstrăm sîngele rece...

Dincolo, forță brutală...

Cu toate astea, cauza noastră...

Să fim uniţi...
Nici o baionetă nu pune în mişcare o fabrică !...
Drepturile noastre...
Chiar şi cei care urmau să spargă greva sînt cu noi...
Solidaritatea strînsă triumfă...
Maşina stă...
Fratele nostru de acolo...
Ascultînd de conştiinţa lui proletară...
Pildă luminoasă...
Fratele nostru Halaburda...

Restul se pierde în entuziasmul ce ţîşneşte din sute de strigăte, contopite într-unul singur :

– Halaburda ! Trăiască ! Trăiaaaascăăă !

Apoi, din ultimele rînduri, cîntecul se rostogoleşte înainte, ca un val uriaş şi inundă totul :

– *Stindardul poartă-a maselor durere, spre cer, peste cetăţi, cu semeţie fluturînd !*

– La o parte !

Izbitura unui şuierat prelung de ţignal plesneşte aerul :

Tiu, ţiuţiuţiuţiuţiu !

– *E roşu steagul ce se-nalţă, muiat în sîngele ce-a curs ! Muiat în sîngele...*

Din nou şuierul prelung :

Tiu tiutiutiutiutiu !

– Tovarăşi, nu vă lăsaţi provocaţi...

În clipa asta, gurile lacome ale carabinelor latră ascuţit, chelălăitor.

O dată.

De două ori.

Apoi din nou ţignalul :

Tiutiutiutiutiu !

– Încetaţi focul !

După răbufnirea nebună de panică, fugă şi hăituială ; după potolirea zăngănitoarei întoarceri a celor victorioşi, se lasă o tăcere care sună în urechi ca o sticlă ce se sparge în mii de cioburi.

Somn. Somn.

Somn greu, adînc, care-l ţine pe Halaburda departe de tot ceea ce se întîmplă şi care abia sub violenta lovitură a unei cizme grosolane de jandarm cedează.

– Uite-l cum zace beat şi sforăie. Las' că-ţi scot eu pe nas dormitul, porc de beţivan !

IX

Optzeci de paşi sînt din hala de maşini pînă afară, în faţa porţii şi de-a lungul zidului, pînă la primele tufişuri.

Optzeci de paşi – dar cîte prăbuşiri ? Cîte lovituri de picior şi cîte lovituri cu patul armei ?

Vînătăile ar putea răspunde la întrebarea asta ; ochii lipiţi, injectaţi de sînge ; gura, umflată ; nasul, care picură ; junghiurile în coaste – întregul trup rănit, dureros, stîlcit în bătăi.

Şi totuşi nu trupul acesta schilodit îl doare.

Nu mai e vorba de acest trup.

Drept e că întîi, în primele clipe după ce s-a trezit (cît timp o fi zăcut oare fără cunoştinţă ? Cînd îl scoseseră, în bătăi, din fabrică, mai strălucea soarele, şi acum lumina luna !) îl chinuise numai durerea de cap, sfredelirea aceea surdă şi ciocănitul violent ; numai junghiurile ; numai arsurile vînătăilor.

Acum însă e altceva.

Ce ? Asta nu-i prea uşor de spus.

Nu e regretul pentru visul brutal călcat în picioare, pentru globurile de sticlă sfărîmate, pentru gulerul alb dispărut, pentru tot paradisul acela de maşinist, paradis pierdut acum.

Nu e mînia împotriva schingiuirii suferite, cu toate că de data asta jandarmii fuseseră mai brutali ca oricînd şi-l stîlciseră mai rău chiar decît atunci, la Levoča, în Slovacia, cînd îl luaseră drept „politic" !

Nu e nici părerea de rău după sticla cu rachiu rămasă acolo – era încă pe jumătate plină, asta o ştie foarte bine. (A fost el oare vreodată atît de beat, încît să nu ştie după ce s-a dezmeticit dacă a băut totul, sau a mai lăsat ceva ?)

Nu e însă nici mîhnirea care-l cuprinde atunci cînd îşi dă seama că bunul şi vechiul lui căruţ e pierdut pentru totdeauna. Căci cine ar fi atît de smintit să se mai ducă acum, după toate cîte s-au întîmplat, să-l scoată de la postul de jandarmi ?

Mai curînd e hîrtia.

Da, da, hîrtia !

Hîrtia murdară, zugrăvită cu litere mîzgălite, hîrtia mototolită într-un ghemotoc mic, pe care a ţinut-o tot timpul în pumnul încleştat.

Hîrtia, la care se holbează cîtva timp, fără să înţeleagă, pentru ca apoi s-o netezească grăbit.

Hîrtia, al cărei conţinut începe să-l descifreze acum încet, anevoie, şi pe care îl silabiseşte apoi încă o dată, de la cap la coadă, pe care o citeşte apoi încă o dată... pînă cînd ultimele resturi de beţie, sfîrşeală şi toropeală se împrăştie, şi lucrurile i se înfăţişează limpede de tot.

Cum s-a întîmplat ?

Ia stai puţin !

A, da, pesemne că aşa :

Maistrul de la fabrica de zahăr. Fetele, cărora el le mîngîie mereu fundul. (Porcul ! De altfel aşa şi arată, burdu-

hănosul, cu degetele lui ca niște cîrnați !) Palma (trebuie să fie o fetișcană dintr-o bucată Škatulová Marie asta, hahahaha !). Datul afară (firește că li se face vînt celor două fete ! Așa e doar întotdeauna : alde noi putem să avem de o mie de ori dreptate și maistrul să fie vinovat, pînă la urmă tot el are dreptate !). Citirea înștiințării și încheierea nerușinată a maistrului („Drace, se pricepe ăsta ! Lua-te-ar...!"). Delegația cu revendicările. Greva („...și sîntem convinși că ai să înțelegi situația noastră, tovarășe Halaburda..." De bună seamă c-o înțelege, de bună seamă ! A trecut, ce-i drept, cam mult timp de cînd a luat el însuși parte la așa ceva, de pildă la marea concediere în masă din o mie opt sute...).

Aici, gîndurile i se pierd în vălmășagul aducerilor-aminte, stîrnite pe neașteptate : săli de adunare împîclite de aburi, tumult în fața unor porți de fabrică închise, coifuri lucitoare – da, da, pe atunci jandarmii mai aveau coifuri, coifuri cafenii, cu vîrfuri de aur, foarte adevărat.

Aici, gîndurile se pierd și se întorc din nou pe vechiul făgaș abia după lungi ocoluri printr-un trecut uitat, îngropat :

Da, va să zică : greva. Scrisoarea pe care i-o trimit. Ca o pasăre a intrat, ca o pasăre rară, cu o singură aripă și...

Făgașul nu duce mai departe.

Între clipa în care a intrat în zbor pasărea și cea în care a fost trezit de o lovitură de picior se cască o genune întunecoasă.

Și ?

Ce ?

Mereu de la capăt, cu tenacitatea nicicînd obosită a unei cîrtițe, gîndul iscoditor sfredelește negura acelui gol inconștient :

Şi ?

Ce ?

Şi pe urmă ?

Mereu de la capăt, pînă cînd, fără de veste, găseşte dezlegarea :

Jandarmii. Jandarmii !

Asta era, care va să zică, pricina furiei lor ! Asta, care va să zică !

Acum înţelege dintr-o dată tîlcul cuvintelor lor, pînă acum neînţeles ; al acelor cuvinte pe care le strigau mereu în timp ce-l snopeau în bătaie :

– Ai făcut şi tu grevă cu ei, nu-i aşa ? Ei, stai să vezi ! Eşti de-ai lor, nu-i aşa ? Ei, stai să vezi ! Te-au aclamat, nu-i aşa ? Stai, să vezi...

Deodată, îi apare în faţa ochilor ceea ce a pierdut, dormind după amiază : demonstraţia... maşina oprită... Strigătele de bucurie şi aclamaţiile... iar el, beat...

„Nu, nu, nu !"

Şi în timp ce citeşte încă o dată, încet de tot, ultimele cuvinte ale scrisorii mototolite, ochii lui se întunecă de o durere sfîşietoare :

„Unul penru toţi, toţi pentru unul ! Maşina nu trebuie să meargă !"

N-a mers... Dar de ce n-a mers ? De ce ?

X

Aici e mîna, şi aici, foarte aproape de ea, piatra ! Şi dincolo, la o depărtare de abia patruzeci de paşi sau chiar de numai treizeci, străluceşte geamul galben al cantinei,

unde jandarmii, împreună cu directorul fabricii și cu maistrul, stau acum și-și serbează victoria !

Mîna și piatra sînt atît de aproape una de alta ! Și vînătăile tot mai ard. Și junghiul, nu l-a lăsat nici el. Și hîrtia boțită e tot aici. Dar, în definitiv, nu era pentru prima oară că au tăbărît asupra lui și l-au lăsat pe jumătate mort. Și nici pentru prima oară că au făcut din el un ticălos și un spărgător de grevă.

Așadar, piatra !

Dar pe urmă, de îndată ce a aruncat-o, și stă, cu trupul încă încordat și aplecat înainte, cu mîna pîlnie la ureche, pîndind ce-o să urmeze, a uitat totul : bătaia, hîrtia mototolită și... înșelăciunea.

Da, da, înșelăciunea. Căci n-a fost el oare înșelat, nu i s-a furat triumful de azi după amiază ? N-a fost el înșelat prin faptul că n-a văzut, n-a auzit, n-a avut parte de sărbătorirea lui ca erou ? Acum însă nu se gîndește la nimic din toate astea. Nu se gîndește de loc la răzbunare și nici la răsplată. Doar o singură și arzătoare dorință : să vină și să pună mîna pe el. (Da, da, o să-l snopească din nou în bătăi, dar ce-are a face ?!) Să vină și să-l aresteze ! Să-l închidă peste noapte, undeva, într-un beci... dar mîine, baioneta la armă ! Prin tot satul ! Pentru ca toți să vadă că el, František Halaburda, e totuși un om dintr-o bucată și că... a meritat cele ce s-au petrecut azi după amiază !

Stă și ascultă. Dincolo, larma confuză din spatele ferestrei care s-a întunecat brusc tot nu vrea să se transforme încă în vuietul tropotitor al cizmelor de jandarmi ce se apropie.

De ce nu vin ?

De ce nu vin ?

...Dar atunci cînd, dintr-o dată, fereastra se luminează din nou și cînd, aproape în același timp, se aud pași grăbiți, el – instinct de hoinar ! obișnuință de vagabond ! – o ia totuși la sănătoasa. Gonește, fuge, aleargă ca nebun, sufocîndu-se și gîfîind, avînd mereu în urechi sunetul pașilor ce-l urmăresc, pînă cînd departe, în fața satului, se oprește, în sfîrșit, sleit, pentru că pur și simplu nu mai poate.

Abia acum observă că nu un jandarm îl gonește din urmă, ci un individ care arată exact ca și el : „Țapul", o veche cunoștință de hoinăreală, unul cu care a mers adesea împreună.

Halaburda se holbează, năucit.

Undeva, de crengile copacilor pe lîngă care a trecut mai înainte în goană, atîrnă – ca niște jalnici spînzurați – zdrențele unei dorințe arzătoare.

O uliță de sat, însorită...

Vîrfuri scînteietoare de baionete...

El, încătușat...

Fețe turtite de geamuri...

Basmale fluturînde și aclamații...

Răsuflînd din greu și poticnindu-se, „Țapul" se apropie. Strigă :

– Ce fugi așa de mine, bătrîne, de parc-aș fi ciumat ? Ai căpiat ? E acum aproape de tot de Halaburda, care stă încă împietrit.

– Ei ?

Atunci observă nasul strivit, gura umflată, ochii injectați de sînge – și izbucnește în hohote de rîs. Apoi cîrîie :

– Frumos mai arăți, nimic de zis ! Îi dă un ghiont blînd, de îmbărbătare : Ce s-a întîmplat, ai ? Hai, ciripește odată ! Ai avut o zi mare azi, nu ? Am cam auzit eu ceva...

Şi vrea să-i mai tragă un ghiont prietenesc.

Halaburda însă deschide gura, apoi rostește încet, și foarte apăsat :

– Piei, spurcăciune ! Piei !

Asta însă vrea să însemne :

Zilele mari, înțelegi tu, nu mai sînt ale noastre, ale fiecăruia în parte. Zilele mari sînt numai ale celor mulți.

1927

UN CÎNTEC DE DEPARTE

I

Satului îi zice Černoholovo, adică „cel cu capul negru". Poate că numele i se trage de la bordeiele care, văzute de sus, de pe podiş, arată ca ciupercile acelea negre pe care fetele le culeg vara şi le duc la Volovoje, lui Ivan Galko ; fierarul scoate din ele leacuri pentru cai şi fierturi pentru femei însărcinate care se tem de deochi. Poate că i se spune aşa din cauza pădurii de pini care înconjoară cîmpiile şi aşezările, aşa cum un fluviu larg scaldă ţărmurile unei insule mici ; din cauza pinilor, ale căror vîrfuri se încleştează de nori zile de-a rîndul, de parc-ar vrea să tragă cerul în jos.

Sau, numele satului vine de la nenumăraţii copii care nu apucă să îmbătrînească pentru că au căpăţîni prea grele, diforme, de hidrocefali, şi înăuntrul acestor căpăţîni domneşte, după cum se spune, un întuneric veşnic ? Dar atunci ar trebui să se numească Černoholovo şi toate celelalte sate care se întind pînă la culmile munţilor de hotar, de partea cealaltă a podişului.

Bordeiele seamănă între ele ca două picături de apă. Peste toate stăruie, apăsătoare, aceeaşi perdea de fum alb-cenuşiu, iscat de vreascurile umede, ce ard anevoie. Toate sînt

îmbîcsite de un miros stătut, de oameni, de capre, de fasole sleită și de mahut, fiertura din turtă de in și din bureți uscați.

Tot așa sînt și deprinderile oamenilor. Zilele se scurg cenușii și monotone, toate la fel. Numai zilele de paști, de crăciun și zilele de tîrg se deosebesc de celelalte. De tîrguit, tîrguiesc la sfîrșitul lunii, întotdeauna într-o zi de vineri. În așteptarea *sabbat*-ului [1], Simche Rabinovics, cîrciumarul și negustorul din Volovoje, e în ziua asta într-o dispoziție sărbătorească și, pe lîngă noutățile adunate vreme de o lună, face din cînd în cînd cinste oamenilor și cu cîte un țoi de rachiu, ca supliment la mărfurile cumpărate. Mărfurile nu se plătesc pe loc, ci sînt trecute în catastif, timp de o jumătate de an. Pe urmă, socoteala trebuie achitată.

Cînd se abat oaspeți prin sat, e o zi cu totul neobișnuită. Dar oamenii nu vin în ospeție decît rareori, din an în paști. Între o vizită și alta trece uneori mai bine de un an. Cu atît mai mult se vorbește despre asta atunci cînd se arată din nou prin sat vreunul dintre flăcăii care slujesc în regimentele boeme și morave, dintre cei care lucrează în Slovacia, la calea ferată, sau dintre cei care cutreieră lumea, vînzînd curse de șoareci și coșărci. Se povestesc adevărate basme despre vizita unuia, pe nume Borkanuk, al cărui tată a emigrat în America cu zeci de ani înainte de război și care, prin anii 1920–1921, a venit să-și revadă locurile de baștină. Era un domn cu dinți de aur și cu o nevastă bălaie, care purta ochelari cu ramă de aur și fuma. De atunci, ori de cîte ori cineva voia să-și exprime mirarea față de un lucru din cale afară de surprinzător și de necrezut, spunea : „E ceva ca Borkanuk din America !“

---

[1] Sîmbătă, zi de odihnă la evreii religioși (n. r.)

Există, ce e drept, şi vizite despre care se vorbeşte cu mînie şi ură. Dar cum s-ar fi putut vorbi altminteri despre perceptorii care, fără veste, dau năvală în sat să încaseze restanţele de bir, sau despre paznicii contelui Schönborn, veşnic în căutare de vreascuri furate sau de vînat ascuns de braconieri ?

Doar atunci cînd, după o lipsă mai îndelungată, se iveşte la Černoholovo Vasil Vasilčuk, nu se face de loc caz de asta. Nu se sinchiseşte nimeni de venirea lui, şi, la drept vorbind, cui îi pasă de el ? Are un cap cît o baniţă, umflat de dropică, iar limba îi e parcă şi mai damblagită decît piciorul şchiop. Cînd vrea să spună ceva, îşi dă întîi ochii peste cap, ca o capră gata să fete, şi geme la fiecare cuvînt rostit. Cu greu se găseşte cineva care să-l asculte pînă la capăt, pentru că e lucru ştiut : în bîiguielile lui e vorba fie de rugămintea de a i se da tutun, fie de vreo poveste aiurită despre duhurile pădurii pe care le-ar fi întîlnit, cică, în timp ce umbla prin munţi să caute rădăcini pentru spiţerul din Bardiov.

I se spune şi lui duh al pădurii, pe de o parte din pricina acestor poveşti, pe de altă parte din pricina piciorului şchiop, iar bunicuţele îi sperie pe cei mici, vorbindu-le de el. Dar şi copiii îşi dau în curînd seama că Vasil e un duh nevătămător. De cum se iveşte în sat, aleargă în urma lui, împreună cu fraţii mai mari, ţipînd ascuţit şi împroşcîndu-l cu noroi şi cu pietre. Vasil însă nu se sinchiseşte de asta şi nici de faptul că cei vîrstnici îi întorc spatele ; îşi face rost, din cerşit, de cîteva îmbucături şi de un loc de dormit într-un grajd de capre şi a doua sau a treia zi dispare fără veste, aşa cum a venit. De cum dispare, e şi dat uitării. Numai copiii îşi mai amintesc din cînd în cînd de el, şi femeile bătrîne, atunci cînd povestesc basme despre duhurile pădurii.

II

Așa s-ar fi întîmplat și de data asta.

Vasil Vasilčuk se ivise în sat o dată cu adierea ultimilor funigei de vară tîrzie și dispăruse apoi în vîrtejul primelor furtuni de toamnă. Nici unul dintre černoholoveni nu s-ar mai fi gîndit la el, pînă cînd ar fi venit din nou primăvara sau vara, dacă nu li s-ar fi amintit de el într-un chip neobișnuit.

În primele zile ale lui octombrie, cînd oamenii tocmai își pregăteau grajdurile pentru iarnă, s-a ivit în sat subșeful de post din Volovoje, un tînăr vagmistru ceh. Subșeful a pus să-i adune pe toți în casa primarului și a început să-i descoasă, rînd pe rînd, despre doi flăcăi care lucrau în Slovacia : Janko Volotyr și Nikola Krivosub.

N-a aflat prea multe. Parcă se destăinuiește cineva unui străin, și încă unui jandarm ? Și, la urma urmei, nici oamenii din Černoholovo nu știu prea multe despre cei doi flăcăi. Janko Volotyr are, ce-i drept, o mireasă în sat, pe nume Olena Bodnar, dar ea știe numai (sau se face că știe) că Janko lucrează la construcția căii ferate din Margecan și că în fiecare săptămînă pune deoparte cîteva coroane, pentru ca el și Olena să se poată lua, cînd va fi adunat îndeajuns. Scrisori nu trimite. Olena ar trebui să se ducă la popa, ca el să-i citească cele scrise, iar popa cere pentru așa ceva trei ouă sau chiar o găină. Olena n-are de unde să-i dea atîtea, și chiar de-ar avea, tot n-ar face-o. Ce rost are o bucată de hîrtie cu niște mîzgăleli, pe care doar popa le poate face să prindă glas ? Scurtează ea cumva așteptarea ? Nu. E deci mai bine să-i duci găina negustorului, care-ți dă în schimb o oală sau vreun alt lucru folositor pentru gospodăria de mai tîrziu.

Olena a povestit toate astea alandala, pe nerăsuflate și în ucraineană. Jandarmul și-a dat osteneala s-o urmărească,

dar n-a izbutit să prindă decît fiecare al doilea sau al treilea cuvînt.

Înciudat, a întrerupt interogatoriul. Ce mai slujbă e și asta de-aici ! Să ai veșnic de-a face cu gloata asta ! A mîrîit către Olena că e bine, adică, dimpotrivă, că e rău, că nu mai are nevoie de ea și că să facă bine s-o șteargă. Dar Olena a rămas și a început să bocească. Trebuie să afle ce s-a întîmplat cu Janko ; domnul vagmistru să i-o spună, pentru numele lui dumnezeu ; nu se clintește din loc pînă nu află.

Roșu de mînie, jandarmul a dat-o afară pe ea – și deoarece cîteva din prietenele ei au început să-i țină isonul la bocit – și pe toate celelalte femei. Iar bărbații s-au ales cu toată provizia lui de sudălmi ucrainene și slovace și pe deasupra cu cîteva din cele cehești. Apoi le-a poruncit să-și țină gura, să nu trăncănească despre interogatoriu și să vină să raporteze imediat la postul de jandarmi tot ce aveau să afle despre Janko Volotyr și despre Nikola Krivosub. Tot la post să-l trimită și pe Vasil Vasilčuk, dacă are să se arate. Duhul pădurii ar fi vorbit, cică, la Sinevir și la Herehovišče despre cei doi flăcăi...

Au urmat alte cîteva amenințări și sudălmi. Apoi, vagmistrul și-a petrecut carabina pe după umăr și s-a pregătit de plecare. Unul dintre Volotyri, care a dat fuga după jandarm, întrebîndu-l dacă ruda lui, Janko, a făptuit într-adevăr o crimă, a primit un ghiont în coaste. Ce apucături mai sînt și astea, să interoghezi autoritățile ? E treaba autorităților să-ntrebe,-nțeles ?

Ușa trîntită a răsunat ca o împușcătură.

A doua zi satul arăta ca un stup de albine de pădure, pe la care ar fi trecut un urs.

Mai cu seamă Olena nu lăsa pe nimeni în pace. Alerga de la un bordei la celălalt și căuta să-i convingă pe bărbați să pornească în căutarea lui Vasil Vasilčuk.

– N-are nici un rost, Olena, cum să-l găseşti pe bătrîn prin păduri ? Un om se pierde acolo ca un purice într-o blană de oaie.

– Ei şi, n-aţi prins încă niciodată un purice ?

– Bine, Olena, poate că-l găsim. Dar ce-am făcut cu asta ? Doar nu pricepi o boabă din ce îndrugă el. Are fum în cap, nici urmă de minte !

Dar încearcă de priponeşte vrerea unei femei cu zece funii, de zece ţăruşi – că tot o ia razna.

Olena izbuti să ducă la bun sfîrşit ceea ce-şi băgase în cap. Bărbaţii porniră în căutarea duhului pădurii.

Îl şi descoperiră de altminteri şi ceea ce povesti el despre Janko Volotyr şi despre Nikola Krivosub nu era, de fapt, de neînţeles... dar de priceput nu pricepeai totuşi nimic din povestea lui.

Cei doi o luaseră din loc. Nu, nu fuseseră concediaţi ; nici conflicte n-au fost pe-acolo. Au luat-o din loc de bunăvoie.

– Şi încotro au plecat, Vasil ?

– Departe. Într-o ţară străină. Undeva, peste mări şi ţări.

– Îndrugi vrute şi nevrute, Vasil. Doar nu-i adevărat !

– Ba da. Aşa-i. Sînt în ţara cea străină, peste mări şi ţări.

– Dar ce caută ei în ţara aceea ? De ce au plecat într-acolo ?

La această întrebare, Vasil Vasilčuk mai întîi nu răspunse. Dar văzînd că Olena nu-l slăbeşte, hărţuindu-l la nesfîrşit cu : „Spune de ce, Vasil“, îşi dădu ochii peste cap, de se văzu numai albul, şi cîrîi :

– Pentru că... Poate că e iar război, porumbiţo !

– Dar bine, omule ! Ce tot îndrugi ? Război ? Dar asta-i sminteală curată !

Numai că bătrînul rămase la ale lui, şi Olena se sătură pîn' la urmă să-l mai descoasă. Cu toate astea, ea nu era de aceeaşi părere cu bărbaţii, care spuneau făloşi că acuma se adevereşte încă o dată cine a avut dreptate ; din bîlbîielile lui Vasil nu înţelegea nimeni nimic, nici măcar el singur, iar toate poveştile lui despre cei doi flăcăi nu erau decît cai verzi pe pereţi. Olena găsea, dimpotrivă, că în ciudata lui poveste despre ţara cea străină, ba chiar şi în trăncăneala lui despre război, trebuia să fie un sîmbure de adevăr. Sîmburele ăsta trebuia descoperit.

Pe ascuns, ca să n-o simtă bărbaţii – ei n-ar fi făcut decît să rîdă de ea – Olena începu să-i tragă de limbă pe băieţii care păşteau caprele, pe copiii pădurarilor şi, în general, pe toţi cei care aveau de-a face cu oamenii de prin alte locuri. Dacă n-au aflat cumva ceva despre o ţară de peste şapte mări şi ţări. Sau despre un război. Sau despre o călătorie tăinuită pe care au făcut-o doi flăcăi care lucrau la calea ferată din Mergecan.

Ce-ar fi vrut ea să afle nu-i putea spune nimeni, totuşi află de la un ţigan din Akna Slatina că şi acolo doi sau trei bărbaţi îşi luaseră într-o bună zi valea, fără să se ştie încotro ; şi că jandarmii îi căutau şi pe ei, ca şi pe Janko şi pe Nikola...

Asta te putea duce pe drumul cel bun. Rămînea să afle lucruri mai precise despre cei dispăruţi din Akna Slatina. Şi unde era un loc mai potrivit pentru aşa ceva decît la cîrciumarul din Volovoje, care atrăgea noutăţile, aşa cum gunoiul atrage muştele ; care ştia să citească gazeta şi care găsea o ieşire din orice încurcătură, care avea cîte un sfat bun în orice împrejurare.

La început, Olena vru să aştepte o zi de tîrg, dar apoi se răzgîndi. Într-o zi de tîrg nu putea vorbi cu el fără ca cineva din Černoholovo să fie de faţă. În afară de asta, în asemenea zile învălmăşeala era prea mare : unuia, cîrciumarul trebuia să-i arate ceva, altuia, să-i lămurească cîte

ceva și tuturor, să le povestească ce mai e nou prin lume; de unde, dar, să mai găsească timp să stea de vorbă pe-ndelete cu Olena? În afară de asta, neliniștea Olenei se răzvrătea și ea împotriva unei amînări. Așa se făcu că a doua zi, dis-de-dimineață, Olena își trase în picioare cizmele cu carîmb înalt – singura moștenire rămasă de la tatăl ei, căzut în război – înfășură o turtă de mălai în colțul broboadei, moștenire de la maică-sa, moartă și ea de multă vreme, și-i spuse bunicii că se duce să caute miere de albine de pădure și că se întoarce abia pe seară.

– Dar să iei cu tine iconița preasfintei mucenice, sau altceva, ca să te ocrotească.

– Da, da, las', că iau eu ceva.

Prinse o găină, o vîrî într-o coșarcă și porni de vale, prin pădure, spre Volovoje.

III

Simche Rabinovics stătea în fundul prăvăliei, lîngă articolele de fier, și avea de lucru cu doi țărani, unul bătrîn și altul tînăr, care voiau să cumpere pînze de ferăstrău cu zimți mari.

Cînd intră Olena, el ridică sprînceana dreaptă, dar își văzu mai departe de treabă. Cui oare i-ar trece prin cap ca de paști să prăznuiască totodată și anul nou? Fiecare lucru la timpul lui. Acuma era la rînd tîrgul cu țăranii. Aceștia ajunseseră cu oferta abia la șaisprezece coroane și jumătate, iar Simche, cu contraoferta lui, mai era la douăzeci și patru. La douăzeci aveau să bată palma, dar pînă atunci mai trebuia să treacă cel puțin un ceas. Un ceas de luptă înverșunată, o oră obositoare, dar plină de desfătare, de care Simche nu s-ar fi lipsit pentru nimic în lume. Căci ce-ar mai fi negustoria dacă nu ți-ai măsura istețimea cu cea a mușteriului? Ce-ar fi o vînzare fără jocul tocmelii, fără

șiretlicuri și fără vicleșug, fără șagă și fără văicăreală, fără ruperea și reluarea tratativelor? „O nuntă fără mireasă, ar spune Simche, o zi de sărbătoare fără odihnă!“

Lui Simche nici prin gînd nu-i trecea să se oprească taman la mijlocul tocmelii, numai pentru că venise fata asta din Černoholovo – cu toate că sosirea ei la o vreme atît de neobișnuită îi ațîța peste măsură curiozitatea. „Ei, dar las', că n-o întinde ea așa repede“, se gîndi el și-și văzu mai departe de cei doi mușterii.

– Parcă nu-s destul de mlădii, zise țăranul cel bătrîn, căutînd nod în papură. Ciocăni fierul : I-auzi cum sună! Înnăbușit!

Simche ridică disprețuitor din umeri. Vocea aproape că i se frînsese de atîta obidă și batjocură.

– Nu sună bine! Cine a mai auzit una ca asta?! Dar ce, pînzele de ferăstrău sînt clopote, să sune ca argintul? Un ferăstrău trebuie să taie, și astea de aici taie mai abitir ca briciul. Dar dacă nu vreți să le luați...

Se întrerupse, făcu o mișcare de parcă s-ar fi pregătit să le strîngă, dar, de fapt, le împinse și mai aproape de cei doi.

Bătrînul se scărpină pe-ndelete, fără să scoată un cuvînt. Cel tînăr răspunse în locul lui.

– De vrut, nu-i vorbă, că vrem noi, dar de putut, nu putem. Douăzeci și patru de coroane. Atîția bani nu ne aduce toată munca. Trebuie să mai lași, Simche. Auzi?

Dar Simche avea treabă cu o fetiță mică, care intrase de cîtva timp și ceruse un chil și jumătate de gaz. Acuma, turna cu băgare de seamă lichidul într-o cutie turtită de conserve. Fetița plăti și ieși. Abia după ce termină, vorbele țăranului părură să ajungă la urechile lui Simche. Se întoarse din nou spre cei doi.

– Să las, mereu să las. Și din ce să trăiesc? În vremurile astea! Dar fie, ca să vedeți și voi cine-i Simche. Bine. Spuneți voi singuri cît vreți să dați!

Flăcăul deschise gura, dar bătrînul i-o astupă cu palma.

– Şaptesprezece, zise el repede, mai mult nu merge. Ăsta-i ultimul preţ. Şaptesprezece.

– Ţţţţ ! făcu Simche şi se uită absent în sus, spre şarpele de lemn, încărcat de mărfuri, care atîrna peste capul bătrînului.

Şarpele acesta fusese pe vremuri viu colorat : capul şi coada în albastru şi în verde, iar mijlocul în galben şi în portocaliu, dar acum, din culori nu mai rămăseseră decît resturi jalnice. Olena însă nu observa nimic din toate astea. Şarpele de lemn, cu fitilurile, biciuştile, curelele, şireturile şi şiragurile de mărgele care atîrnau de el, i se părea minunat, ca de altfel întreaga prăvălie a lui Simche Rabinovics. Prăvălia ! Olena fusese în mai multe rînduri aici, dar întotdeauna în zi de tîrg, şi din cauza grabei, a hărmălaiei şi a învălmăşelii nu putuse arunca o privire mai ca lumea în jurul ei. Astăzi era altceva. Ce bine că Simche mai avea treabă cu cei doi ţărani ! În felul ăsta, Olena mai avea răgaz să privească şi să se minuneze. Ce de lucruri se mai găseau în prăvălia asta încăpătoare, cufundată pe jumătate în întuneric, în care ţuica, gazul, saramura îşi amestecau mirosurile cu cele ale atîtor şi atîtor alte minunăţii necunoscute, ca din basme !

De-a lungul peretelui din spatele tejghelei, rafturile se înălţau pînă-n tavan. În faţă, lîngă uşă, unde mai răzbătea lumina, se aflau stămburile şi postavurile, basmalele de mătase pentru fete, şepcile şi legăturile de gît pentru flăcăi. Ceva mai în fund străluceau farfuriile viu colorate, tigăile de aramă, oalele albastre, smălţuite şi cratiţele cafenii, de tuci. Iar deasupra lor, pe ultimul raft, se găsea o ladă tainică, meşterită de fiul cel mare al lui Simche, de Jankel, care plecase certat de-acasă, nevrînd să se facă nici negustor, nici rabin. Cu lada asta se puteau prinde sunete din văzduh, cuvinte pe care cineva le rostea pe undeva, hăt-departe, sau muzică de la Praga şi Budapesta.

Aşa povestise Srull Zipper, cărăuşul, care trecea uneori prin Černoholovo ; şi tot de la el mai aflase lumea că Jankel era acum la oraş, la Užhorod, unde învăţa să monteze maşini... Lîngă farfurii şi oale te îmbiau sertarele cu zahăr, sare, făină, fasole, orz prăjit şi cu tot felul de mirodenii. Iar lîngă alimente erau depozitate coase şi pînze de ferăstrău, topoare, ţevi, colaci de sîrmă, tablă şi ciocane de lipit, toate cele trebuincioase pentru cel puţin două duzini de cursari, precum şi lucruri de-ale casei care să ajungă pentru un sat întreg ! Olena îşi aminti de basmul despre grădina fermecată, care-i plăcuse atît de mult pe vremuri, cînd era copil.

În grădina fermecată se afla un neînchipuit belşug de lucruri rîvnite şi – ceea ce era mai frumos – îţi puteai lua tot ce-ţi poftea inima. Trebuia, fireşte, să găseşti mai întîi intrarea în grădina fermecată, şi ea se afla undeva, sus, în munţi, ascunsă celui care n-avea cheia potrivită – un rozmarin înflorit la lumina lunii, cules într-un cimitir, în miez de noapte, după o furtună de primăvară.

Olena tresări speriată, ca dintr-un somn adînc, cînd cineva îi atinse umărul.

Era Srull Zipper, pe care nici nu-l văzuse intrînd.

De cîtăva vreme Srull se lăsase de cărăuşie, căci un automobil îl călcase pe degetul mare de la piciorul drept. Aşa că aşteptînd să încaseze daunele umbla teleleu pe străzi şi dădea o mînă de ajutor negustorilor să-şi laude marfa.

Srull voia să ştie ce treabă are Olena la Volovoje. La Volovoje, la început de lună, şi încă singură-singurică ! Să vîndă găina ? Şi de ce ? Îşi aşteaptă cumva mirele ? Flăcăul acela înalt, negricios, care lucra în Margecan, la calea ferată ?... Cum ?... Dispăruse ?... Şi ăsta ?... şi tocmai la Simche Rabinovics şi-a găsit ea să vină după un sfat în povestea asta ?

Srull coborîse vocea la ultimele cuvinte şi-i făcea semne Olenăi să tacă, sau să schimbe vorba, dar era prea tîrziu.

Roşu la faţă, cu barba zbîrlită, fîlfîindu-şi mînecile caftanului ca două aripi de liliac, Simche Rabinovics se năpusti spre ei şi se răsti la Srull. La el nu e loc de pălăvrăgeală şi de scandal. Srull să facă bine să-şi înşire aiurea braşoavele, şi asta imediat, uşa-i colea !

Apoi se stropşi şi la Olena : nici ea n-avea ce căuta acolo ; nimeni n-are nevoie de găina ei, şi dacă a venit numai ca să-l întrebe pe Simche de vreo haimana oarecare, dispărută, putea să-şi cruţe osteneala ; despre oameni ca ăştia nu ştie nimic şi nici nu vrea să ştie... Şi spunînd asta, îi împinse afară pe cei doi.

– Ţţ-ţţ-ţţ ! făcu Srull în faţa prăvăliei, strîmbîndu-se spre uşă, ţţ, ţţ, ţţ ! Pe urmă se întoarse spre Olena : Tocmai de asta ţi-ai găsit să-i aminteşti ? Şi Jankel al lui a plecat într-acolo ! Srull o văzu pe Olena rămînînd cu gura căscată, cu ochii holbaţi şi rîse de uimirea ei : Ei, da, o lămuri el, fiu-său, Jankel, a plecat şi el într-acolo ca flăcăul tău şi ca cei din Akna Slatina. Şi dacă aduci vorba în faţa bătrînului despre asta, îl apucă pandaliile. Doar ţi-am făcut semn să taci !

Olena nu pricepu. Srull trebui să-şi repete lămuririle, dar şi după aceea trecu destul timp pînă ce Olena să ajungă să întrebe ce înţelegea Srull spunînd „într-acolo“, şi încotro au plecat, de fapt, Janko al ei şi ceilalţi.

Srull Zipper îşi legănă capul. Nici nu se gîndea ca, răspunzînd repede şi de-a dreptul la întrebare, să-şi strice plăcerea de a-i destăinui încet, treptat-treptat, noutatea cea mare.

– Încotro au plecat ? întrebă el tărăgănat, ce întrebare ! Unde vrei să fi plecat ?

Îşi strînse pleoapele şi cu capul lăsat pe umăr o privi pe Olena. Fetei i se tăiară deodată genunchii. Fu nevoită să se aşeze pe treptele din faţa prăvăliei. Abia acum se aplecă Srull spre urechea ei şi-i destăinui ce însemna „într-acolo“.

IV

După aflarea acestei veşti, tot satul era în fierbere.

Janko Volotyr şi Nikola Krivosub plecaseră într-o ţară străină, depărtată, undeva, spre miazăzi. Ţara se numea Spania şi era război pe acolo.

Aşadar, tot avusese dreptate bătrînul Vasil Vasilčuk cu povestea lui încîlcită despre o călătorie peste mări şi ţări ! Aşadar tot avusese dreptate bănuind că cei doi flăcăi plecaseră la război !

Una ca asta nu se mai întîmplase. Ce însemna pe lîngă asta Borkanuk din America ? Lumea se răsturnase cu capu-n jos !

Lăsară baltă toate şi se adunară – bărbaţi, femei, flăcăi şi fete, tot satul – la Miter Sedorjak, care avea casa cu odaia cea mai mare.

– Trebuie să aflăm ce fel de război e ăsta, la care au plecat băieţii, tună Miter Sedorjak, acoperind hărmălaia de voci. Apoi se făcu tăcere.

Numai vecinul lui Sedorjak şi vechiul lui potrivnic Kyrill Grib întrebă provocator :

– Aşa ? Trebuie ? Şi de ce, mă rog ?

– Uite de ce, răspunse cu superioritate Miter, dacă doi flăcăi din sat au plecat la război, înseamnă că războiul ăsta e şi al nostru şi trebuie să ştim ce-i cu el, sau nu ? Toţi încuviinţară, afară de Grib, care se dădu mînios deoparte. Miter se adresă Olenăi : Nu ţi s-a mai spus nimic altceva despre război ?

Nu, Srull nu-i mai povestise nimic, iar ei nu-i trecuse prin minte să-l întrebe mai pe-ndelete. Dar se poate duce mîine din nou la Volovoje şi o să caute să afle mai mult.

– Nu, hotărî Miter, să meargă un bărbat. În primul rînd războiul e o treabă a bărbaţilor, şi în al doilea rînd,

o mătură nouă mătură întotdeauna mai bine decît cea veche...

Chiar el porni la drum. La întoarcere aduse cu el o foaie de gazetă.

– Aici stă scris tot ce ştiu oamenii din oraş despre război ! le dădu el de veste, umflîndu-se în pene.

Odaia din casa lui era din nou plină de oameni şi toţi se înghesuiau să vadă hîrtia pe care Miter o pusese pe masă. Dar semnele cele negre nu le spuneau nimic.

– Ştim tot atîta cît şi înainte, îşi bătu joc Kyrill Grib, sau nu cumva, Miter, ăi fi învăţat şi să citeşti ?

Dar nu era prea lesne să-l scoţi din sărite pe Miter Sedorjak.

– De citit ştiu să citesc la fel de puţin ca şi tine, dar, cu toate astea, nu-s nătărău. Să faci rost de foaia în care stă scris totul e una, şi să citeşti e alta. De foaie am făcut rost ; de citit o să ne-o citească popa.

– Şi n-o să ceară nimic pentru asta, ai ? mîrîi Grib. Dacă tu, frăţioare, îţi închipui una ca asta... La el, nici măcar moartea nu-i de pomană !

Miter găsi însă răspuns şi de astă dată :

– Îi spun că obştea are nevoie să ştie ce stă scris acolo, şi atunci trebuie să ne citească, e datoria lui s-o facă.

Grib nu se dădu bătut.

– Aha, tu crezi pesemne că el n-o să priceapă că umbli cu şiretenii ? Asta, drăguţule, te miroase de la o poştă că umbli cu mîţa-n sac...

Olena îi tăie vorba. Stătuse tot timpul ca pe cărbuni încinşi. Acum izbucni.

– N-avem decît să-i dăm ceva ! Doar n-o să fie din buzunarul tău, zgîrie-brînză ce eşti !

– Oho, se aprinse Grib, ia uitaţi-vă la Olena ce nesocotită e ! Parcă tu, sufleţelule, n-ai mai putea, de bine

ce-o duci? Mai bine ți-ai strînge băierile pungii. Cine știe dacă fugarul tău se mai întoarce să te ia?!

Olena vru să se repeadă la el, dar Miter se puse între ei, strigînd că acuma nu-i timp de harță, ci de mers la popa, și cu asta, basta!

Își alese pe cei care să-l însoțească: unul dintre Krivosubi, unul dintre Volotyri, un Borkanuk și bătrînul Juraj Metko, despre care se știe că-i un om dintr-o bucată și că poate vorbi, pe nerăsuflate, mai mult chiar decît Simche Rabinovics.

Miter îi numără pe cei aleși. Patru bărbați. El era al cincilea. Tocmai cît trebuia.

Olena întrebă:

– Și eu?

Miter se uită mirat la ea. Ce? Voia să vină și ea? Ca și cînd cinci bărbați n-ar fi fost de-ajuns. Nu, n-avea nici un rost... Olena să rămînă aici, ca toate celelalte femei, și să nu se bage în treburile bărbaților.

Se și pregătea să-i dea a-nțelege toate astea, cînd, pe neașteptate, își aminti că mai stătuse o dată la fel ca acum în fața lui, roșie de osîrdie și de tulburare, atunci cînd le ceruse bărbaților să-l caute pe Vasil Vasilčuk prin păduri. Dorința fetei i se păruse atunci ciudată și neroadă, și totuși, mai tîrziu ea nu se dovedise de fel nelalocul ei. Cine știe, poate că și acum avea să iasă un lucru bun dacă-i făcea pe plac Olenei. Cu ea nu era de glumit și nu degeaba se spunea: „Pe necuratul bagă-l în sperieți cu agheasmă, și pe popă, cu vorba de muiere!“

Miter își înghiți „nu“-ul care-i stătea pe limbă și se învoi:

– Ei, hai, dacă ții atîta, vino și tu!

Pe cînd mergeau spre casa popii, Kyrill Grib îi ajunse, gonind, din urmă:

– Dacă merge Olena, merg și eu ! gîfîi el, abia trăgîndu-și sufletul de necaz și de mînie. Îl pironi pe Miter cu o căutătură plină de arțag, dar acesta făcu doar o mișcare cu mîna. „Din partea mea, voia să spună mișcarea, din partea mea, vino și tu !"

Kyrill Grib era dezamăgit. Mai merse puțin și se opri.

– N-are nici un rost ! cîrîi el după ceilalți, dar nici unul nu se întoarse.

V

Popa își ieși din fire.

Timp de două ceasuri le citise celor șase musafiri neașteptați gazeta, lămurindu-le, totodată, ce se petrecea în Spania : că acolo, se luptă împotriva anticristului, împotriva hoardelor roșii ale satanei, care nimiceau biserici, dădeau foc conacelor, trăgeau în țeapă preoți și aruncau călugărițe în untdelemn clocotit... și acuma, cînd îi întrebă dacă au înțeles totul, Juraj Metko răspunse nu, și că un lucru nu-i intră lui în cap, și anume : de ce țăranii – căci, după vorba sfinției-sale, se găsesc țărani printre cei pomeniți – de ce dau țăranii foc conacelor ?

– De ce ? strigă sfinția-sa cu voce pițigăiată, de ce ? Pentru că a intrat necuratul în ei ! Pentru că bandiții le-au sucit capetele ! Pentru că sînt la fel de neghiobi ca și tine și se lasă duși, la fel de lesne, de nas ! Ai înțeles ?

Se întrerupse, așteptă să i se răspundă, să se împotrivească cineva celor spuse de el, în timp ce privirile celorlalți se îndreptau, nerăbdătoare, spre Juraj Metko, dar acesta ședea de parcă n-ar fi auzit nimic și se uita țintă pe fereastră.

La ce se uita ?

Vedea cumva zăpada de pe costișa din față topindu-se la soarele viitoarei primăveri și ducînd la vale amărîtele

petice de pămînt ? Îl vedea pe țăran cărîndu-şi iar la deal, în spinare, „țarina pribeagă" ? Vedea mistreții dînd năvală vara din păduri şi năpustindu-se asupra semănăturilor firave, îndrăzneți, de parc-ar fi ştiut că țăranul n-are cum să tragă în ei, pentru că paznicii contelui îl înhață după aceea pentru braconaj ?

Vedea toate astea şi-şi amintea de cabanele de vînătoare şi de acareturile fumegînde ale contelui, cărora le dăduse foc Nikola Šuhaj, haiducul cel vestit, pe care popii şi jandarmii îl porecliseră „fiul satanei" şi „incendiatorul" şi care băgase groaza numai în cei bogați, iar celor săraci le fusese prieten şi binefăcător ? Sau nu vedea şi nu se gîndea la toate astea, vedea numai crestele albastre ale munților de hotar şi se gîndea la fumul care se înălțase în spatele lor atunci cînd țăranii se ridicaseră împotriva țarului şi a „şleahtei", cînd intraseră cu plugul pe pămîntul boierilor şi nu mai dăduseră înapoi ogoarele împărțite ?

Mare fu mirarea popii şi a celorlalți cînd Juraj Metko se ridică deodată şi spuse :

– N-are nici un rost să mai stăm aici şi să ascultăm vorbe ticluite. Trebuie să ştim de ce ard conacele în țara Spaniei.

Popa tresări.

– Doar v-am spus-o, zbieră el, în timp ce fața i se înverzea de ciudă, şi apoi scrie şi în gazetă !

Îl fulgeră cu o privire chiorîşă pe Juraj, dar acesta nici nu se sinchisi.

– Poate că minte gazeta, sfinția-ta, zise el, poate că nu cunoaşte nici ea adevărul. La predică ne spui doar că numai dumnezeu cunoaşte adevărul. Şi către ceilalți săteni : Veniți, o să aflăm veşti din altă parte !

– O să te ia dracu ! mîrîi popa.

Bărbații şovăiră să-l urmeze pe Juraj, dar Olena trecu de partea lui.

– Are dreptate. Să mergem !

Plecară. Pe uliță, Olena întrebă :

– Și cine o să aducă veștile ? Tu, Juraj ?

El încuviință din cap.

– Da de unde ai să le aduci ?

Juraj ridică mîna dreaptă și arătă cu o mișcare largă, undeva, nelămurit.

– Știe vulpea dinainte unde o să-și înhațe prada ? Las' pe mine.

Dispăru din Černoholovo și se întoarse abia peste trei zile.

Primul lui drum fu la Miter Sedorjak. La întrebările stăruitoare ale lui Miter, avea unul și același răspuns :

– Du-te și adună oamenii, știu tot ce trebuie !

Doar un singur lucru se mai învoi să adauge : că totul era așa cum bănuise el.

Bombănind, Miter adună sătenii, dar mînia lui față de tăinuielile lui Juraj se spulberă cînd auzi ce avea de povestit bătrînul.

Țăranii intraseră cu plugurile pe pămînturile boierilor din Spania, dar acum boierii voiau să-și ia înapoi pămîntul și să-i și învețe minte pe țărani. De aceea era război. Boierii îl purtau cu ajutorul papistașilor, al nemților, cu cei din Legiunea străină, pe care-i aduseseră de peste mare. Boierii aveau arme mai multe și mai bune decît țăranii și de aceea țăranii trebuiau ajutați. Janko Volotyr și Nikola Krivosub plecaseră să le dea ajutor și luptau în rînd cu ei.

Războiul de acolo – și cu asta își încheie Juraj Metko cele ce avea de spus – nu era așadar o pricină cu care satul n-are nici în clin, nici în mînecă : războiul acesta era, poate, în aceeași măsură al lor, al țăranilor din Černoholovo, și de aceea trebuiau să știe limpede cum stau lucrurile. Măcar atîta sînt datori să facă față de ei înșiși, față

de cei doi flăcăi din sat și față de frații lor, țăranii din Spania.

– Am dreptate ?

– De bună seamă ! Ăsta fusese Miter Sedorjak.

– De bună seamă ! strigară acum și ceilalți. Nici măcar Kyrill Grib nu se ținu deoparte.

Se învoiră să trimită cît se poate de des – dar în nici un caz mai puțin de o dată pe săptămînă – pe cineva la Volovoje, ca să afle vești despre războiul din Spania.

VI

În prima săptămînă totul merse bine, dar în cea de a doua se porni o ninsoare strașnică, care îngreună mult întoarcerea în sat.

– Ce-o să faceți atunci cînd viscolele or să troienească drumul cu totul ? îi întrebă Srull Zipper – căruia procesul intentat pentru daune îi lăsa destul timp să-și spargă capul și cu grijile altora – pe Juraj și pe Olena, care veniseră în cea de a treia săptămînă la Volovoje, în ciuda poleiului și a ceții, ce-o să faceți atunci ?

– Poate că pînă atunci se termină.

Srull rîse pe jumătate batjocoritor, pe jumătate cu milă. Apoi îi lămuri :

– Un război adevărat nu se termină niciodată repede, dacă se termină vreodată ! Se desfătă o bună bucată de timp cu consternarea Olenei și apoi urmă: Nu, de un sfîrșit grabnic nu poate fi vorba ! Dar din fericire, el, Srull, are un plan grozav, cum să facă cei din Černoholovo ca să afle, chiar și în timpul celei mai viforoase ierni, ce mai e cu războiul și ce se aude cu cei doi flăcăi ai lor.

– Bine ! zise Olena, hotărîndu-se fără să mai stea pe gînduri, în timp ce Juraj mai clătina din cap, șovăitor ; bine, Srull ! Să auzim ce-ai pus la cale.

Juraj clătină din nou din cap cînd Srull le spuse ce-a chibzuit el, dar Olena fu de părere că în felul ăsta, stînd la îndoială și șovăind, nu cîștigai nimic ; ceea ce îi îndemna Srull să facă suna poate ciudat și de necrezut, dar, la urma urmei, nu era toată povestea asta despre Janko și Nikola și despre război ceva de necrezut, dar adevărat ? De ce, dar, nu s-ar putea ca spaniolii să trimită vești la Černoholovo, dat fiind că Černoholovo și-a trimis flăcăii în Spania ? O încercare n-are ce să strice. La urma urmei, trebuie să se gîndească și la vremea cînd încep viscolele și la felul în care o să poată afla atunci vești despre război.

– Ei, să-i dăm drumu atunci, îi zori Srull, să facem încercarea ! Să mergem de îndată la Simche Rabinovics și să punem la cale afacerea !

În ciuda așteptărilor, Simche nici un voia să audă de propunerea lui Srull.

Nu ajungea oare că Jankel, fiul cel neascultător, se amesteca în toată povestea asta care pe un Rabinovics din Volovoje îl privea tot atît cît îl privea pe papa de la Roma gîlceava dintre rabinul făcător de minuni din Belz și marele rabin din Sadagura ? Asta îi mai lipsea acuma, ca aparatul de radio al lui Jankel să-i înnebunească de-a binelea pe černoholoveni, care, și așa, prea își băgaseră în cap povestea asta prostească despre Spania ?! Și ce naiba caută Srull în tîrgul ăsta dintre Simche Rabinovics și oamenii din Černoholovo ? Nu, nu, n-o să iasă nimic din treaba asta, să facă bine să și-o scoată din cap.

Încă o dată birui neînduplecarea Olenei. După îndelungi sforțări, îl făcu pe Simche să-și schimbe hotărîrea. Afacerea fu încheiată. Lui Simche i se făgăduiră, pentru primăvara viitoare, trei găinușe și zece zile de tăiat lemne în pădure, iar cei din Černoholovo primiră, în schimb, lada cu radioul.

Obligaţia černoholovenilor fu trecută cu băgare de seamă pe mica tăbliţă de ardezie care atîrna de usciorul uşii. Apoi, Simche se urcă pe tejghea şi dădu jos aparatul din raft.

Cînd Simche aşeză lădiţa în faţa lor, dinăuntrul ei se auzi un clinchet subţirel şi, după cum li se păru lor, şi tainic.

– Aşa, zise Simche, asta-i drăcia ! Nu se putu stăpîni să nu-i ardă un bobîrnac peste nas lui Srull Zipper, care pînă la urmă tot se amestecase în afacerea asta : Cum se umblă la el, trebuie să vă arate ăla... Adică, dacă ştie.

– Pfff ! făcu Srull, fără să-l învrednicească pe Simche măcar cu o privire ; îşi aburcă lada pe umăr, făcu un semn către Olena şi Juraj şi ieşiră din prăvălie.

Se înţeleseseră ca să aducă el însuşi lada la Černoholovo, şi acolo, în faţa tuturor, s-o facă să vorbească.

Simche Rabinovics se ivi în pragul uşii şi se uită în urma celor trei, care urcau grăbiţi la deal, în frunte cu Srull, mîndru de parc-ar fi dus cine ştie ce comoară.

– Ce hoţoman !

Simche ardea acum şi mai mult de dorinţa să-l înţepe pe Srull. Făcu mîinile pîlnie la gură şi strigă :

– Hei, voi, din Černoholovo, nu vă lăsaţi traşi pe sfoară de coţcarul ăsta bătrîn ! Fiţi cu ochii-n patru !

Se aştepta ca Srull să se înfurie şi să răspundă. Dar Srull părea liniştit şi-l invită doar cu un gest mut, dar grăitor, la o treabă foarte puţin onorabilă.

Juraj şi Olena rîseră.

Faţa lui Simche se făcu stacojie. Se zbătu după aer. Furia i se urcă în gîtlej şi i-l strînse împiedicîndu-l să ţipe. Aşa că se mulţumi să scuipe cu năduf, apoi se întoarse, tîrşindu-şi picioarele, înapoi în prăvălie.

– Lepădături ! mormăi el în barbă. Lepădături afurisite ! Vă arăt eu....

Era pe deplin convins că Srull şi černoholovenii aveau să se ia de păr.

VII

Şi nu lipsi mult ca lucrurile să se petreacă într-adevăr aşa. Atunci cînd lada – pusă în funcţiune de Srull, căruia-i plăcea grozav să facă pe misteriosul – începu, ce-i drept, să vorbească, dar într-o limbă străină şi de neînţeles, černoholovenii, care ascultau plini de încordare, fură cuprinşi de dezamăgire şi de furie.

– Şarlatanie curată ! se mînie Kyrill Grib şi mulţi fură de aceeaşi părere cu el. Am fost înşelaţi ! Pentru aşa ceva să dăm o litră de rachiu şi două găini bune ? Cîteva perechi de palme zdravene, şi de-a berbeleacul cu el, în jos, pe povîrniş, cu lădoiul lui cu tot...

Numai cu chiu, cu vai, pentru că Miter Sedorjak şi Juraj Metko se puseseră la mijloc, Srull şi aparatul lui scăpară de prăpăd.

Dar cum se simţi în oarecare siguranţă, Srull îşi dădu drumul la gură, de mergea ca unsă.

Ceea ce spunea lada era de neînţeles ? Dar tocmai asta dovedea cît de cinstit era Srull ! Cuvintele alea trebuiau musai să-i pară străine unui černoholovean, altminteri n-ar fi fost dintr-o limbă străină.

– Nu-i aşa, Miter ?

– Ba da, aşa e, trebui să recunoască Miter.

– Aşa e, recunoscură şi alţii. Numai Kyrill Grib stărui în împotrivirea lui duşmănoasă.

– Ce folos de ladă, dacă nu înţelegem ce spune ? bombăni el. Bine, îi auzim noi pe spanioli, dar de unde ştim dacă ei ne trimit o veste bună, sau una rea ? Ei, acu ce mai zici ?

Nu era uşor de răspuns la asta, dar Srull o scoase totuşi la capăt.

– E adevărat, se învoi el, lada nu le aduce veşti care să poată fi înţelese ; dar la ce erau bune oare veştile pe

care le aflau la Volovoje ? Nu erau ele pline de minciuni gogonate şi nu se băteau cap în cap ? De cîte ori nu fusese vorba că Madridul, capitala pentru care se purtau mai cu seamă luptele, fusese cucerit de boieri ? De patru ori ? De cinci ori ? Sau de şi mai multe ori ? Nu, nu, pe veşti nu poţi să pui temei, trebuie să cauţi ceva mai de încredere. Şi aşa ceva există. Există un semn neîndoielnic că oraşul Madrid se ţine bine şi un semn la fel de sigur că nu. Ca să înţelegi semnul ăsta, nu e nevoie nici să ştii să citeşti gazeta, nici să ştii spanioleşte, trebuie să ai numai urechi de auzit. Pentru că semnul cu pricina e un cîntec, cîntecul ţăranilor luptători şi al tovarăşilor lor. La o anumită oră, cîntecul se răspîndeşte din Madrid în toată lumea. Cît timp răsună, înseamnă că oraşul se ţine bine ; dacă la o anumită oră nu se aude cîntecul, e, dimpotrivă, semn prost... Aşa, şi acuma să tacă toţi chitic, pentru că vrea să caute cîntecul. Tocmai acum, între asfinţit şi noapte, e timpul potrivit pentru asta.

Srull se aplecă peste ladă şi începu să învîrtească butoanele. Se auzeau numai pocniturile din aparat şi răsuflarea întretăiată şi zgomotoasă a bărbaţilor şi a femeilor. Apoi se auzi iarăşi limba aceea necunoscută, neînţeleasă, şi abia după mai mult timp, cînd černoholovenii se credeau din nou duşi de nas, răsună, brusc, cîntecul. Era un cîntec neobişnuit, solemn şi totodată furtunos, un cîntec care chema la luptă şi care slăvea biruinţa, vechiul marş al coronelului Riego [1], imnul Republicii spaniole.

– Asta e, zise Srull Zipper, şi, fără voia lui şi spre propria lui mirare, vocea îi tremura de emoţie, asta e cîntecul. Atunci cînd îl auziţi, înseamnă că Janko şi Nikola şi toţi ceilalţi se bat vitejeşte. N-aveţi altceva de făcut decît seara, după ce-aţi dat nutreţ caprelor, să împingeţi la dreapta mînerul ăsta mic. Atît, şi nimic mai mult ! Şi

---

[1] Riego y Nuñez (1785—1823), revoluţionar burghez spaniol (n. r.)

cu băgare de seamă. Uite, aşa ! Şi după ce s-a terminat cîntecul, împingeţi mînerul la loc spre stînga. Aşa ! În afară de asta nu mai umblaţi la nici un buton, nu zgîlţîiţi lada, ba nici măcar n-o mai atingeţi, aţi înţeles ? Da ? Fiţi atenţi, că vă arăt acum încă o dată : aşa şi aşa. Şi acuma, încercaţi şi voi o dată !

Mergea.

Din ziua aceea, oamenii din Černoholovo şedeau seară de seară adunaţi în odaia cea mare a lui Miter Sedorjak şi aşteptau cîntecul. În unele zile se auzea puternic şi limpede, ca şi cum n-ar fi venit de peste mări şi ţări, ci de alături, din grajd sau din tindă.

– Nu-i mare lucru acolo jos, spunea atunci Juraj Metko, care fusese în război şi-şi aducea aminte de zilele liniştite de pe frontul tirolez, cei de dincolo nu trag, poţi să stai nestingherit pe latrină, să joci cărţi sau să-ţi despăduchezi cămaşa.

Alteori, cîntecul abia se desluşea ; vîjîituri şi bubuituri năprasnice îl acopereau aproape cu totul.

– E lată rău, spunea atunci Juraj, ne pricepem noi şi la asta. De pe Izonzo [1], cînd italienii ne împroşcau cu ghiulele grele de nu puteai să scoţi nici nasul din tranşee. A naibii treabă ! Ei, dar pîn' la urmă am scăpat teafăr şi de acolo...

Oricum, limpede sau nedesluşit, cîntecul răsuna în fiecare seară, cîntecul din Madrid, cîntecul lor, cum îi spuneau ei acum ; şi el vestea că oraşul îndepărtat, care le părea acum tot atît de cunoscut ca Volovoje sau ca Sinevir, că acest oraş străin şi totuşi atît de aproape de inima lor se împotriveşte eroic.

---

[1] Fluviu în Italia, de-a lungul căruia au avut loc lupte sîngeroase în timpul primului război mondial (n. r.).

Aşa trecură săptămîni în şir.

La intervale regulate apărea, aşa cum fusese înţelegerea, Srull Zipper şi „dădea lăzii de mîncare“, meşterea la ea şi schimba nişte piese.

Veştile pe care le aducea Srull despre războiul din Spania şi ceea ce le împărtăşea Simche Rabinovics în zilele de tîrg nu făceau decît să întărească solia de pînă acum a cîntecului : oraşul Madrid se împotrivea. Era o luptă crîncenă şi sîngeroasă, dar domnii nu reuşeau să înainteze, cu oricîtă sălbăticie atacau cei din Legiunea străină, nemţii şi papistaşii.

Aşa crescu încrederea černoholovenilor în cîntec. El ajunse să fie mai mult decît o veste bună : le deveni prieten.

Dar, pe neaşteptate, într-o zi din cea de a doua jumătate a lunii ianuarie, nu-l mai auziră.

Aşteptară zadarnic pînă noaptea tîrziu. Aşteptară cu emoţie crescîndă ; a doua zi cîntecul nu se mai auzi. Cînd nu răsună nici într-a treia zi, nu mai putea fi vorba de o întîmplare. Neliniştea se schimbă în teamă. Oraşul, oraşul lor, Madridul, era în primejdie ! Cei doi flăcăi, flăcăii lor din Černoholovo, erau în primejdie ! Războiul, războiul lor, era pe cale de a fi pierdut.

Trebuiau să afle cum stăteau lucrurile. Cît se putea de repede. Hotărîră să trimită a doua zi o delegaţie la Volovoje : pe Miter, pe Juraj şi pe încă cîţiva, printre care şi Olena. Lada urmau s-o ia cu dînşii.

Cînd cei care făceau parte din delegaţie se adunară în dimineaţa următoare în faţa casei lui Miter, toţi locuitorii din Černoholovo se strînseră grămadă şi toţi – în afară de bătrîni, de bolnavi, de copii şi de cîteva femei – spuseră că vor să vină şi ei.

Cu toate că se vestea un viscol straşnic, porniră la drum. Înainte, delegaţia lor cu lada, iar în urma ei, în două şiruri lungi, ceilalţi. Părea o procesiune care mergea în urma unei racle cu moaşte.

În prima oră totul merse strună. Dar apoi se stîrni un viscol năprasnic, care le lua văzul şi le tăia răsuflarea şi împotriva căruia trebuiau să lupte din răsputeri.

La prînz, cînd ajunseseră abia la jumătatea drumului şi viforniţa sufla cu putere neostoită, cele mai multe femei, dar şi cîţiva bărbaţi, se dădură bătuţi şi se întoarseră.

Ceilalţi – tot mai erau vreo treizeci de inşi – nu se dară bătuţi, înaintînd din greu, siliţi la tot pasul să facă ocoluri din cauza troienelor de zăpadă, şi-şi croiră mai departe, cu dîrzenie, drum spre ţintă. Ajunseră tîrziu după amiază. Îl căutară mai întîi pe Srull Zipper, dar el nu se afla în tîrg ; o citaţie îl chemase cu o zi înainte, la Užhorod – se judeca, în sfîrşit, procesul lui. Aşa că černoholovenii se duseră la Simche Rabinovics. Cînd ajunseră în faţa prăvăliei, Simche era tocmai la uşă şi încuia.

Nici nu-i lăsă să vorbească pînă la capăt pe Juraj şi pe Miter, care voiau să-l roage să se uite la ladă.

– Ce, strigă bătrînul, acuma vin la el ? Acuma ? Vineri seara ? În ajun de *sabbat ?* Pesemne că nu erau în toate minţile ! Nu, acuma nu se uită la nimic, nu încearcă nimic, nu pune mîna pe nimic. Acuma se prăznuieşte *sabbat*-ul. Pînă mîine seara !

Toate astea fură spuse pe un ton atît de hotărît, încît Miter şi Juraj nici nu mai încercară să-l înduplece. Numai Olena îndrăzni să cîrtească. Şovăind, ea îl întrebă pe Simche dacă *sabbat*-ul nu putea fi amînat. Numai cu un pic, cu un sfert de ceas doar.

La această cerere, faţa lui Simche se învineţi văzînd cu ochii.

– Ce ? Ce-i cere Olena ? Nemaiauzit ! Nemaipomenit ! Să amîne *sabbat*-ul ? Cum își închipuie ea una ca asta ? Ca și cînd el ar putea opri soarele în loc, ca Iosua [1]...

Se întrerupse brusc.

Iosua... Iosua... nu era oare Iosua cel de al doilea nume al fiului său Jankel ? Și nu se afla el în orașul acela de care vorbiseră Miter și Juraj ? În orașul acela pîndit de primejdii, în orașul care cădea poate tocmai acum în mîinile dușmanului, în orașul ai cărui apărători erau poate chiar în clipa asta măcelăriți ?... E drept că băiatul o ștersese pe ascuns, înfruntînd voința lui Simche, dar rămînea totuși fiul lui ! Dacă el se afla acum în primejdie, în primejdie de moarte, cum să te dărui în tihnă și în reculegere sărbătorii de *sabbat ?* Cum puteai face una ca asta, cînd băiatul striga poate tocmai în clipa asta „tată !", rănit sau horcăind ?

Nici Olena, nici Miter, nici Juraj, nici ceilalți n-ar fi putut povesti mai tîrziu cum s-au petrecut toate, la rînd.

Știau numai că, pe neașteptate, se aflaseră toți în odaia de locuit a lui Simche, luminată de strălucirea sărbătorească a sfeșnicelor de *sabbat* cu lumînările aprinse, dar că avuseseră ochi doar pentru aparatul de radio ; numai pentru ladă și pentru mîinile lui Simche, care răsuceau, înfrigurate, butoanele. Știau numai că durase mult, nesfîrșit de mult, de-i cuprinsese disperarea, pînă cînd, în sfîrșit, atunci cînd nu mai spera nimeni, cîntecul răsunase slab de tot, dar deslușit. Știau numai că în clipa aceea Simche se ridicase și, cu o voce ciudat de aspră, rostise :

– Așa... acum e *sabbat*... și încă ce *sabbat !*

O porniră înapoi încă în aceeași seară. Era întuneric beznă, și viscolul tot nu se potolise, dar lor li se părea că

---

[1] Căpetenie a evreilor. După legenda biblică, el ar fi poruncit soarelui să se oprească pentru a putea cîștiga victoria asupra dușmanului (n. r.).

toate greutățile și piedicile care le făcuseră atît de anevoios drumul la venire nu le mai stau în cale cu atîta înverșunare. Purtară lada cu rîndul ; fiecare ținea s-o ducă. Lada era acum mută, dar cîntecul răsuna în sufletul lor ; melodia lui era sărbătorească și în același timp furtunoasă ; chema la luptă și vestea biruința.

1937

MERIŞORUL DE AUR

Cînd Marina Kmetko, o ţărancă nevoiaşă, care lucra cu ziua, din Nižné Vrútky, în Slovacia, află că fiul ei Laco şi-ar fi părăsit bunătate de slujbă de la fabrica de hîrtie din Kremnitz pentru a pleca în îndepărtata şi necunoscuta ţară a Spaniei,, şi încă pentru a lua parte la un război despre care ea nu auzise nimic, crezu că băiatul şi-a pierdut minţile de-a binelea. Dar apoi Laco trimise o scrisoare : o foaie scrisă şi două fotografii. Pe fotografii se vedeau copii morţi şi femei plîngînd înaintea unor colibe arse. Iar în scrisoare spunea :

„Ţăranii de aici au fost la fel de săraci ca şi cei de la noi, din ţinutul pietros din Kysúce. Republica le-a dat pămînt, dar grofii vor să-l ia înapoi, şi de aceea e război. Ei dau foc satelor şi omoară copiii, dar ţăranii se apără din răsputeri. Muncitorii din oraşe îi ajută, le vin într-ajutor şi mulţi din alte ţări. Acum ştii de ce am venit aici..."

Cînd Rifkele Berschkowitz, fiica negustorului din Vrútky, pe care Marina o pusese să-i citească scrisoarea, ajunse la această frază, se întrerupse şi zise :

– Asta n-o poate înţelege nimeni. E ţicnit Laco al dumitale. Sau poate ştii dumneata ce-l privesc pe el toate astea ?

– Da, i-o întoarse Marina, şi ochii-i deveniră ciudat de întunecaţi şi înflăcăraţi, se gîndeşte la tatăl lui.

La aceste cuvinte, Rifkele fugi repede sus, pentru că o cuprindea neliniştea şi nu voia ca din pricina asta să sufere copilul pe care-l purta în pîntece.

– Ori are fierbinţeală, ori nu ştiu ce, îi spuse ea bărbatului său, Hirsch, şi-l trimise în prăvălie.

El îi cîntări apoi Marinei cei doi funţi de sare pe care-i cerea şi o sfătui să-şi pună o prişniţă cu muştar.

– Asta scoate fierbinţeala din sînge şi pune rînduială în gînduri.

Dar gîndurile Marinei erau în deplină rînduială. Ea se gîndea la tatăl lui Laco, bărbatul ei, care era mort. Şi el pornise împotriva grofilor, în 1919, dincolo, în Ungaria. Îl prinseseră şi-l spînzuraseră. Pe atunci, Laco avea paisprezece ani şi voise să-şi răzbune tatăl. Fugise de acasă şi se-ntorsese abia după o lună, înfometat şi zdrenţuit.

Marina hotărî pe dată că trebuie să-i trimită ceva băiatului. Ceva deosebit. Ceva care să-l bucure.

Stătu şi chibzui. Ce se trimitea bărbaţilor în războiul cel mare ? Tutun şi ciorapi de lînă. Dar Laco nu fuma, şi în scrisorile lui spunea că în Spania e atît de cald, încît toţi umblă fără ciorapi, numai în pantofi de rafie. Încercă să-şi amintească ce dorinţe avusese Laco. Nu fu chip. Şi, în general, îi venea greu să se gîndească la asemenea lucruri. Din zece copii, Laco venise pe lume al cincilea. Zece copii în casă, bărbatul în pădure, la lemne, şi mai tîrziu în război, pămîntul atît de sărac, încît recolta de cartofi ajungea în cel mai bun caz pentru nouă luni din an – cum ar fi putut găsi Marina timp să se ocupe de dorinţele şi de visurile copiilor ?

După întoarcerea din neizbutita încercare de răzbunare împotriva grofilor unguri, Laco se dusese la un ţăran din vecini, un cursar, care lua cu dînsul ucenici în „călătoria cea mare“. De atunci, fiul ei îşi trăise viaţa

lui proprie, venise rareori pe acasă şi numai pentru foarte scurt timp, de fiecare dată mai voinic şi mai bărbat, de fiecare dată mai asemănător tatălui său, mort, şi de aceea mai drag inimii ei de mamă, dar mai străin ochilor şi urechilor ei. A, da. Pînă la urmă îşi aminti. Văzu cîţiva copii din sat stînd în faţa prăvăliei lui Berschkowitz din Vrútky şi admirînd cele două portocale din geam. Şi îşi aminti că Laco stătuse şi el ca vrăjit în faţa prăvăliei lui Leib Berschkowitz, atunci cînd o însoţise pentru prima oară la oraş, şi mai vorbise încă multă vreme după aceea cu dor despre merişoarele de aur pe care le văzuse atunci pentru prima oară.

Marina se hotărî pe dată. Intră în prăvălie şi ceru o portocală.

– Ce vrei ? întrebă Rifkele, care la intrarea Marinei întinsese maşinal mîna spre lopăţica de sare. Apoi îşi aduse aminte cît de ciudat se purtase deunăzi Marina şi spuse doar : Ştii şi cît costă ?

– Am bani, răspunse femeia şi-i scoase la iveală deznodînd un colţ al fustei. Cît trebuie să plătesc ?

Clătinînd din cap, Rifkele aduse portocala.

– Aş vrea să mi-o împachetezi, zise Marina, în hîrtie şi într-o cutie trainică şi bine legată.

– Împachetată şi legată, s-a mai auzit aşa ceva ? Dar bine, pentru ce ? Pînă la urmă, te pomeneşti că vrei s-o trimiţi undeva.

– Da.

– Adevărat ? Unde ?

– Departe.

Apoi, fără să mai dea atenţie întrebărilor pe care i le punea Rifkele Berschkowitz, numără douăsprezece monede de şase creiţari pe tejghea, luă cu grijă sub braţ cutia de zahăr cu portocala şi plecă.

– Ţicnită, ţicnită de-a binelea ! murmură Rifkele, care din uşa prăvăliei o urmărea cu privirea. Copilul din pîntecele ei se mişcă. Scuipă de trei ori. Ptiu, ptiu, ptiu !

Se întoarse repede şi trînti uşa prăvăliei.

„Nebună !" se gîndi şi funcţionara de la poştă cînd Marina se ivi la ghişeu şi-o rugă să-i pregătească cutia pentru expediere.

– În Spania.

– Ce ? În Spania ? Şi ce-i înăuntru ? Fructe ? Nu se primesc pentru transport... şi mai la urma urmei, cui i se năzare să trimită portocale în Spania ? Doar acolo cresc !

Împinse înapoi cutia, închise geamul ghişeului şi nici nu se mai sinchisi de Marina. Femeia mai rămase un răstimp în faţa ghişeului. Nu era uşor să te lămureşti asupra celor spuse de funcţionara de la poştă. Dar pînă la urmă înţelese şi se hotărî.

Bătu încă o dată în geamul ghişeului.

– Ce mai e ? pufni funcţionara. Am mai spus o dată că nu se primesc pachete cu fructe pentru străinătate.

Trînti din nou geamul.

Marina mai aşteptă o vreme, apoi se întoarse la prăvălia lui Leib Berschkowitz. Cînd o zări, Rifkele vru s-o zbughească, dar apoi curiozitatea o reţinu la locul ei din spatele tejghelei. De ce o fi venit iar Marina ?

Ar avea o rugăminte. N-ar putea cumva Rifkele să-i scrie o scrisoare ? Către Laco, băiatul ei din Spania.

Din nou, curiozitatea învinse o primă pornire de a o refuza. Rifkele aduse hîrtie şi creion şi scrise ceea ce Marina avea să-i împărtăşească băiatului :

„Dragul meu fiu Laco !

Am vrut să-ţi trimit unul din merişoarele de aur pe care ţi le-ai dorit, mai ţii minte ? L-am cumpărat în prăvălia lui Berschkowitz, dar la poştă nu vor să-l primească. Mi-au mai spus că n-ar fi de nici un folos, pentru că merişoarele

cresc acolo unde ești tu acum. Așa că-ți trimit numai scrisoarea, pentru că tu tot nu fumezi, și ciorapi de lînă nu-și au rostul, dacă e cald pe acolo.

Te sărută și te binecuvîntează mama ta, Marina Kmetko din Nižné Vrútky."

– Poți să iei în loc de portocală sare sau gaz, îi spuse Rifkele generoasă, după ce termină de scris. O primesc înapoi.

Dar Marina voia să păstreze merișorul de aur :

– Pentru că vine de acolo, de unde e el !

Mulțumi pentru scrisoare și-și luă rămas bun. Cutia cu portocala o înnodase mai înainte în broboadă, ca pe un prunc.

Scrisoarea către Laco se întoarse. Era pusă într-un plic nou, împreună cu o altă scrisoare. În ea, comisarul batalionului îi dădea de știre Marinei că fiul ei, Laco Kmetko, a căzut pentru libertate, apărînd o poziție înaintată împotriva unor forțe dușmane cu mult mai numeroase.

„A căzut chiar în ziua în care a sosit scrisoarea dumneavoastră și l-am îngropat sub un pom care rodește de două ori pe an mere de aur."

Rifkele citea anevoie, ochii îi erau plini de lacrimi.

– Ce i-a venit să plece într-un război unde n-avea ce căuta ? rosti ea tulburată, printre sughițuri, dar așa sînt bărbații voștri întotdeauna : la neveste și la mame nu se gîndesc !

Marina o mîngîie pe umăr. S-ar fi putut crede că celeilalte îi murise un fiu, nu ei.

– Nu plînge, îi zise ea lui Rifkele, tu nu poți să înțelegi asta. El a plecat într-acolo tocmai pentru că s-a gîndit la neveste și la mame.

Apoi femeia cumpără o lumînare. Rifkele îi dărui încă una. Cînd o văzu, Hirsch rămase cu gura căscată. Peste gura deschisă pluteau, ca un norișor invizibil parcă, mus-

trări nerostite la adresa risipei lui Rifkele. Dar nevastă-sa parcă era alta. Ea îi spuse :

– Închide gura, doar nu plouă cu mană, și eu nu sînt țicnită... Dar tu nu înțelegi nimic, ai înțeles ?

Marina lipi lumînările pe sipet, la dreapta și la stînga farfuriei ei colorate, de nuntă, pe care era pus mărul de aur. Seara, cînd venea de la lucru, stătea cîtăva vreme în fața sipetului, și în amurgul ce creștea, fructul lua forma unui căpșor de copil. Curios lucru : de cînd aflase de moartea băiatului, Marina își amintea cît se poate de limpede cum arătase cînd era copil mic. Și Laco – înainte doar unul din cei zece copii – îi deveni acum cel mai drag.

Începu să adune lucrurile rămase de la el : sfîrleaza, o biciușcă din timpul cînd fusese ciobănaș și tașca de piele, în care-și ținea sculele de cursar cînd pleca la drum. De fiecare dată cînd venea la Vrútky, în prăvălia lui Berschkowitz, întreba de noutăți din țara Spaniei, unde era îngropat Laco. Rifkele pusese deoparte pentru ea ziarele vechi (cîteodată își spunea ea însăși, minunîndu-se : „Cu ce mă ocup acum !" De vină erau numai Marina și Laco al ei. Sau, poate, nu numai ei ?). Îi citi Marinei :

– „Pe toate fronturile s-au dat lupte crîncene. Barcelona a trăit ieri cel de-al șaptezecilea atac aerian. Printre morți sînt peste o sută de copii. Comitetul pentru neintervenție..."

Își ridică privirea de pe ziar, se uită drept în ochii Marinei și îi spuse cu o voce ciudat de aspră :

– Știi tu ce e „Comitetul pentru neintervenție" ? Aștia sînt domnii englezi, care au grijă ca ceilalți să capete toate armele, și oamenii tăi nimic. Pricepi ?

– Da, răspunse Marina. Înțelegea și că Rifkele spusese „oamenii tăi", și nu „oamenii noștri", numai pentru că îi era încă rușine. Da, răspunse ea, dar pînă la urmă, n-o să le folosească la nimic domnilor care sînt împotriva noastră. Citește mai departe !

Cînd Marina veni într-altă zi în prăvălie, Rifkele avea pentru ea o noutate deosebită :

– Copiii din Spania sînt evacuaţi. Sînt duşi în Franţa, în case anume cumpărate pentru ei. Asta costă mulţi bani şi de aceea se fac acum pretutindeni colecte, şi la Praga. Cine n-are bani poate trimite şi lucruri. Coborî vocea, pentru ca bărbatul ei, care trebăluia alături, în magazie, să n-o audă. Eu am şi trimis o căpăţînă de zahăr. Rîse ruşinată. Şi tu, nu vrei să trimiţi şi tu ceva ?

Bineînţeles că Marina voia. Dar ce ? Bani nu avea, porcul avea să fie gata îngrăşat abia peste trei luni, iar din lucrurile ei...? Deodată îi veni o idee :

– Ştiu ce !

Plecă şi veni a doua zi din nou. În broboadă aducea sfîrleaza lui Laco, biciuşca şi taşca lui de cursar.

– Asta le trimit.

Rifkele întrebă :

– Să nu mai punem ceva în taşcă ?

– Nu-i nevoie. Ia un toc şi o hîrtie, vreau să le mai spun ceva... Eşti gata ?... Atunci, scrie : „Eu, Marina Kmetko din Nižné Vrútky, vă trimit vouă, dragi copii, lucrurile băiatului meu Laco, care e îngropat în ţara voastră, sub un pom care rodeşte de două ori pe an mere de aur." Ai scris totul ? Da ? Atunci, dă-o-ncoace, să pun o cruce dedesubt.

Rifkele îi întinse hîrtia. În treacăt, lovi taşca ; mişcîndu-se, ea se deschise. Dinăuntru se rostogoli un fruct înnegrit, uscat, zbîrcit de tot.

Marina întinse repede mîna şi băgă fructul la loc în tasca de cursar.

– Asta, zise ea încetişor, e numai pentru ca să aibă ceva din ţara lor.

1938

ACASĂ[1]

„Mai bine să plîngi cu înțelepții decît să rîzi cu proștii ; mai bine să mănînci în libertate pîine uscată decît în robie, cozonac.“

Din înțelepciunea populară slavă

I

În zorii zilei, îi spuseră lui Ivan Gološín că poate să plece. Uniforma cu petlițele de caporal îi fusese luată, la fel și frumosul centiron din piele cafenie, schimburile primite de la armată și „rația de fier“ [2].

– Tu ții de Golovoje, pe care am fost siliți să-l cedăm ungurilor, îi spusese plutonierul de administrație, împingînd spre el solda ce i se mai cuvenea, două monede de cîte cinci coroane și cîțiva gologani ; a venit un ordin de la

[1] Acțiunea acestei povestiri se petrece în perioada foarte confuză și rușinoasă dintre acordul de la München (despre care Neville Chamberlain, prim-ministrul maiestății-sale britanice, a spus : „Acest tratat asigură generației noastre pacea !“) și cel de-al doilea război mondial, care a izbucnit cu zece luni mai tîrziu (n.a.).

[2] Rezerva de hrană de care un soldat n-avea voie să se atingă decît în cazuri extreme (n. r.).

Praga să-i demobilizăm pe toți cei din trupă care, în urma schimbării de graniță, au devenit străini. Înțelegi ? Eh, prostie, firește că nu înțelegi nimic din toată pălăvrăgeala asta afurisită. Parcă cine mai pricepe ceva ?... Hai, stînga-mprejur !

Ivan își îmbrăcase hainele civile, pantalonii largi din pînză de casă, cămașa din același material și sumanul vechi de dimie, care avea un semn negru de arsură încă de pe vremea cînd îl purta taică-său. E plăcut simțămîntul ăsta, să intri, cum s-ar zice, din nou în propria ta piele ! Apoi o pornise la drum, la vale, mereu la vale, pe unul din drumurile întortocheate de care ce duc dinspre podiș, în jos, către regiunea subcarpatică. Seara îl ajunse pe cînd se afla la jumătatea drumului spre Golovoje. O colibă de frunziș, povîrnită într-o rînă – părăsită de băieții care păşteau vitele, ridicată pe timpul verii – îl adăposti, urmînd să-i fie și loc de mas. Ivan îmbucă cîte ceva din merindele pe care i le dăduseră la cazarmă, adună o grămadă de frunziș și se înfundă în ea.

Se perpeli multă vreme pînă să adoarmă. Un gînd, care i se tîra prin cap ca un vierme leneș, nu-i dădea pace. Ce însemnau toate astea ? Că războiul nu izbucnise ? Că-l trimiseseră acasă ? Că Golovoje, satul lui natal, se afla, așa, deodată, în altă parte, adică nu chiar în altă parte, dar nici în Cehoslovacia nu mai era... Va să zică, în altă parte, totuși... ei, ce !

Printr-o gaură din frunzar Ivan văzu luna urcînd pe cer. Era subțire și albă. În lumina ei, ramurile pinilor deveneau ciudat de albastre. Așa arătau pesemne copacii din pădurile de munte, despre care povesteau bunicile – din pădurile de hotar, unde hălăduiau urșii cei mari și fiicele aducătoare de moarte ale împăratului zăpezilor, spiridușii și sufletele haiducilor mărinimoși de pe vremuri.

Ivan se zgribuli. De s-ar vedea odată acasă, sau cel puțin la Onokovo, la verii lui de-al doilea, în fîn, unde te învăluie întotdeauna o căldură atît de plăcută ! Dar cel mai bine tot acasă se dormea. Acasă, în cămara de scînduri de lîngă cuptorul cel mare din bucătărie. Deodată, lui Ivan Gološín îi apăru înaintea ochilor satul Golovoje, aproape, să-l atingi cu mîna : casa lui Kyrill Fenčuk cu odaia cea mare a femeilor, dugheana lui Leib Hirschkowicz, biserica, casa parohială din spatele ei, balta de la capătul satului și bordeiul în care stătea el, cu bunica și cu sora lui, Marina. Văzu patul, cuptorul, scîndura care acoperea groapa unde se aflau sticlele cu rachiu de casă. Simți în nări aerul cald din bucătărie, mirosul ciorbei de fasole, pe care Marina ar găti-o în cinstea lui, și aroma rachiului de casă.

Ivan se trezi cu mirosurile astea stăruindu-i încă în nări. Era frig. Se crăpa de ziuă. Secera subțire, albă a lunii se mistuia îndărătul unor grămezi de nori călători. Ivan se ridică din frunziș, se scutură ca un cîine care iese din apă și o porni la drum.

Din ținuturile de miazăzi nu se vedea nimic ; erau acoperite de ceață. Dar atunci cînd răsări soarele, vîntul sfîșie pîcla deasă, alburie, și turnul bisericii din Golovoje fulgeră în lumină : lui Ivan i se păru că-i face semne.

II

– Îmi pare rău, zise jandarmul ungur, căruia Ivan Gološín îi întinsese hîrtiile peste barieră. Bariera era proaspăt cioplită și nevopsită ; închidea drumul spre Golovoje, mai sus de moara cea nouă. Îmi pare rău, spuse încă o dată jandarmul, nu poți intra. Aici e linia de demarcație și pu-

tem da drumul numai celor care au o viză sau care sînt în regulă cu cetățenia. Tu n-ai viză și pînă ieri mai erai în armata cehă. Nu e nimic de făcut.

Puse ordinul de lăsare la vatră și livretul militar ale lui Ivan pe barieră și-și vîrî mîinile în buzunarele mantalei cu nasturi mari de alamă, pe care se vedea o coroană cu o cruce strîmbă. Evident, aștepta ca Ivan să riposteze sau să întrebe ceva, dar Ivan stătea mut, cu ochii pironiți pe nasturii de alamă.

Asta era așadar coroana ungară, de care ținea acum Golovoje. Astea erau noile autorități, despre care grănicerul cehoslovac îi vorbise mai înainte, în tîrgul Kolodna.

– Acuma pleci de la noi, nu ? îl întrebase el pe Ivan, după control. O să fii ungur, nu ? Iar cînd Ivan ridicase din umeri, urmase : Ei, da, știu eu cum vine asta. Casa și peticul de pămînt ți-s dincolo, iar acolo unde-i ogorul, acolo-i și locul țăranului. Peste tot e la fel. Du-te, dară, și noroc ! Ungurul e jos, la moara cea nouă. Acolo trebuie să te prezinți. Acolo sînt acum autoritățile tale.

Și iată că autoritățile astea ale lui Ivan nu-l voiau ! Lui Ivan nu putea să-i intre în cap una ca asta. Dar rămase mut. Cu jandarmii nu e bine să te întinzi la taclale. Niciodată nu știi ce au de gînd, ce se petrece în capul lor. Sînt ca pisicile ce stau să fete, nu știi niciodată la ce să te aștepți din partea lor. Un jandarm ca ăsta trece de zece ori pe lîngă tine fără să-ți ia în seamă salutul și într-o bună zi, pe neașteptate, îți aține calea : „Stai ! Ia desfă sacul ! Unde-i rachiul ? Mărturisește neîntîrziat că fierbi rachiu pe ascuns, altminteri..." Iar de încerci cumva să-ți dovedești nevinovăția, jurîndu-te pe toți sfinții, și începi să te vaieți ca o muiere damblagită, el izbucnește brusc în hohote de rîs, pentru că a spus-o doar așa, în glumă – dar se poate întîmpla să te și înhațe și să-ți răstoarne casa cu susu-n jos

ca să descopere rachiul. Iar jandarmii unguri sînt, pe cît se poate, şi mai ai dracului decît cei cehi. Da, da.

În timp ce-i umblau gîndurile astea prin cap, Ivan îşi ţinea ochii plecaţi şi-şi lăsa braţele să atîrne moi. În sinea lui, însă, era tare încordat. Cine ştie, poate că jandarmul n-are gînduri rele. Poate că se răzgîndeşte deodată, se moaie sau îi spune nepăsător : „Ei, bine, ia-ţi valea la Golovoje, dar repejor !"

Jandarmul însă nu-şi luă seama ; nu se muie, ci mîrîi :

– Ce mai stai proţăpit aici ? Doar înţelegi ungureşte. Ţi-am spus : nu poţi să treci.

– Da, dar, vă rog, sînt doar din Golovoje.

– Totuna-i de unde eşti. De cine ţii, asta hotărăşte. În hîrtiile tale stă scris negru pe alb : domiciliat în Černoholovo ; asta e de partea cealaltă şi acolo-i şi locul tău. Ai înţeles ?

– Da, răspunse Ivan, cu toate că nu înţelesese, găsind însă de cuviinţă că e mai nimerit să-l îmblînzească întîi, aprobîndu-l ; cum să nu, domnule vagmistru ?!

– Ei vezi, zise jandarmul îmblînzit într-adevăr, locul tău e la Černoholovo, şi pentru că Černoholovo nu ne-a căzut nouă, n-ai ce căuta la noi. În privinţa asta, totu-i în ordine. Şi trebuie să fie ordine. Dacă primim şi Černoholovo, se schimbă lucrurile, atunci ţii de noi. Da nu cred c-o să primim Černoholovo. Din cauza nemţilor. Afurisiţii, ce se amestecă ei de fapt în tîrgul nostru cu cehoslovacii ? Dar aşa-i în ziua de azi : nemţii ăştia îşi bagă peste tot nasul. Nu le convine ca noi, ungurii, să avem graniţă comună cu polonezii ; de aceea trag o linie de hotar aici, jos, şi lasă ţinutul din nord cehilor, cu toate că mai înainte ni l-au promis nouă. Iar italienii, prietenii noştri, tac chitic. Ce porcărie ! Ce zici de asta ?

Ivan Gološín n-ar fi ştiut ce să zică, dar n-avu nici prilejul s-o facă. Uşa morii se deschise şi cineva strigă :

– Vagmistre, e gata gulaşul.

Jandarmul răspunse :

– Vin.

Îşi luă carabina de pe bariera unde stătea rezemată şi intră în moară, fără să-l mai învrednicească pe Ivan cu vreo privire.

Ivan Gološín se uită pe deasupra bîrnei în ţara pentru el închisă. Drumul cobora prin priporul luncii, dispărea într-o pădure, se ivea din nou în spatele ei şi era iar înghiţit de o pădure. Înaintea celei de-a doua păduri se întindea satul, Golovoje – aidoma cum îl văzuse Ivan ieri în vis. Îşi puse mîna streaşină la ochi şi se uită scrutător într-acolo. Da, acolo, la marginea satului, se afla bordeiul lui, cu o pată gălbuie pe acoperişul cafeniu, cu streaşină. Dacă bunică-sa sau sora lui, Marina, ar ieşi acum pe uşă, şi el ar şuiera o dată, s-ar auzi pînă dincolo, peste întreaga vale.

Uşa bordeiului rămase însă închisă. Femeile nu se arătară. Pesemne că stăteau lîngă vatră şi cîrpeau lucrurile de iarnă. Sau se duseseră la neamurile lor din Raztoky.

Cîţiva copii se iviră pe drum, venind în fugă din pădurea apropiată. Adunaseră conuri de pin. Ivan Gološín îi cunoştea. Îi întîlnise deseori în Agovo, un tîrguşor învecinat, care nu se vedea de aici, dar prin care trecea drumul ce ducea spre Golovoje. Ivan le făcu semn copiilor :

– Veniţi încoace ! După oarecare şovăială, se apropie de barieră un băiat ciufulit, cu nasul roşu. Mă cunoşti ? întrebă Ivan.

Băiatul încuviinţă din cap.

– Ştii cum mă cheamă şi unde stau ?

Din nou băiatul răspunse doar printr-un semn din cap.

– Atunci, du-te şi spune-i soră-mi, Marina, să vină la moara cea nouă, c-o aşteaptă frate-său ; jandarmul nu-i dă drumul. Ai să ţii minte ?

Fără un cuvînt, băiatul dădu din cap ca şi în celelalte rînduri.

Ivan Gološín îl întrebă dacă nu cumva a uitat să vorbească, sau dacă i-e frică.

– Nu... nu, nu.

– Ei, atunci fugi. Ţine.

Băiatul prinse din zbor moneda pe care i-o aruncase Ivan, ca un cîine hămesit care înhaţă un dumicat ; apoi fugi spre ceilalţi copii. Cîtva timp şuşotiră între ei, apoi se holbară la Ivan cu ochii larg deschişi, de parcă nu l-ar fi văzut niciodată. Cel mai mic se porni, fără de veste, să urle.

În capul gol, cu tunica descheiată, jandarmul apăru în pragul uşii şi strigă :

– Ce dracu se-ntîmplă aici ?

Ţipînd, copiii o luară la sănătoasa, atît de grabnic, încît unul din coşuri rămase în drum. Jandarmul ieşi şi-i ameninţă din urmă.

– Asta-i pentru ultima oară că aţi fost în pădure să adunaţi conuri. S-a zis cu asta ! Fără învoire nu mai poate nimeni să intre în pădure. Trînti un picior coşului, încît conurile zburară care-ncotro. Apoi se întoarse spre Ivan : Şi tu, şterge-o de-aici. Dar repede. Altfel... Făcu o mişcare, de parc-ar fi vrut să pună mîna pe sabie, îşi luă însă imediat seama că nu era încins cu ea şi încheie : Dacă te mai prind după aceea pe aici, dai de dracu. Pricepi ?

Trase încă un picior coşului şi intră în moară. Pe ceafa lui, deasupra gulerului uniformei, lucea o cută adîncă, roşie.

Ivan Gološín se uită după copii. Erau departe. Oare o s-ajungă la Marina ce i-a trimis el vorbă ? Dacă băieţii i-ar spune, ar povesti de bună seamă şi despre ameninţările jandarmului. Şi-o să mai aibă curaj Marina să vină, după toate astea ?

Cum mai alergau ştrengarii ! Dacă într-adevăr n-o să mai poată intra de-aici înainte în pădure fără învoire, o să

fie cam prost pentru părinții lor – țărani săraci din Agovo – pentru că învoirea costă bani, asta se înțelege de la sine, și banii abia dacă ajungeau pentru bir și pentru cîteva tîrguieli, în dugheana lui Leib Hirschkowicz. Așa începea deci noua stăpînire, cea ungurească ! Era din nou ca pe timpul Habsburgilor, înaintea anului 1918. Și atunci trebuia să plătești paznicului și jandarmului ca să-ți dea voie să aduni vreascuri și să culegi fructe din pădure. Puhavi și rotunzi ajungeau pe atunci oamenii stăpînirii, puhavi și rotunzi, din sudoarea celor nevoiași. Le creșteau cefe de osînză... Da, da, cefe de osînză, așa-i numeau haiducii cei mari pe dușmanii lor. Ce s-ar întîmpla, oare, dacă unul dintre ei, înarmat cu pumnal și carabină, s-ar ivi pe-aici și-ar striga odată înspre moară : „Hei, tu, ceafă de osînză, ia ieși de-acolo și ridică bariera !"

Ușa morii scîrțîi.

Ivan Gološín își înșfăcă la repezeală hîrtiile care mai stăteau pe barieră și-și luă tălpășița. Abia după cîteva minute, aproape de cotitura largă pe care-o făcea drumul, se opri și se uită în jur. Nu se zărea țipenie de om. Numai bîrna proaspăt cioplită, străină și amenințătoare, închidea drumul spre casă.

III

Grănicerul ceh din Kolodna îl puse pe Ivan să-i povestească pe-ndelete cum îi mersese la unguri. Din cînd în cînd făcea cîte-o remarcă :

– Firește, firește, așa sînt ei... nici vorbă, domnii unguri... cunoaștem noi, cunoaștem ! Avea o față șireată, oacheșă, tăbăcită. O față de țăran, socotea Ivan, o față în care te puteai încrede, nu o față de om al stăpînirii.

Totuşi, cînd Ivan, după ce terminase, vru să ştie ce-o să se întîmple de-aici încolo cu el, grănicerul ridică din umeri.

– Da, ce facem cu tine ? Tu, dragul meu, ai fost cedat ungurilor şi dacă ei nu vor să te primească, asta-i o mare ticăloşie din partea lor – dar noi n-avem ce-ţi face. Uită-te şi tu, avem pe cap o sută de mii de refugiaţi care au fost toţi nevoiţi să fugă de polonezi, de nemţi şi de unguri, pentru că-i ameninţa asta. Făcu semn că-i aştepta spînzurătoarea şi după ce scuipă cu năduf, urmă : Şi toţi sînt oameni de treabă, oameni de la căile ferate, învăţători şi tot ce vrei, şi toţi lefteri, fără un sfanţ în buzunar. Săraci cum au rămas, abia ne ajunge pentru ei. Dacă mai vii şi tu acuma să ceri ajutor (şi la urma urmei din ce să trăieşti aici, dacă ogorul tău e dincolo ?), aşadar dacă mai vii şi tu acuma şi vrei să te mai hrănim şi pe tine... nu, asta nu se poate, dragul meu, cu toată bunăvoinţa. Asta trebuie s-o recunoşti şi tu.

Ivan Gološín recunoscu. Numai că – ce să facă acum ?

Grănicerul îşi frecă îndelung obrazul oacheş, ţepos.

– Poate mai încerci o dată la unguri. Cînd sînt sătui poţi mai degrabă să stai de vorbă cu ei. Sau individul care n-a vrut să te lase să treci a fost schimbat şi sforăie, iar schimbul lui nici nu se uită la tine cînd treci. Rîse încurajator. Ivan Gološín îi ţinu isonul. E întotdeauna bine să rîzi şi tu atunci cînd autorităţile sînt vesele.

Grănicerul îl bătu pe Ivan pe umăr. Aşa era bine ! Numai să nu se lase doborît ! Se opri din rîs şi-l întrebă pe Ivan dacă a prînzit.

– Nu, încă nu.

– Ai ceva de mîncare la tine ?

– Da, pîine.

– Altceva nimic ?

– Nu. Socoteam că am să fiu la prînz acasă, în Golovoje.

– Adevărat. Ei, aşteaptă atunci, că-ţi aduc eu ceva.

Grănicerul intră în casa în faţa căreia stătuseră tot timpul. Era şcoala. Deasupra uşii era agăţată o scîndură cu inscripţia : „Vama de frontieră provizorie a Cehoslovaciei şi Comandamentul de grăniceri Kolodna". Literele erau zugrăvite cu cerneală pe scîndura nu prea bine geluită şi arătau cam şterse. „Parcă-s plînse !" îi trecu lui Ivan prin minte. Gîndul acesta îl uluia, dar după puţin timp îl părăsi. O oboseală grea, fără margini coborî asupra lui. Fu nevoit să se aşeze. Pleoapele i se închideau. Dar iată că grănicerul ieşi din şcoală şi puse pe bancă, lîngă Ivan, o oală cu lapte şi o strachină. În strachină se aflau două bucăţi de brînză.

– Hai, ia şi mănîncă, îl îndemnă grănicerul, se găseşte şi ceva de fumat. Deschide palma. Şi îi vîrî lui Ivan o grămăjoară de tutun în căuşul palmei. Apoi se uită la el cum îşi umple pipa, cum îşi taie pîinea şi brînza în dumicaţi mici şi începe să mănînce încet.

– Acum însă trebuie s-o iei din loc, îl îndemnă grănicerul pe Ivan, care se întinsese pe bancă după ce terminase de mîncat, ofiţerul de servici poate să pice dintr-o clipă într-alta şi dacă te găseşte aici face tărăboi mare. E greu să te-nţelegi acum cu căpitanul. Înainte vreme nici nu-ţi puteai dori un superior mai cumsecade : mereu vesel, mărinimos, pîinea lui dumnezeu, nu alta. Dar de cînd ne-au vîndut şi ne-au trădat la München, parcă-i alt om. Nu-i chip să-i mai intri în voie. Ei, da, cu avansarea s-a cam zis pentru multă vreme, acum, cînd am ajuns o ţară atît de prăpădită. Şi poate c-o să-l scoată chiar din armată. Tot scrie prin gazete că trebuie scoşi din armată opt sute de ofiţeri. Şi reţinerile... da, afurisită treabă, vremurile nu mai sînt bune de loc, dragul meu. Îşi suflă îndelung şi cu pu-

tere nasul, apoi urmă : Vezi aşadar că acum trebuie să pleci. Şi să nu care cumva să-mi faci vreo poznă, auzi ? Să te întorci pe ascuns şi să te strecori la noi – asta nu-ncape. Punem noi pîn' la urmă mîna pe tine, şi atunci n-o să-ţi meargă prea bine. Ce zici, Sultan ? Chemă cîinele-lup, care se învîrtea în jurul lor, şi-l puse să adulmece pantalonii lui Ivan. Miroase, Sultan ! Şi întorcîndu-se din nou spre Ivan : E doar o măsură de prevedere, înţelegi. Am trei copii şi mai trebuie să-i ţin şi pe părinţii neveste-mi, iar regulamentul e acum al naibii de sever : o mică abatere, frăţioare, şi ai zburat... Şi ce mă fac cu copiii şi cu bătrînii ? Îşi suflă încă o dată nasul şi încheie mîhnit : Ce vremuri, ce vremuri ! Cine şi-ar fi închipuit aşa ceva ? Ei, acum ia-o din loc. E timpul s-o întinzi de-aici.

Merse cu Ivan pînă la podul de peste pîrîul Kolodna. Acolo îi dădu drumul, cu un ghiont prietenesc în coaste. Drum bun ! Şi mai cu seamă : nu-ţi pierde curajul, auzi, capul sus !

Cînd după o bună bucată de drum Ivan se uită în urmă, grănicerul mai stătea lîngă pod şi se uita după el printr-un binoclu. Cînd Ivan întorsese capul, Sultan se pornise pe dată să hămăie.

Din locul unde cotea drumul, Ivan o văzu pe Marina stînd lîngă barieră şi tratînd cu jandarmul ungur. Marina purta straiele ei de duminică : fusta neagră, larg înfoiată şi bluza albă, cu mîneci încreţite, iar peste ea, bondiţa cusută cu flori roşii şi albastre. Era încălţată şi cu cizmuliţele noi şi înalte, iar pe cap avea o maramă împodobită cu dantelă.

„Ia te uită, muierile astea !“ se gîndi Ivan Gološín. Era bucuros, dar nu-i prea venea totuşi la socoteală. La adăpostul ultimilor copaci de la cotitură, el se opri şi-i observă pe cei doi de lîngă barieră. Păreau să se înţeleagă destul de bine. Din cînd în cînd, jandarmul se apleca spre Marina şi-i şoptea ceva la ureche. Marina scutura de fiecare dată

din cap, dar totodată rîdea și rîsul ei, care ajungea pînă la urechile lui Ivan, nu prea arăta că s-ar împotrivi. Discuția deveni mai insuflețită, dar cuvintele rămîneau de neînțeles. Jandarmul făcea semne din mîini, făcea și Marina semne ; erau atît de adînciți în discuție, încît nu-și întorceau nici măcar o dată privirile într-o parte sau într-alta. Doar înainte de a dispărea în spatele morii – jandarmul înainte, cu pași legănați și cu pieptul scos în afară, iar fata, în urma lui, șovăind oarecum – Marina își întoarse repede și pe ascuns privirile, fără să-și observe totuși fratele.

Ivan așteptă ca cei doi să iasă din nou la iveală. Trecu însă o jumătate de oră, o oră, și nu se arătă nimeni.

Dinspre Golovoje se apropie, hodorogind, un car. Scîrțîitul și huruitul lui se auziră cu mult înainte de a putea fi văzut. Se opri la barieră. Din moară ieși un jandarm, unul tînăr, pe care Ivan nu-l văzuse încă. Cărăușul voia să meargă la Kolodna, dar jandarmul nu-i dădea voie ; Ivan ghici toate astea după mutrele și după mișcările lor.

– Hai, destul ! urlă deodată jandarmul, atît de tare, încît se învineți.

Cărăușul șovăia. Jandarmul îl lovi atunci cu patul carabinei. Cărăușul se clătină, făcu un pas spre jandarm, se întoarse spre car, sări pe capră și o luă înapoi pe drumul spre Golovoje. Numai după felul cum plesnea din bici la plecare, se vedea (și de asta își putea da seama numai Ivan sau altcineva de prin partea locului) că jandarmul cu pricina ar face bine să nu-i iasă cărăușului noaptea în cale, undeva, într-un loc mai ferit.

Trecu încă o oră. În fața morii nu se mișca nimic. Soarele prinse să scapete. Ivan Gološín se hotărî s-o pornească mai departe, nu pe drum, ci alături, în șanț. Încetișor, cu băgare de seamă, se apropie de moară. Dar, pe neașteptate, fu apucat de umăr. Jandarmul cel gras îl pîndise în mărăciniș.

– Am pus mîna pe tine ! Stai, că-ţi arăt eu ! strigă el şi-l scutură cu sălbăticie pe Ivan. Na, satură-te ! Înainte ca Ivan să fi avut vreme să-şi ferească faţa cu mîinile, jandarmul îl plesni peste nas şi peste gură. Ivan simţi cum sîngele îi şiroieşte cald peste bărbie. Pe jumătate ameţit, ridică braţul ca să se ferească de alte lovituri. Jandarmul tot îl mai lovea cu amîndoi pumnii, strigînd : Ce ţi-am spus ? Stai că-ţi arăt eu ! Te întorci, cînd eu ţi-am interzis... Las', că-ţi trece ţie pofta. Canalie ! Soră-sa muşcă de parcă-i pisică turbată, iar el se strecoară pe ascuns. Strigă înspre moară : Ferencz, am pus mîna pe unu !

Jandarmul cel tînăr ieşi în fugă din casă, cu un ciomag noduros în mînă, şi fără multă vorbă tăbărî asupra lui Ivan. Acesta se trezi în sfîrşit din ameţeală, scutură de pe el laba celui mai vîrstnic, îi repezi celui tînăr una în fluierul piciorului şi o rupse la fugă.

– Opreşte ! se auziră urlete în urma lui. Stai !

Ivan nu se întoarse. Ghemuit şi în salturi lungi, cum învăţase la militărie, alergă spre pădure. Cu puţin înainte de a ajunge la primii pini, auzi în urma lui detunătura seacă a unui foc de armă, apoi încă una şi şuieratul unui glonte. Se aruncă la pămînt şi se tîrî mai departe în patru labe, pînă atinse tufişurile. Abia atunci se uită îndărăt, spre jandarmi. Stăteau pe o movilă de pietriş de pe marginea drumului şi-l ameninţau.

– Altă dată îţi găurim noi hoitu !

Îşi mai agitară cîtăva vreme carabinele, coborîră apoi de pe movilă şi se îndreptară spre moară.

Ivan Gološín zăcea pe jos, gîfîind, negîndindu-se la nimic, ca şi cum, pe măsură ce îl părăsea spaima, i se lua o piatră de pe inimă. După un timp însă începu să-l frămînte un gînd.

Îl bătuseră, dar asta era o nimica toată. Puțin sînge din nas, un dinte care se clatină – ce însemnătate are, în definitiv, asta ? Iar pentru loviturile primite îi trîntise tînărului jandarm un picior zdravăn. Dar ce se întîmplase cu Marina ? Ce-i făcuse jandarmul ? „Soră-sa mușcă de parcă-i o pisică..." Cuvintele astea îl nelinișteau. Marina îl mușcase pe jandarmul cel gras, se apărase. Îi ajutase oare la ceva ? Sau...? Tatălui său, aflat pe patul de moarte, Ivan îi făgăduise s-o ocrotească pe Marina, ca să nu i se întîmple nimic rău. Îi mai răsunau încă în urechi cuvintele muribundului : „Păzește-o, Ivan, ca pe ochii din cap ! E leită maică-ta !" Dacă i s-o fi întîmplat ceva acum ?

Ca un cocoloș gros, fierbinte, i se urcă în gît furia. „De-aș avea acum o armă !" își dori el. „Un Mauser militar bun, sau, din partea mea, fie chiar și o flintă obișnuită, veche, cu alice !"

IV

Feighele Hirschkowicz, fata negustorului din Golovoje, trebui să se sprijine de o oiște, ca să nu cadă – în asemenea hal se sperie, auzind, pe neașteptate, o voce care venea din stogul de paie aflat în spatele casei.

– Hei, tu, Feighele !

Dar își veni repede în fire și se apropie de stog.

– E cineva aici ? întrebă ea, în timp ce genunchii îi tremurau încă, cine-i aici ?

Din paie veni răspunsul :

– Sînt eu, Ivan Gološín, vecinul.

– Ah ? Dumneata !

– Da. Spune-mi, Feighele, nu știi ce s-a întîmplat cu Marina și cu bunica ? Unde-s ?

– Au plecat. Au plecat cu căruţa, ieri după amiază. Feighele se opri. Se apropiau paşi grei. Şopti : Nu pot să rămîn acum. Mai tîrziu. Stai liniştit, nu te mişca !

Îşi umplu găleata la fîntînă şi se depărtă. Abia după un ceas se întoarse şi-şi făcu de lucru în apropierea stogului.

– Mai eşti aici, Gološín ?

– Da ! Ce se-aude ?

– Nu poţi să ieşi din fîn. Trebuie să mai aştepţi. Satul e plin de străini. Ţi-e foame ?

– Foame nu mi-e, dar mi-e sete. Şi de ce... ?

– Taci ! Mă duc s-aduc cîte ceva. Plecă, se întoarse pe dată şi-i vîrî printre paie o sticlă şi slănină. Uite ! Bagă de seamă ! Şi nu-ţi pierde răbdarea. Am să vin din nou, de îndată ce-or să plece. Atunci ai să poţi să ieşi din fîn. Apoi se-ntoarse.

Ivan o opri, strigîndu-i :

– Stai, încă ceva !

– Ce mai e ? Trebuie să plec.

– Cîţi or fi fiind ?

– Să tot fie ca la vreo sută.

– O sută ? Ce caută atîţia jandarmi aici ?

– Nu sînt jandarmi. Jandarmii, cîţi au fost, au plecat mai departe dis-de-dimineaţă. Numai ceilalţi au rămas.

– Şi ce-s ăştia ? Soldaţi ?

– Nu ştiu. Nu poartă uniforme, dar au arme. Las', că-ntreb eu. Dar acuma trebuie să plec... Nu, nu, nimic altceva, stai liniştit ! Apoi dispăru.

Ivan Gološín destupă sticla pe care i-o adusese Feighele. „Ia te uită, vin ! Drace !" Bău încet, gustîndu-l pe-ndelete. Apoi astupă la loc sticla pe jumătate golită şi şi-o vîrî sub cap. Ce răcoroasă şi ce netedă era sticla ! Ivan Gološín îşi săpase în stog o vizuină cît toate zilele. Dar în vizuină era cald, paiele îl înţepau şi-l gîdilau ; avea mîncărimi pe tot

trupul, de parc-ar fi mişunat păduchii pe el, şi nici măcar nu se putea scărpina ca lumea.

— Fir-ar să fie !

Ivan se întoarse pe burtă şi dădu puţin la o parte paiele din faţa lui. Îşi croise o deschizătură prin care putea vedea o parte din curtea casei lui Hirschkowicz : pămînt lutos, bătătorit, o cotigă şi umbra nucului de lîngă stog. Treptat, încet de tot, umbra se micşoră. După asta îşi dădu seama Ivan cum trec ceasurile. Acum trebuia să fie amiază. Ivan stătea ascuns în paie de douăsprezece ore. Se furişase noaptea prin păduri, pe căi ocolite, pînă în sat, unde găsise pe toată lumea dormind. Numai coliba lui era părăsită şi încuiată, aşa că se ascunsese în stogul din spatele casei lui Hirschkowicz, ca să doarmă cîteva ore. „O să văd dimineaţa ce-i de făcut", se gîndise el înainte de a adormi. Dimineaţa, însă, la vederea unei trupe de jandarmi care intra, mărşăluind, pe uliţa satului, se vîrîse grabnic la loc, în paie.

Ivan ascultă încordat. Nimic. Ce-ar fi să iasă din ascunzătoare ? Dar vîntul îi aduse frînturi de cîntec : cuvinte ungureşti. Aşadar, tot mai erau aici ! Ce-or fi cu oamenii ăştia fără uniformă, dar cu arme ? Eh, totuna !

Aţipi. Cînd se trezi şi se uită iscoditor prin deschizătură, văzu că umbra nucului începuse din nou să crească. Era după amiază. Lui Ivan i se făcu foame şi întinse mîna după slănină. O fi bănuind oare ceva Leib Hirschkowicz ? Pesemne că nu. Feighele şterpelise de bună seamă slănina şi vinul din dugheană fără s-o vadă cineva. Ea ţinea la Ivan Gološín de cînd, cu mulţi ani în urmă, el o scăpase de la înec.

Dar unde era acum Feighele ? Ce-ar fi să şuiere ? Feighele îi cunoştea şuieratul tot aşa de bine ca Marina şi ca bunica. Îşi ţuguie buzele. Dar, ca la poruncă, Feighele şi stătea dinaintea stogului.

– Mai eşti aici ? şopti ea.

– Da. Ai venit, în sfîrşit ? Credeam că m-ai uitat. Au plecat ?

– Nu, dar nu e nici unul pe uliţă ; stau toţi în cîrciumă sau dorm. Poţi să ieşi.

Ivan Gološín se tîrî afară ; se întinse, trase adînc aer în piept şi strînse pleoapele, orbit de lumina puternică a soarelui.

Feighele îl înghionti.

– Vino ! Îl trase repede înspre şopron, a cărui uşă o deschisese mai dinainte şi o lăsase numai proptită.

În şopron mirosea a scrumbie şi a mirodenii, a cîrnaţi şi a vin. În orice altă împrejurare, lui Ivan i-ar fi lăsat gura apă ; acuma, abia dacă simţi mirosurile astea ademenitoare.

– Hai, spune-mi ! Ce s-a întîmplat cu Marina şi cu bunica ? o zori el.

– Au plecat.

– Ştiu asta. Dar de ce au plecat ?

– Au fost silite. Au venit jandarmii şi le-au spus că voi toţi, toată familia, ţineţi de cehi ; să încarce ce vor şi s-o pornească la drum.

– Şi... ?

– Au încărcat şi au plecat. Găinile şi caprele le-au luat. Fînul l-a cumpărat tata. Pămîntul a vrut să-l cumpere Dmitruk Bidnar, dar nu l-au lăsat. Nici unul dintre oamenii noştri n-are voie să cumpere pămînt de la cei care trebuie să plece. Numai ungurii pot să cumpere pămînt din ăsta, dar ungurii aşteaptă. O să fie siliţi să plece şi mai mulţi oameni, zice tata, şi atunci ungurii o să cumpere mai ieftin. Poate că şi Dmitruk o să fie silit să plece, ba chiar toţi cei care nu-s unguri sau care nu le sînt pe plac. Poate că şi noi o să fim siliţi să plecăm, zice tata. Dumneata ce crezi ?

În timp ce punea întrebarea asta, vocea lui Feighele tremura, şi ochii îi înotau în lacrimi, dar Ivan nu băgă de seamă. Îl frămînta un singur lucru : pămîntul lui. Ce se întîmpla cu pămîntul ? Voiau să i-l ia ? Stătea ţeapăn, ca împietrit. Numai ochii trăiau. Căutau geamlîcul de pe peretele din fund al şopronului. Era o ferestruică chioară, care lăsa să treacă doar o geană tulbure din lumina de afară. Dar într-un colţ era spartă o bucăţică de geam ; prin deschizătură, Ivan zări cîteva vîrfuri de arbori. Era pădurea. Lui Ivan Gološín începu să-i clocotească sîngele în vine. Voiau să-i ia pămîntul ? Începe aşadar din nou ca în timpurile despre care povestesc femeile atunci cînd scarmănă lîna ? Bine, bine, se prea poate, atunci, ca oamenii să ia din nou calea codrului, să se apuce de haiducie şi să ducă război împotriva jandarmilor, a nobililor şi a judecătorilor. Ehei !

Ivan tresări din gîndurile sale.

– Şi unde au plecat ? La Kolodna ?

Feighele încuviinţă din cap.

Abia acum îl izbi tulburarea ei. Abia acum îşi dădu seama că ochii ei erau plini de lacrimi. Se aplecă spre dînsa.

– Ce-i cu tine ? De ce boceşti ?

– Pentru că... pentru că... Sughiţă. Voia să spună : „Pentru că şi cu noi o să se întîmple în curînd la fel", dar apoi oftă numai : pentru că e tare, tare greu !

Ivan nu ştia ce să răspundă. Se muta de pe un picior pe celălalt. Apoi se smuci odată şi întinse mîna după bîtă şi după taşcă, pe care le pusese pe un butoi.

– Trebuie să plec, Feighele. La Kolodna. Cine ştie ce-o fi cu femeile ?!

Ea îl opri.

– Aşteaptă. Nu poţi pleca aşa, cu straiele pline de paie. Printre sughiţuri şi oftaturi, îi scutură ţepii şi paiele de pe cojoc, aduse cîrnaţi, pîine, slănină şi-i umplu taşca.

Ivan o mîngîie stîngaci pe păr.

– Îţi mulţumesc, Feighele, să te răsplătească cel-de-sus.

Ea îşi lăsă capul în jos ; fruntea ei atinse uşor pieptul lui Ivan. Această atingere îl zăpăci. Făcu pripit un semn cu mîna şi părăsi şopronul fără să se mai întoarcă.

La portiţa care ducea spre grădină stăteau fraţii fetei, Jossel, de zece ani, şi Jankel, de doisprezece ani. Se uitară la Ivan Gološín cu ochi mari şi serioşi, de parcă n-ar fi fost copii.

– Treci dincolo ? îl întrebă cel mai mare dintre ei, dar încă înainte de a fi primit un răspuns îi spuse lui frate-său : de el e încă bine, ştie cel puţin încotro s-o apuce.

Cel mic răspunse :

– Dar cît timp încă ? Dacă nu se grăbeşte, „voluntarii“ or să ajungă la Kolodna înaintea lui ; vor s-o pornească la drum de îndată.

Aşa cum stăteau, în caftanele lor, care le ajungeau pînă la călcîie, şi vorbeau despre dînsul, de parcă nici n-ar fi fost de faţă, lui Ivan i se părură ca doi moşnegi. Îi întrerupse :

– „Voluntari“ ? E vorba de străinii cu arme ? Ce caută dincolo ?

Cel de doisprezece ani ridică din umeri şi-şi înclină capul într-o parte. Aşa părea şi mai mult un omuleţ în toată firea, un mic Leib Hirschkowicz.

– Zic că vor să treacă dincolo, să-i alunge pe cehi şi să readucă la „patria-mumă“ toată ţara, pînă la graniţa cu Polonia, pe toţi fraţii neeliberaţi.

– Pînă la graniţa cu Polonia ! exclamă Ivan uluit. Podişul, Verhovina ? Doar pe acolo nu se află picior de ungur.

Jankel ridică mîinile, cu palmele în sus, pînă la înălţimea umerilor.

– Nu ştiu, zise băiatul, ei sînt de părere că toţi cei de-acolo sînt fraţi de-ai lor neeliberaţi. Ia stai... auzi? Cîntă iară!

Dinspre cîrciumă răsună un cîntec. Cuvintele ungureşti se puteau desluşi limpede:

Nu mai e departe ziua,
Fratilor neizbăviţi,
Cînd la pieptul mumei voastre,
Al Ungariei, o să fiţi!

– Auzi? întrebă Jankel.

– Aud, răspunse Ivan. Dar cine sînt fraţii cei neizbăviţi? În Verhovina nu sînt unguri, numai oameni de-ai noştri. Aşadar, cine sînt fraţii?

– Poate că sînteţi totuşi voi. Poate că sînteţi totuşi voi, dar n-o ştiţi. Dar, la urma urmei, parcă ştie cineva ceva?

Ridică din nou mîinile şi surîse trist, atotştiutor. Fratele său îi imită mişcarea şi surîsul. Amîndoi păreau acum şi mai bătrîni, chiar ca nişte moşnegi.

Pe Ivan îl cuprinse un simţămînt apăsător. Plecă.

V

Încă pe cînd mergea prin pădure, cu mult înainte de înălţimea de unde putea vedea Kolodna, Ivan auzise zgomotul acela ciudat, supărător; la început nelămurit, apoi din ce în ce mai limpede, pînă ce nu-i mai rămăsese nici o îndoială – era răpăit de arme.

Răpăitul îl îmboldise pe Ivan să-şi grăbească tot mai mult pasul. Ultima parte a povîrnişului, pînă sus, pe culme,

o străbătuse alergînd, în ciuda urcuşului şi a acelor netede de brad de pe jos, pe care piciorul aluneca mereu.

De sus, de pe înălţime, îşi dădu seama, cu ochiul priceput al rezervistului care tocmai făcuse patru săptămîni de exerciţii militare, că jos, în vale, se desfăşura o luptă în toată regula.

Podul la care se oprise ieri grănicerul cu cîinele era baricadat de obstacole cu sîrmă ghimpată. Pe malul pîrîului, în spatele unor pietre şi al unor tufişuri, soldaţi ghemuiţi pe vine şi dispuşi într-un lanţ rar de trăgători îşi slobozeau armele la intervale neregulate. Din partea cealaltă le răspundeau puşti şi mitraliere. După sunet, Ivan deosebi o mitralieră grea şi una uşoară. Erau plasate în vîlcelele de pe ambele părţi ale drumului şi ar fi trebuit să ţină sub foc podul, dar tirul lor nu era bine reglat ; Ivan văzu limpede că ramurile sălciilor din spatele podului erau atinse cu mult prea sus.

– De i-aţi cădea în mînă caporalului Flanderka, gîndi el cu voce tare, v-ar băga el în cap cum să ochiţi, paştele şi dumnezeii !

Răpăitul mitralierelor se înteţi deodată. Din vîlcele săriră oameni diferit îmbrăcaţi, dar avînd toţi banderole tricolore : roşu-alb-verde. Erau „voluntarii". Porniră spre pod. Dar nu ajunseră departe. Şi răpăitul de pe celălalt mal se înteţi. Cîţiva dintre atacanţi căzură, cîţiva se aruncară la pămînt, iar cei mai mulţi intrară în derută şi se întoarseră brusc dînd să fugă, cînd se pomeniră atacaţi deodată şi din flanc (de pe povîrnişul aflat dedesubtul lui Ivan).

– Bravo, băieţi, strigă Ivan, pe ei, înainte ! Sări în sus. Jos, soldaţii se porniră, strigînd cît îi ţinea gura, pe urmele celor ce fugeau. Urra ! urlă şi Ivan, agitîndu-şi bîta ca pe o armă. Urra ! Vru să se repeadă în jos pe povîrniş.

În aceeaşi clipă i se strigă :

– Stai ! Doi soldaţi cu armele întinse se apropiară de el. Unul îl întrebă : Ce faci aici ?

Ivan Gološín era mai mult mirat decît speriat. Acel „stai !" îi readuse în minte scopul pentru care se găsea aici. Femeile ! Marina și bunica ! Bîigui :

– Eu... caut... pe bunica și...

Soldatul îl întrerupse :

– Bunica ? Vezi de altu pentru poveștile astea !

Pînă acum discutaseră în ungurește. Acum, soldatul i se adresă însoțitorului său în cehă :

– Ce facem cu el ?

Felul în care soldatul întreba, închizînd în același timp un ochi, nu-i plăcu lui Ivan. Așa că spuse repede în cehă :

– Zău, frățioare, îi caut pe ai mei. Au fost siliți să plece ieri din Golovoje. Nu ne vor acolo, pentru că nu sîntem unguri.

– Nu ești ungur ? Atunci de ce-ai vorbit ungurește ?

– Pentru că m-ai întrebat pe ungurește. Ivan văzu că soldatul nu era mulțumit de acest răspuns și adăugă : Am fost și eu soldat ca tine. Numai cu patru zile în urmă. Sus, la Jasina. Apoi m-au trimis acasă din armată. Uită-te și tu ! Își scoase hîrtiile din buzunar.

Soldatul făcu un gest de împotrivire.

– Ei, ce, poți să fi fost soldat și să vorbești cehește – și cu toate astea să fii înțeles cu ăia de colo. La Jasina zici că ai slujit ? Ei, ia arată-ți hîrțoagele, să le vedem ! Luă livretul militar al lui Ivan și-l răsfoi. Pîn-aici e-n regulă : Gološín Ivan, domiciliul : Golovoje, scos din cadrele armatei pentru... Păi aici scrie că ai devenit cetățean ungur !

Din nou, cuprins de bănuială, îl măsură pe Ivan din cap pînă-n picioare, cu o privire pătrunzătoare.

– Da, acolo scrie, explică Ivan, dar ungurii spun că asta nu-i privește, pentru că eu țin de Černoholovo, așa că nu mi-au dat drumu, ci m-au trimis înapoi la Kolodna. Puteți să-l întrebați și pe grănicerul de acolo.

– Și de ce n-ai rămas la Kolodna, dacă ungurii te-au trimis înapoi ?

– Pentru că femeile, soră-mea și bunica, erau în Golovoje. Și pentru că acolo-mi am bordeiul și pămîntul și toate cele. Și mai apoi, nici grănicerul din Kolodna n-a vrut să mă primească ; după el, locul meu e la unguri.

– Dar ungurii spun că...

– Da, ei spun că locul meu e aici.

Soldatului i se adînci o cută între sprîncene.

– Atunci, unde dracu e locu tău ? mîrîi el.

Ivan făcu o mișcare care însemna : „Parcă eu știu ?"

– Ia ascultă, la urma urmei trebuie să știi unde ți-e locul !

– Zău nu știu, răspunse Ivan, care se știa vinovat.

Soldatul făcu o mișcare care arăta nerăbdare. Se amestecă atunci în discuție și camaradul lui, care ascultase pînă atunci în tăcere. Era cărunt și vorbea tărăgănat, de parc-ar fi mestecat cuvintele :

– Las-o încolo de treabă, flăcăul nu știe într-adevăr. Așa-i în ziua de azi. Alde noi nu știm nimic. Gîndește-te la chestia cu nemții. Tot timpul ni s-a spus că pornim războiul împotriva lor, și acum, dintr-o dată, s-a schimbat macazul ; acuma putem porni alături de ei împotriva polonezilor sau împotriva ungurilor, sau împotriva mai știu eu cui. Parcă cine mai pricepe ceva ?

– Ei, vezi tu, asta e cît se poate de simplu, îl lămuri primul, am fost vînduți și trădați. Bogații sînt cu inima alături de prusaci. Asta-i totul. Dar ia așteaptă, o să se întoarcă roata. O să le iasă atunci pe nas grangurilor.

– S-ar putea, fu de părere al doilea ; nu era prea convins, s-ar putea. Poate că da, poate că nu.

– Ascultă ce-ți spun eu, o să le iasă pe nas, se aprinse primul, și asta nu numai aici, la noi, ci și la polonezi și la unguri și poate chiar și la prusaci. Să vezi atunci cît de repede se face rînduială în toate.

– Hm, hm.

Tăcură apoi amîndoi, și Ivan se uită de la unul la celălalt. Se aștepta ca cei doi să i se adreseze din nou, dar ei păreau să fi uitat de el. Întrebă atunci :

– Și cu mine cum rămîne ?

Primul soldat se bătu peste coapsă.

– Adevărat. Cum rămîne cu tine ? La Kolodna nu-ți putem da drumul, dar dacă te trimitem înapoi, ai să încerci să te strecori din nou pe undeva și ai să cazi în mîinile unei alte patrule. Cel mai bine ar fi să te luăm cu noi. Poate că ai noroc și locotenentul îți îngăduie să rămîi. Se adresă camaradului său : Ce părere ai, Karl ? Și cînd celălalt încuviință din cap, urmă : Ei, atunci ia-ți catrafusele și vino. Stai, așteaptă ! Scoase din buzunarul de la piept o țigară, o împărți cu atenție în trei părți, își opri una, iar celelalte două le întinse camaradului său și lui Ivan. Cu un chiștoc între dinți drumul ți se pare mai scurt.

Coborîră pe povîrniș. Soldații își atîrnaseră armele pe umeri și-și scoseseră căștile. Ivan pășea alături de ei, fumînd și sporovăind, ca cineva care a întîlnit niște vechi cunoscuți și-i însoțește o bucată de drum.

Îl găsiră pe locotenent în fața primăriei, discutînd cu un plutonier și cu un bărbat cu o înfățișare ciudată, unul blond și deșirat, îmbrăcat într-o uniformă fără semne distinctive.

– Ce este ? întrebă locotenentul cînd cel mai tînăr dintre soldați se apropie de el, bătînd călcîiele. N-am timp, trebuie să mă uit la mitraliera pe care băieții noștri au capturat-o de la unguri. Raportează repede ! Ascultă distrat, aruncă o privire spre Ivan, apoi hotărî : Duceți-l la ceilalți prizonieri ! Văzînd că soldatul nu se clintește din loc, se burzului : Ce mai e ?

– Domnule locotenent, e numai... omul nu e ungur. Ungurii i-au alungat, pe el și pe ai lui, pe soră-sa și pe bunică-sa. N-are nici în clin, nici în mînecă cu banda aia. Își caută doar femeile.

Plutonierul confirmă :

– Permiteți, domnule locotenent, corespunde, ieri au fost într-adevăr pe aici două femei din Golovoje, care au fost alungate. Există acum o mulțime de oameni de prin împrejurimi, pe care i-am scos din evidența noastră după ce-am cedat ținutul, și pe care ungurii nu-i vor.

Locotenentul făcu un gest de nerăbdare.

– Bine. Atunci, dați-i drumul. Trebuie să plec acum. Îl salută cu mîna la cozoroc pe deșiratul cu uniforma ciudată și se pregăti să plece.

Atunci, deșiratul rosti într-un amestec aspru de cuvinte slave :

– O clipă, vă rog. Dacă omul e de pe aici și e apatrid, aș vrea să-l am eu. Există doar un ordin special privitor la apatrizii din regiunea carpatică.

Locotenentul, care se vedea cît de colo că e neplăcut impresionat, își încreți fruntea, șovăi, și apoi, ridicînd din umeri, zvîrli :

– Dacă doriți, fie. Dispuneți dumneavoastră de acest om ! Salută încă o dată. Mă cheamă slujba. Plecă grabnic, cu capul între umeri, de parcă n-ar fi vrut să-l mai vadă și să-l mai audă pe celălalt.

Deșiratul se întoarse spre Ivan :

– Ai fost soldat ? Așa. Foarte bine. Cum te cheamă ? Gološín ? Ascultă, Gološín, te duci acum pînă dincolo, la cîrciumă, și te prezinți la domnul Petar, la subofițerul Petar. E unul înalt și poartă un veston ca al meu. Îl cunosc toți. Trebuie doar să întrebi. Numele lui e Petar. Ai să ții minte ? Bine, îi spui să te primească și pe tine. Acum ești

puşcaş în primul corp de voluntari al Ucrainei Mari[1]. Să-ţi dea de mîncare şi bani, un avans de cincizeci de coroane. Aşa, acum du-te. A, da, femeile tale ! Aşteaptă, uite un bilet pentru Petar. El o să descurce treburile. Nu trebuie să te mai gîndeşti la asta. O s-avem grijă de femei. Şi de tine. Iar atunci cînd o să avem Ucraina Mare, capeţi pămînt, o moşie întreagă. Ai să-ţi poţi aduce şi femeile. Stînga-mprejur, înainte, marş !

Îl apucă pe Ivan de umeri, îl întoarse în direcţia cîrciumii şi-i dădu un ghiont uşurel.

Picioarele lui Ivan se puseră în mişcare, ascultătoare. Mergea ca în somn. În cap îi vuiau cuvintele pe care tocmai le auzise : „Subofiţerul Petar... mîncare... cincizeci de coroane... biletul pentru Marina şi bunica... Ucraina Mare, moşia..." Totul se învîrtea, se ştergea, se pierdea. Rămînea numai biletul, pătrat, alb, palpabil. Ivan ţinea cu băgare de seamă biletul în mînă, cu acel simţămînt de veneraţie şi teamă totodată cu care, copil mic fiind, ţinuse cădelniţa în zilele de mare sărbătoare...

VI

Lemnul barăcii era cojit numai pe dinăuntru. Pe din afară mai era îmbrăcat în scoarţă proaspătă, iar de scoarţă erau prinşi muşchi, licheni şi bureţi. Stînd întins în faţa barăcii şi închizînd ochii, te puteai crede în pădure. Dar pădurea începea abia dincolo de culmile ce înconjurau unica vale în care era tupilată baraca.

---

[1] Bande înarmate de naţionalişti ucraineni, care au luat fiinţă în Ucraina subcarpatică, cotropită vremelnic de horthişti în perioada de după acordul de la München (1938).

Stăteau aici de zece zile, departe de sate. Fuseseră aduși cu un camion din Kolodna : optsprezece oameni și Petia Petar, căruia-i spuneau „domnul subofițer".

Duceau o viață trîndavă, stăteau tolăniți sub razele soarelui de toamnă, jucau cărți și fumau.

– Huzuriți prea mult, spunea de cel puțin zece ori pe zi Petar, de fapt ar trebui să vă frec, să scot untul din voi. Ca la Preobrajenski sau la Tercio. Înainte de 1914, slujise ca subofițer în regimentul țarului, „Preobrajenski", apoi, după război, în legiunea străină spaniolă, iar între timp, sub Skoropadski și Petliura [1], în Ucraina. Era cu mult mai în vîrstă decît arăta, avea pe puțin cincizeci și cinci de ani, dar de asta îți dădeai seama abia cînd începea să povestească întîmplări din viața lui. Pe unde nu umblase ! Prin cîte nu trecuse ! În comparație cu el, ceilalți păreau toți niște țînci, cărora încă nu le căzuse cașul de la gură.

– Dar ia așteptați, copilași, că scoatem noi untul din voi, de-o să vă meargă fulgii !

Deocamdată, ce e drept, îi lăsa în pace. Numai din două în două zile, cînd apărea călare comandantul – blondul acela deșirat – Petar îi gonea, îi punea să stea smirna, urla sălbatic și dădea citire unui ordin de zi plin de cuvinte neînțelese. Apelul zilnic îl făcea neglijent, atunci cînd se încolonau în fața cantinei, pentru masă. Citea numele lor de pe o listă, asta era totul. Niciodată nu lipsea vreunul – Demelciuk, bucătarul, își cunoștea prea bine meseria.

Dacă nu i-ar fi dat din cînd în cînd ghes gîndul la Marina și la bunica (Petar spunea, de altfel, că femeile o duc ca în sînul lui Avram) și dacă nu l-ar fi cuprins uneori dorul de pădure, a cărei mireasmă o împrăștia scoarța de pe trunchiurile barăcii, viața ar fi putut să se scurgă așa mult și bine.

---

[1] Căpetenii ale gardiștilor albi (n. r.).

Mult şi bine? Poate pînă ce trecea iarna. Dar primăvara, Ivan voia să simtă în mîini o pereche de hăţuri, coada unui topor, sau coarnele unui plug.

– De fapt, ce aşteptăm noi tot timpul? întrebă Ivan pe cel de lîngă dînsul, pe bucătarul Demelciuk. Mîncaseră, şi acum se tolăniseră, sătui şi leneşi, pe paturile de campanie. Demelciuk închisese ochii şi fuma; de fiecare dată cînd sufla un rotogol de fum în aer, se auzea un sunet uşor, ciudat. Tu, Demelciuk, ştii ce aşteptăm noi de fapt?

Bucătarul ridică o pleoapă şi clipi din ochi spre Gološín:

– Fireşte că ştiu. Aşteptăm, asta e. În război trebuie să aştepţi.

– Ce război? Nici măcar n-avem arme. Nu se vede nici urmă de război.

– Ai să vezi, lasă. Demelciuk o spuse pe un ton atît de hotărît, încît Ivan se ridică mirat şi se uită în jur. Dar nu se vedea nimic deosebit, afară de un rotogol dublu de fum, pe care Demelciuk tocmai îl suflase în sus.

– Nu, nu văd nimic, zise Ivan.

Bucătarul făcu un gest de superioritate.

– Poţi să te încrezi în nasul meu, Ivan. Mă pricep. Dacă ne dau slănină şi carne, atunci să ştii că nu mai durează mult şi ne duc la război.

De pe un alt pat cineva strigă:

– Bucătarule, ce-avem mîine de mîncare?

– Fasole şi cîrnaţi.

– Fasole şi cîrnaţi? repetă cel care întrebase şi-şi însoţi cuvintele cu un plescăit uşor din limbă. Asemenea război îmi place. Dar cînd o începe cu împuşcăturile, cu tăvălitul prin noroaie şi cu ghiorăitul maţelor, şi cînd te mai şi alegi cu un plumb în burtă...

– Ce e, ce e? se auzi o a treia voce, cea a lui Tretiak, tăietorul de lemne; avea o ţeastă mare, pe care părul stătea ca ţepii unui arici zbîrlit. Şi de ce ar începe aşa, ai?

– Să-ţi spun eu, se amestecă un al patrulea, o să-nceapă aşa pentru că vin nemţii. Îi aşteptăm numai pe ei, nu-i aşa, pistruiatule ?

Cel astfel chemat ca martor, un flăcău tînăr, Vasil Ketko, cu o faţă plină de pistrui, confirmă plin de zel :

– Da, l-am auzit pe Petar vorbind despre asta cu comandantul. Comandantul a zis că o jumătate de companie de nemţi se şi află în drum spre noi, iar cum ajung, se porneşte.

– Ce se porneşte ? vru să ştie Tretiak.

– Ei, tu, nătărăule, strigă Ketko, te pomeneşti că nu ştii pentru ce te afli aici.

– Ba da, de ce mă aflu aici ştiu : pentru că ungurii şi cehii n-au putut să cadă la înţelegere al cui să fie satul meu, Malá Rytca.

Ketko îi aruncă lui Tretiak o căutătură aspră. Ce-o fi vrut să spună individul ? Dar pe faţa lui Tretiak nimic nu te lăsa să bănuieşti că îndărătul cuvintelor sale s-ar ascunde un alt tîlc. Tretiak avea, ca întotdeauna, o privire puţin naivă şi fixă. Ketko îşi umflă pieptul.

– Nu pentru asta te afli aici, declară el cu voce ridicată, tu te afli aici pentru că trebuie creată Ucraina Mare. Îi vom înălţa stindardul şi-i vom duce acasă pe toţi ucrainenii. Aruncase frazele pe nerăsuflate, ca un mecanism întors ; acum, cînd arcul se desfăcuse, nu mai ştia ce să adauge, şi de aceea se răţoi : Aşa este. Înţelegi ? Sau aşa ceva nu-ţi intră în scăfîrlie ?

– Nu, ripostă Tretiak încet, cu aceeaşi expresie naivă pe faţă, aşa ceva nu intră în scăfîrlia mea de tăietor de lemne. Ea se întreabă : ce vine mai întîi, doborîtul copacilor, sau plutăritul, şi ce e mai bine : să-ţi faci acoperiş pentru bordei, sau bordei pentru acoperiş ?

Tretiak tăcu. Privirile tuturor erau aţintite asupra sa, urmăreau gestul lui larg spre uşa care stătea pe jumătate deschisă şi lăsa să se vadă unul din povîrnişurile munţilor

ce înconjurau valea. Povîrnişul era golaş, pietros ; creştetul lui era împădurit ; coroanele pinilor luceau, verzi-albăstrii şi arămii, în lumina asfinţitului. Tretiak arătă dincolo de creştet, mai departe, spre răsărit, într-acolo unde, în spatele povîrnişului, începeau munţii de hotar, cu codrii deşi, care străjuiau şesul întins, necunoscut şi legendar – al cernoziomului.

– Acolo, urmă el, şi vocea îi suna înnăbuşită, de parc-ar fi venit de departe, acolo există o Ucraină, una cu mult mai mare decît a noastră şi cea poloneză luate la un loc – de ce, dar, să facem una nouă ? De ce să n-aducem partea mai mică la cea mare, creanga la trunchi ? Şi, în afară de asta, ce caută nemţii în toată povestea asta ? Treaba asta ne priveşte doar pe noi. Sau tu eşti de altă părere, Ketko ?

Dar pistruiatul tăcea. Şedea încovoiat şi se uita în pămînt. Tăceau şi toţi ceilalţi.

Într-un tîrziu, Demelciuk zise :

– Mereu nemţii ăştia. La fel s-a întîmplat şi în 1918. Au venit mai întîi cu vorbe mieroase : „Vecine, vrem să te ajutăm împotriva ruşilor, ca să ai şi tu casa ta proprie." Cînd colo, au scos din casa asta ultima rămăşiţă de fîn şi ultimul sac de făină. Iar noi nu puteam decît să dăm din buze, altceva nimic. De poruncit, porunceau numai nemţii.

Tretiak luă din nou cuvîntul :

– Da, pe-atunci au ajuns pînă la Kiev şi chiar mai departe. Ei aveau mai multă putere decît, înainte, ţarul. Dar pîn' la urmă tot au fost alungaţi. Fugeau ca potîrnichile. Şi, o dată cu ei, şleahta [1], domnii cei mari, caltaboşii...

Se întrerupse. Uşa fusese împinsă în lături. Intră subofiţerul Petar.

– Ce se petrece aici ? întrebă el şi ridică nasul de parc-ar fi adulmecat ceva. Nu răspunse nimeni. Petar se

---

[1] Nobilii polonezi (n. r.).

apleca peste Demelciuk, care se găsea mai aproape de el, şi-l scutură. Hei, ce se petrece aici ? Despre ce lucruri tăinuite aţi vorbit ?

Demelciuk îşi frecă îndelung ochii şi răspunse căscînd :

– Eh, despre caltaboşi...

Subofiţerul îl măsură neîncrezător. Apoi mîrîi :

– Nu vă e capul decît la mîncare !

Scuipă şi părăsi încăperea.

Uşa rămase deschisă. Cu toate astea, în baracă începu să se întunece. Se lăsa amurgul. Povîrnişul muntelui îşi pierdu strălucirea, pinii se contopiră într-o masă neagră. Doar vîrfurile lor se conturară mai întîi în arămiu, apoi în siniliu.

Trecu o bucată de vreme, fără ca cineva să fi scos vreun cuvînt. În baracă era acum beznă. Ivan Gološín întrebă :

– Şi cu pămîntul boierilor ce s-a întîmplat ?

Tretiak răspunse din întuneric :

– L-au căpătat ţăranii, cei sărmani.

Din nou domni pentru o vreme tăcere. Apoi Ivan începu iar :

– Aşa mi-am şi închipuit, pe dată, pentru că... Ucraina ta se află, doar, prin preajma pădurilor albastre, nu-i aşa ?

– Da. O bucată mai încolo.

– Ei, vezi ? Cei din pădurile albastre făceau întotdeauna aşa. Šuhaj, haiducul, şi ceilalţi. Luau întotdeauna de la bogaţi şi le dădeau săracilor.

– Eh, stai să vezi, nu e chiar aşa.

– Ce ? Cum ?

– Am să-ţi explic eu...

Demelciuk şuieră printre dinţi :

– Vine iar !

Statura înaltă şi spătoasă a lui Peter se ivi ca o siluetă neagră în cadrul mai puţin întunecat al uşii. Apoi fulgeră o lanternă de buzunar. Raza ei dibui ca un braţ de strigoi toate paturile. Toate erau ocupate. Nu lipsea

nici un om. Subofiţerul Petar mormăi ceva, închise uşa şi împinse zăvorul, după care se retrase în colţul unde se afla mindirul lui.

VII

O trăsură uşoară urca drumul, huruind. Asta le cam da de bănuit : pînă atunci nu se abătuse încă nici un vehicul pe la baracă. Dar existau lucruri şi mai suspecte decît simpla apariţie a trăsurii.

– Nu e pistruiatul pe capră ? îl întrebă Ivan pe bucătar. Fripseseră pînă atunci ştiuleţi de porumb la un foc domol, aprins în spatele barăcii, şi, auzind huruitul, săriseră în sus, pentru a ieşi în întîmpinarea trăsurii. Ai ştiut că Ketko a fost plecat ?

– Nu, zise Demelciuk, curios lucru ! Şi ia te uită, în trăsură stă neamţul... Ei, acu să te ţii. Mi-am închipuit-o de la bun început.

Răsună ţignalul subofiţerului Petar.

– În front ! strigă el printre triluri. În front ! Repede, repede !

Ivan şi Demelciuk făcură cale întoarsă şi alergară, în jurul barăcii, spre locul de apel. Pe drum, Demelciuk zise :

– El l-a trimis să-l aducă.

Ivan nu pricepu. Cine a trimis, pe cine şi la cine ? Demelciuk făcu o mutră dispreţuitoare.

– Cine, pe cine, la cine ? Fireşte că subofiţerul l-a trimis pe Ketko la comandant. E cît se poate de limpede.

Ivan vru să ştie cum de e atît de limpede, dar între timp ajunseseră lîngă ceilalţi, care se şi încolonaseră pe două rînduri în faţa barăcii. Subofiţerul Petar îi întîmpină pe cei întîrziaţi cu mîrîituri :

– Întotdeauna ultimii, fir-ar să fie. Apoi comandă : Drepți ! și-i trecu în revistă pe cei încolonați. Lipseau doi oameni. Cine, anafura lui, nu-i aici ?

Cel din capul coloanei răspunse :

– Ketko și Tretiak.

Subofițerul Petar sări un pas înapoi, deschise larg gura, zbătîndu-se după aer. Apoi bolborosi :

– Ce ? Tretiak ? Paștele și dumnezeii ! Karawiak și Fenčik, căutați-l imediat și dați-mi-l jos pe mîrlan din pat. Nemaipomenit, să tragă acuma la aghioase !

Doi oameni alergară spre baracă, intrară, și ieșiră pe dată.

– Nu-i, domnule subofițer.

– Ce ? Cum ?

– Nu e în patul lui, domnule subofițer. Nici lucrurile lui nu-s acolo.

– Maica mă-ti de... Petar se înecă la mijlocul înjurăturii. Se zbătu după cuvinte.

Între timp trăsura coti pe după baracă și se opri. Comandantul în uniforma fără semne distinctive sări jos. Îi urmă un ofițer de poliție. Subofițerul Petar se sili să-și vină în fire, dar nu reuși decît în parte să-și păstreze calmul și ținuta militară. Mustața și mîna îi tremurau pe cînd saluta.

Neamțul întrebă în amestecul lui aspru de cuvinte slave :

– Ce s-a întîmplat, subofițer ?

Petar se încurcă, îngăimă ceva. Ochii i se bulbucară. Era vînăt la față.

– Am onoarea să raportez, a fugit.

– Cine ?

– Ăăă... Soldatul Tretiak.

Fața comandantului se schimonosi. Cravașa din mîna lui zvîcnea. Dar apoi întrebă cu o voce aproape nepăsătoare, doar puțin răgușită, cum de s-a putut întîmpla așa ceva. De ce n-a fost păzit Tretiak ?

Pe subofițerul Petar îl trecură toate năduşelile :

– M-am gîndit...

– Dumneata n-ai ce gîndi. Comandantul îi întoarse lui Petar spatele şi-i făcu semn lui Ketko, care dregea ceva la coşul trăsurii, să se apropie. Ei, mişcă-ţi picioarele ! Cînd pistruiatul ajunse în faţa lui, comandantul îl întrebă : Cine sînt ceilalţi care au discutat despre asta ?

Ketko se uită neliniştit în pămînt. Părea să caute ceva pierdut, ceva de negăsit.

– Ei, mai durează mult ? Vocea neamţului era tăioasă. Cravaşa din mîna lui începu să tresalte.

Ketko deveni şi mai neliniştit. Repede şi fără să li se uite în faţă, arătă spre Ivan şi spre bucătarul Demelciuk.

– Ăştia doi. Da nu cred...

– Nu te-a întrebat nimeni ce crezi. Stînga-mprejur ! Cravaşa arătă în direcţia barăcii.

Ketko o şterse la repezeală.

– Subofiţer ! strigă neamţul.

Petar tresări şi se repezi într-un suflet.

– Ordonaţi, domnia-voastră, domnule comandant...

Neamţul i-o tăie :

– Ce înseamnă asta ? Ce-i cu dumneata, subofiţer ? Dă drumul oamenilor, în afară de ăştia. Dar, un-doi.

– 'ţeles, să trăiţi. Mîna şi mustaţa lui Petar tremurară din nou cînd salută. Drepţi ! comandă el apoi cu voce spartă. Demelciuk şi Gološín, doi paşi înainte ! Toţi ceilalţi : stînga-mprejur ! Spre baracă, pas alergător ! Salută încă o dată stîngaci, şi păşi în urma celor care o rupeau la fugă. Cînd trecu pe lîngă Ivan şi pe lînga Demelciuk, şuieră printre dinţi : Am să v-o plătesc eu cu vîrf şi îndesat !

Demelciuk îi făcu lui Ivan semne cu ochiul. Buzele lui formară în tăcere cuvinte. Dar Ivan nu înţelese. Se uită întrebător la bucătar.

Demelciuk clipi din nou din ochi, deschise gura. În aceeaşi clipă se ivi în faţa lui neamţul, care stătuse pînă atunci de vorbă cu ofiţerul de poliţie. Faţa lui Demelciuk se împietri, pierzîndu-şi expresia.

– Aşadar, tu erai înţeles cu Tretiak ? întrebă neamţul, aţi vrut să aţîţaţi oamenii, ai ? Cine v-a instigat ? Cine v-a băgat în cap povestea cu Ucraina roşie ? Ei, cine ? Ai de gînd să vorbeşti, ori ba ?

– Nu ştiu nimic, rosti Demelciuk.

Ochii lui priveau în gol.

– Nu face pe prostul, că avem noi ac de cojocul tău. Încotro a plecat Tretiak ?

– Nu ştiu.

Neamţul primi acelaşi răspuns şi la toate celelalte întrebări. Îl cuprinse furia.

– Aşadar, n-ai de gînd să vorbeşti ?

– Nu ştiu nimic !

– Tot nu ştii nimic ? Cravaşa şuieră prin aer şi, plesnind, trase o dîră roşie ca focul peste fruntea şi peste obrazul stîng al lui Demelciuk.

Mîna lui Demelciuk se ridică, trecu greoi peste locul lovit şi căzu iar în jos. Ochii priveau în gol, fără expresie, ca şi înainte.

– Încă nu-ţi ajunge ? Cravaşa plesni pentru a doua oară faţa lui Demelciuk. Încă nu ?

Ofiţerul de poliţie păşi înainte.

– Daţi-mi voie mie... Se uită drept în ochii ficşi ai bucătarului şi zise încet, apăsînd pe fiecare cuvînt : N-are nici un rost, Demelciuk, avem copilul tău, o avem pe Olena, auzi ? Şi dacă nu-ţi bagi minţile în cap...

Bucătarul se schimbă deodată. Pe faţa lui schimonosită se citea spaima. Bîigui :

– Şi... ce... se... întîmplă... cu ea ?

Ofiţerul de poliţie îşi aprinse cu încetineală calculată o ţigară, înainte de a răspunde.

– Asta depinde de tine. Dacă-ţi bagi minţile-n cap şi renunţi să mai tăgăduieşti, nu i se întîmplă nimic. Dar dacă te încăpăţînezi, nu ştiu, zău, cum s-ar putea termina cu bine povestea cu Olena.

– Am să vorbesc.

– Ei, vezi ! Ofiţerul de poliţie rîse. Ştiam eu. Se adresă neamţului : Îl luăm şi pe celălalt în lucru ?

Ivan Gološín simţi pironindu-se asupră-i privirea neamţului ; i se făcu cald ; urechile îi vîjîiau, dar nu lăsă să se observe nimic, ci se uită ţintă înainte. Apoi îl auzi nedeslușit pe neamţ hotărînd :

– Nu. întîi trebuie să terminăm cu unul.

O atingere uşoară îl trezi din amorţeală. Neamţul îl lovi cu cravaşa peste umăr.

– Ordonaţi ?

– Nu dormi de-a-mpicioarele ! Ia caii şi du-i în poiană. Lasă-i să pască şi să se odihnească. Dar aţine-te prin apropiere. Te chemăm noi mai tîrziu. Înţeles ?

– 'ţeles, să trăiţi.

Ivan se duse la cai, îi deshămă şi-i mînă în spatele barăcii. Cînd coti pe după colţ, aruncă înapoi o privire fugară. Cu spatele la el, Demelciuk stătea înaintea celor doi ; era mai înalt şi mai spătos decît ei, totuşi părea slab şi mic în faţa lor ; mîinile îi atîrnau moi, umerii erau gîrboviţi parcă sub apăsarea unei poveri grele. Ivan îşi aminti de un pom din livada lui de acasă, din Golovoje, de un măr, pe care-l atinsese în treacăt trăsnetul şi care de-atunci se usca, se pipernicea.

La gîndul ăsta i se păru că saliva devine amară. Scuipă, dar gustul amar stărui.

Ivan stătea întins pe spate şi se uita la cerul înalt, spălăcit, fără nori. Prin haină şi prin cămaşă simţea poiana înfiorîndu-l. În spatele lui păşteau caii. Ivan le simţea mirosul. Auzea zgomotul uşor pe care-l făceau fălcile lor măcinînd. Mirosul şi zgomotul, lunca de dedesubt şi cerul de deasupra îi erau familiare şi-i făceau inima grea.

„Eh, să fi din nou ţăran !" Îşi aminti de cuvintele pe care le rostise neamţul atunci, la Kolodna : „După aceea capeţi pămînt, o moşie întreagă, ai să-ţi poţi aduce femeile..."

Într-un rînd, subofiţerul Petar îi dăduse de veste că Marina şi bunică-sa sînt sănătoase, că sînt adăpostite într-un lagăr de refugiaţi. Aşteaptă acolo pînă vine el să le ia sau pînă trimite după dînsele. Dar cînd o să fie asta ? Încă nici nu începuse „acţiunea de eliberare a Ucrainei Mari", „marşul spre fraţii noştri neizbăviţi" sau cum s-o mai fi numind asta în neînţelesele ordine de zi ale comandantului, pe care Petar le citea în faţa lor. Şi cînd avea să înceapă, unde, la ce are să ducă ?

Lui Ivan i se păru deodată că-l aude iar pe Tretiak vorbind, cu vocea lui înnăbuşită, ce venea parcă de departe : „De ce să facem o Ucraină Mare ? De ce să n-aducem partea mai mică la cea mare, oreanga la trunchi ? Şi ce caută nemţii în toată povestea asta ?"

Da, ce caută ei, la urma urmei, în toată povestea asta ? Ivan se sperie, îşi ţinu răsuflarea. Nu cumva gîndurile lui prinseseră glas ? Trase cu urechea. Nimic. Ce-or fi făcînd cu Demelciuk ? În ultimele zile povestise deseori despre fetiţa lui, despre marea lui bucurie, despre Olena.

„E ca un mieluşel, spusese el. Am dus-o la sora mamei mele, e în mîini bune acolo, stă ca Isus în iesle." Acuma, ei o descoperiseră pe Olena. Şi dacă Demelciuk n-a făcut ce i s-a cerut... Dacă n-a putut face ceea ce i-a cerut neam-

ţul ? Dacă n-a putut spune unde se află Tretiak ? Sau ştia unde ? Poate că ştia şi a dezvăluit taina ca s-o scape pe Olena şi pentru că-şi închipuia că există cineva care, oricum, o să-l prevină pe Tretiak. De aceea s-o fi uitat Demelciuk cu atîta spaimă şi implorare la Ivan ? Dar cum să-i dea Ivan de veste celui dispărut ? Unde să-l caute ?

Unul din cai sforăi. Dinspre baracă adia o boare uşoară, aducînd miros de scoarţă şi de răşină. Pe cer se iviseră doi nori. Erau lungi, întinşi, sinilii. Îţi puteai închipui că sînt păduri ; păduri din munţi, în care dispari, din care apari, aşa cum făcuseră Šuhaj şi ceilalţi haiduci.

„Šuhaj şi ceilalţi... ăştia luau întotdeauna de la bogaţi şi dădeau săracilor... Eh, stai să vezi, nu e chiar aşa... Ce ? Cum ?... Am să-ţi explic eu..."

Ivan se ridică, şovăind. Se îndreptă încet spre cai, se aruncă pe cel mai vînjos, o iapă şargă, iar pe celălalt, pag, îl apucă de dîrlogi.

De sus, de pe creastă, baraca din vale apărea ciudat de mică, de dărăpănată şi de neprimitoare. Un adăpost vitreg pentru vremuri vitrege.

Ivan pocni din limbă. Şargul îşi scutură coama, necheză şi se aşternu la drum. Vîntul, care le bătea în faţă, aducea cu el mirosul de cetină al pădurilor din munţi ; mirosul de cetină în care se amesteca şi o altă mireasmă, necunoscută şi totodată familiară : suflarea îndepărtată a ţinuturilor cu cernoziom [1].

---

[1] Adică a stepei ucrainene (n. r.).

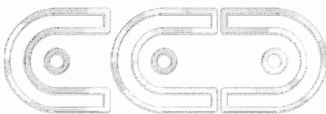
CUPRINS

Responsabil de carte: S. Hirsch
Tehnoredactor: A. Bucur
Corector: P. Stoica

Dat la cules 09.06.60. Bun de tipar 16.07.60. Tiraj 8.145 ex. Hîrtie cărți școlare de 65 gr./m². Format 700×1000/32. Coli ed. 9,93. Coli de tipar 6,75. Ediția I. Comanda 4801. A. nr. 0405. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 83—32=R.

Tiparul executat sub com. nr. 1021 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București — R.P.R.






Scanare și prelucrare digitală



de





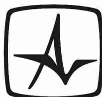


Anonim

și



CAT Graur




Antwerpen




2023

